

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA POLITOLOGIJU
USMJERENJE MEĐUNARODNI ODNOSI I DIPLOMATIJA**

**POLITIČKA EKONOMIJA EU
STUDIJA SLUČAJA : BUDŽET EU**

-Magistarski rad -

**Kandidat
Vekas Rahimić
Broj indeksa: 998/ II – PIR**

**Mentorica
prof. dr. Ehlilmana Spahić**

Sarajevo, Septembar 2022.

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA POLITOLOGIJU
USMJERENJE MEĐUNARODNI ODNOSI I DIPLOMATIJA**

**POLITIČKA EKONOMIJA EU
STUDIJA SLUČAJA : BUDŽET EU**
-Magistarski rad -

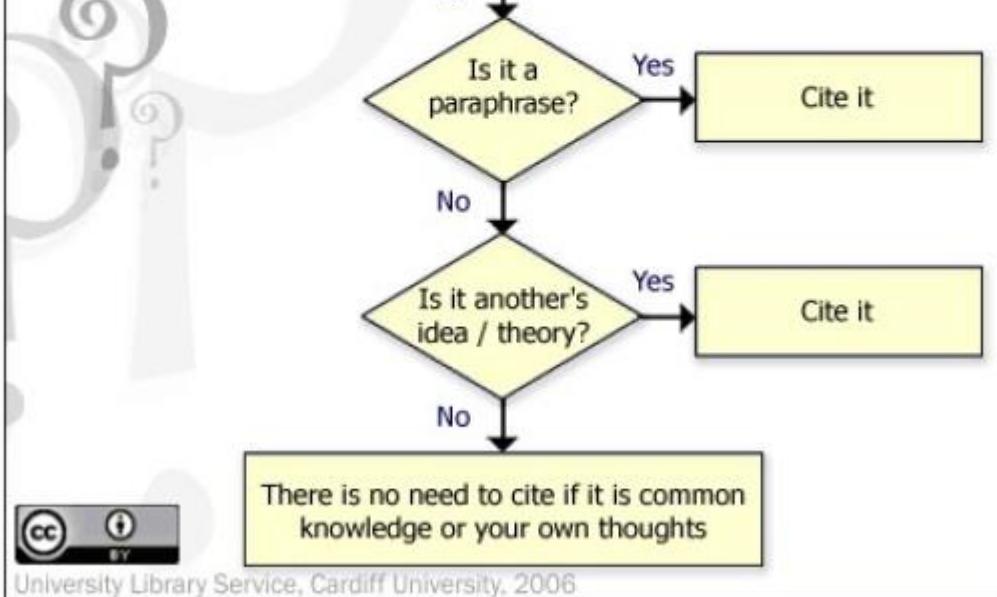
**Kandidat
Vekas Rahimić
Broj indeksa : 998/ II – PIR**

**Mentorica
prof. Dr. Ehlimana Spahić**

Sarajevo, Septembar 2022.

SADRŽAJ

POPIS SLIKA, GRAFIKONA I TABELA	4
UVOD	5
1.TEORIJSKO – METODOLOŠKE OSNOVE RADA	6
1.1. Problem istraživanja	6
1.2. Predmet istraživanja	8
1.3. Teorijska osnova istraživanja	9
1.4. Naučni ciljevi istraživanja	12
1.5. Društveni ciljevi istraživanja	12
1.6. Hipotetički okvir	12
1.7. Metode istraživanja.....	13
1.8. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	13
2. HISTORIJSKI, PRAVNI I POLITIČKI KONTEKST NASTANKA EUROPSKIH INTEGRACIJA	14
2.1. Početak europskih integracija	15
2.2. Europska zajednica za ugljen i čelik	23
2.3. Razvoj europskih integracija do Rimskih ugovora	28
2.4. Rimski ugovori 1957-e godine	33
2.5. Europska zajednica od Rimskih ugovora do Ugovora iz Maastrichta	37
2.6. Sporazum iz Maastrichta	41
2.7. Proces proširenja EU i ravoj odnosa sa susjedima.....	43
2.8. Od Ugovora iz Amsterdama do Brexit-a	45
3. INSTITUCIONALNA STRUKTURA EUROPSKE UNIJE	50
3.1. Supranacionalni karakter institucija Europske unije.....	50
3.2. Pregled najvažnijih institucija EU.....	51
3.2.1. Europski parlament	51
3.2.2. Europsko vijeće	53
3.2.3. Vijeće Europske unije	55
3.2.4. Europska komisija	59
3.3. Pregled ostalih institucija Europske unije	60
3.3.2. Europski revizorski sud	62
3.3.3. Europska centralna banka.....	64
3.3.3.1. Europska monetarna unija	66
3.3.4. Europska investicijska banka	72
3.3.5. Europska služba za vanjsko djelovanje.....	73
3.4. Savjetodavne institucije EU.....	75
3.4.1. Europski ekonomski i socijalni odbor	75
3.4.2. Odbor regija	77
3.5. Europski ombudsman i Europski supervizor za zaštitu podataka.....	78
3.6. Načelo supsidijarnosti.....	79
4. MAKRO I MIKRO POLITIKE EU	82
4.1. Trgovinska politika	82
4.2. Kohezija i redistribucija	87
4.3. Zajednička agrarna politika (CAP).....	92
4.4. Poreska harmonizacija	96
4.5. Industrijska i politika konkurencije	99

Slika 1. Najznačajnije tačke ugovora o Europskoj zajednici ugljena i čelika (grafičku prilagodbu tekstu priredio autor).	27
Slika 2. Važni razlozi u korist stvaranja jedinstvenog tržišta za poljoprivrednih proizvoda (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	31
Slika 3. Ključne tačke Rimskog ugovora (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	34
Slika 4. Pet temeljnih ovlasti Vijeća Europe (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	56
Slika 5. Nadležnosti Komisije (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	60
Slika 6. Glavne funkcije Suda EU (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	61
Slika 7. Nadležnosti Europskog revizorskog suda (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	63
Slika 8. Europska centralna banka organizacijska shema.	65
Slika 9. Uslova za uspostavljanje monetarne unije (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	68
Slika 10. Ključne prednosti i nedostatci uvođenja Eura (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	70
Slika 11. Postupci kod usvajanja godišnjeg budžeta (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	120
Slika 12. Principi budžetske reforme u EU (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).	121
Slika 13. Sistem prihoda Unije (grafičku prilagodbu teksta pripremio autor).	122

UVOD

Master rad na temu „Politička ekonomija – studij slučaja Budžet EU“ sastoji se od uvodnog dijela, zaključnih razmatranja, teorijsko - metodološkog pristupa, te tri glavna poglavlja podijeljena na više uzajamno povezanih cjelina. Studij slučaja ovog rada obrađivao se na kraju glavnog dijela rada. Uvodni dio sadrži kratak pregled svih poglavlja. Teorijsko – metodološki pristup daje uvid u problem, predmet i ciljeve istraživanja, određujemo i teorijsku osnovu istraživanja. Pored toga, u ovom segmentu daje se i hipotetički okvir, a posebno su obrađene metode istraživanja, kao i očekivani vremensko okvir u kojem će se vršiti dato istraživanje.

Prvo poglavlje pod nazivom „Historijski, pravni i politički kontekst nastanka europskih integracija“ sadrži osam međusobno povezanih cjelina. U ovom poglavlju rada dajemo uvid u najvažnije historijske i političke faktore koji su vodili ka razvijanju europskih integracija kakve danas poznajemo. Također kroz analizu najvažnijih dijelova ugovora koji su vodili ka većoj integraciji europskih država nakon drugog svjetskog rata otkrivamo i pravni kontekst tog procesa.

Drugo poglavlje pod nazivom „Institucionalna struktura Europske unije“ donosi svojevrsan pregled svih institucija Unije s posebnim osvrtom na njihovu važnost po političku ekonomiju. Poseban naglasak se daje na institucije poput Parlamenta, Vijeća i Komisije, te Suda EU.

Treće poglavlje pod nazivom „Makro i mikro politike EU“ analizira najvažnije ekonomske i financijske politike EU, kao i instrumente za vođenje tih politika. Poglavlje je podijeljeno na pet međusobno povezanih poglavlja te daje uvid u razvoj, uspješnost sprovođenja i posljedice koje su te politike ostavile na EU.

I četvrto poglavlje odnosno „Studij slučaja – Budžet EU“ daje bolju sliku o budžetskih politikama Unije. Studij slučaja bavi se kraćom analizom historijata, reformi i sprovođenja budžetskih politika Unije i njihovog utjecaja na države članice i njihove odnose, kao i na odnose između institucija Unije.

Posljednji segment rada odnosi se na zaključna razmatranja koja ukazuju na konačne rezultate istraživanja do kojih se došlo. U zaključnom dijelu će se prezentirati argumenti kojima se hipoteze dokazuju ili opovrgavaju, kao i preporuke. Na kraju rada dat je popis korištene literature kao i popis ilustracija.

1.TEORIJSKO – METODOLOŠKE OSNOVE RADA

1.1. Problem istraživanja

U fokusu ovog istraživanja je analiza uzajamne ovisnosti političkih i ekonomskih procesa u Uniji kao cjelini i državama članicama. Također u ovom istraživanju analizirat će se i odnos između suvereniteta i supranacionalnosti u ekonomskoj sferi Evropske unije. U fokusu je i Evropska Unija kao specifična supranacionalna organizacija i globalni igrač. Pored toga posebna pažnja je na analizi specifični odnosi unutar Evropske unije. Ako uzmemu u obzir da je Evropska unija, uz SAD i Kinu, jedan od najvažnijih globalnih igrača na političkoj i ekonomskoj sceni, i da ostvaruje veliki utjecaj na te globalne procese, postavlja se pitanje kako unutrašnji procesi u EU utiču i na globalne procese.

Padom Berlinskog zida 1989 i konačnim slomom komunističkih režima na istoku Evrope, otvorio se put ka završnoj fazi stvaranja jedne nove Evrope. Ono što je pratilo taj put i što pretstavlja svojevrsni vrhunac čitavog procesa demokratizacije i konačnog ujedinjenja Evrope (ili barem njenog većeg dijela) u miru, slobodi, demokratiji pretstavlja formiranje Evropske Unije 1992-e godine. Samo formiranje Evropske Unije predstavlja najvažniji dio jednog složenog procesa koji je započeo samim završetkom Drugog svjetskog rata 1945 godine, kako iz želje da se takav rat više nikad ne ponovi, tako i iz straha od širenja komunizma na Zapadnu Evropu. Upravo će ove vodilje uz obilatu američku pomoć i političko sponzorstvo odškrinuti vrata jednom dugom procesu koji će dovesti do stvaranja jednog novog bloka i jedne nove vizije na evropskom tlu.

Kao što smo već rekli sam integracijski proces počeo je ubrzo po završetku Drugog svjetskog rata (1939-1945) formiranjem Evropske zajednice za ugljen i čelik (eng. European Coal and Steel Community) 1951 godine, koju su osnovali Francuska, Zapadna Njemačka, Italija, Holandija, Belgija i Luksemburg. Vođeni prvenstveno ekonomskim interesima, daljni integracijski proces dovest će do potpisivanja Rimskih ugovora 1957 godine, kojima se formiraju Evropska ekonomski zajednica i Evropska zajednica za atomsku energiju (EUROATOM). ECSC, EEC i EURATOM, 1965. u Bruxellesu, potpisuju Sporazum o sjedinjenju (engl. Merger Treaty) kojim integriraju izvršna tijela i stručne službe. Zajednički se nazivaju Evropska zajednica (engl. European Community – EC, hrv. EZ), skraćeno Zajednica, a katkad se nazivaju i

Europske zajednice (engl. European Communities – EC). (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2019) Samu Europsku Uniju teško je i pravno definirati, ona svojom strukturom predstavlja više od konfederacije, ali opet nije ni federacija i generalno predstavlja posebnu strukturu nadnacionalne, teritorijalne organizacije koja ne potпадa pod tradicionalne pravne kategorije.

„Pravni temelj EU-a predstavlja Ugovor iz Maastrichta od 7. II. 1992 (stupio na snagu 1. XI. 1993). Njime je stvorena nova organizacija pod imenom Europska unija, koja se sastoji od triju izvornih organizacija koje su zadržale pravnu osobnost, a predviđeni su oblici vanjskopolitičke suradnje i suradnje u unutarnjim poslovima i poslovima pravosuđa (tzv. Tri stupa EU-a). Ugovor iz Amsterdama, potpisani 1997 (stupio na snagu 1. V. 1999), konsolidirao je pravne norme prijašnjih ugovora i Ugovora iz Maastrichta te uveo odredbe koje omogućuju slobodne prelaska unutarnjih granica država članica EU-a, odredbe koje omogućuju bližu suradnju pojedinih država članica i njihovu integraciju. Lisabonski ugovor iz 2009. dodatno je reformirao europsku strukturu, uklanjajući primjerice tri stupa i šireći broj pitanja kojima se EU može bavit.“(Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2019)

Europska Unija je prošla jedan dug put prepun izazova i pored svih problema i različitih interesa koji u njoj prevladavaju od strane njenih članica ipak uspijeva većinom da opstane i da funkcioniše kao jedan snažan blok, kako iznutra tako i prema vani. Jedan od ključnih razloga za to jesu zajednički interesi država članica E.U, naročito kada je u pitanju ekonomija. Jer pored promicanja mira, slobode, demokratije i vladavine prava (koji su nesumnjivo bitni i važni naročito na kontinentu na kojem su se gotovo neprekidno stoljećima vodili razni ratovi), ekonomска sfera Europske Unije, slobodno tržište i sloboda protoka roba, kapitala i radne snage ipak se pokazala kao ključna stavka. Upravo je sama ekonomija ta važna karika, centripetalna sila koja vuče države članice jednu prema drugoj i koja E.U čini primamljivim partnerom za ostale zemlje, bilo da one žele postati nove članice Unije ili da jednostavno žele ostvarivati ekonomsku saradnju putem ugovora o slobodnoj trgovini ili na druge načine. Upravo je ekonomija jedan od glavnih razloga zašto E.U i pored svih političkih problema sa kojima se susreće zadnjih godina i dalje funkcioniše dobro i poprilično efikasno sa, iako narušenim, ali ipak i dalje velikim povjerenjem njenih građana.

Jedinstveno tržište te pametan način trošenja finansijskih sredstava stvorili su uslove za uspješan razvoj svih zemalja članica Unije. Upravo budžetska politika i pažljivo planiranje budžeta i njegovo korištenje igraju bitnu ulogu u razvoju E.U i korištenju maksimalnog potencijala svih država članica i kompletног stanovništva.

Budžet EU je njen možda i najbitniji instrument u sprovođenju svih ciljeva Unije, kako ekonomskih tako i političkih. Zbog toga je način njegovog donošenja, te korištenje njegovih sredstava od velike važnosti za samo funkcionisanje Unije kao jednog složenog bloka. Upravo je zbog toga budžetska politika E.U često predmet spora, kako između država članica, tako i između ostalih interesnih grupa, poput poljoprivrednika i samo donošenje budžeta gotovo nikad ne prolazi bez kritika ili oštре rasprave.

Imajući u vidu da naša država želi postati članica E.U, a i da je sama Unija najveći ekonomski partner Bosne i Hercegovine, vrlo je važno sagledati kompletну ekonomsku i političku sliku E.U, naročito njen najvažniji instrument u provođenju ekonomskih politika – budžet. Vodeći se time, ovo istraživanje i želi da doprinese boljem razumijevanju ekonomskih procesa u E.U i njene budžetske politike.

1.2. Predmet istraživanja

Magistarski rad na temu: "**Politička ekonomija EU studija slučaja: budžet EU**" istražuje na koji način politički i ekonomski procesi u državama članicama i institucijama Europske unije utječu na daljnji razvoj Europske unije i njeno globalno pozicioniranje. Poseban akcenat u ovom radu stavlja se na budžet Europske unije te način na koji se on priprema, usvaja i implementira.

U ovom radu istraženo je i analizirano sljedeće:

- Historijat europskih integracija sa naglaskom na političke, pravne i ekonomiske implikacije tog procesa – predstavlja detaljnu analizu ekonomsko-političkih prilika u Europi nakon drugog svjetskog rata, te daje uvid u srž europskih integracija u drugoj polovini 20-og i početkom 21-og vijeka.
- Institucije Europske unije od posebnog značaja za političku ekonomiju – poseban osvrt i analiza institucija koje daju Europskoj uniji njen supranacionalni karakter, te kako one svojim djelovanjem utječu na kompletну političku ekonomiju Europske unije i njenih država članica.

- Makro i mikro ekonomski politike Evropske unije – analiza ovih politika daje uvid u samu srž europskih integracija i njene ciljeve, te nam daje bolju sliku odnosa država članica Unije prema samim procesima integracija.
- Poseban osvrt na Budžet Evropske unije kao studij slučaja ove teze – uključuje detaljnu analizu budžeta Unije kao njenog najvažnijeg instrumenta pri implementaciji politika unutar Unije i jačanja daljnje integracije država članica. Kroz analizu budžeta EU upoznat ćemo se bolje sa procesom pripremanja, usvajanja i implementiranja samog budžeta.

1.3. Teorijska osnova istraživanja

Zasniva se na teorijama političke ekonomije i integracijskim teorijama. Glavne teorije političke ekonomije na kojima se zasniva analiza ovog rada su teorije liberalizma, marksizma, kejnzijanizma, neoliberalizma i realizma. Pored glavnih teorija političke ekonomije bitno je i obraditi glavne integracijske teorije kao što su teorije federalizma, funkcionalizma, neofunktionalizma, neorealizma, konstruktivizma, intergovernmentalizma, institucionalizma i teorije više-razinskog upravljanja.

- **Liberalizam** – kao teorija i ekomska doktrina krenuo je da se razvija u specifičnim historijskim okolnostima kasnog 18-og i ranog 19-og vijeka a karakterizira ga veza sa neutoritarnim oblicima vlasti. (Spahić, 2021) Sociološka dimenzija liberalizma ogleda se kroz nastojanja da se izgradi društvo u kojem se tolerišu različita religijska, filozofska i etička stajališta društva. (Spahić 2021) I konačno ekomska dimenzija Liberalizma prožeta kroz radove najvećih mislilaca ekonomskog liberalizma 18-og i 19-og vijeka kao što su Adam Smith, Jean - Baptiste Say, David Ricardo, te John Stuart Mill. „*Ekonomski liberalizam vezuje se za ekonomiju kojom dominira slobodno tržište, te privatno vlasništvo, kao i privatna kontrola nad sredstvima za proizvodnju.*“ (Spahić, 2021: 15)
- **Marksizam** – ekomska teorija i doktrina koja je dobila ime po svom začetniku, te glavnom misliocu Karlu Marx-u. „*Marksove analize nastale su kao kritička reakcija na klasičnu liberalnu školu i glorificiranje pojedinačnih, partikularnih interesa krupnog kapitala i uzdizanje nereguliranog tržišta na pijedestal savršenosti.*“ (Spahić, 2021: 16) Marksizam kao ekomska doktrina u prvi plan stavlja društveno vlasništvo nad

sredstvima za proizvodnju, plansku ekonomiju, nerobnu proizvodnju i jednakost. (Spahić, 2021)

- **Kejnzijanizam** – doktrina koja je dobila naziv po svom idejnom tvorcu John-u Maynard-u Keynes-u, a kombinuje tržišnu ekonomiju sa državnim intervencionizmom, gdje država ima formu korektiva tržišnih nedostataka. (Spahić, 2021) Sama doktrina je svoj vrhunac popularnosti doživjela u 20-im i 30-im godinama 20-og vijeka, u jeku Velike ekonomske krize.
- **Neoliberalizam** – ekonomska doktrina koju odlikuje afirmativni pristup liberalizmu i njegovom reafirmiranju.(Spahić, 2021) Glavni teoretičari neoliberalizma bili su ekonomisti sa Univerziteta u Čikagu predvođeni Miltonom Friedmanom. Neoliberalni ekonomski pristup preuzeли su američki predsjednik Ronald Reagan (1981-1989) i britanska premijerka Margaret Thatcher (1979-1990) otvorivši vrata globalizaciji i ekonomskoj tranziciji u zemljama bivšeg Sovjetskog bloka.
- **Realizam** – teorija i koncept koji se koristi za izučavanje međunarodnih odnosa i diplomatičke politike. Temelj za razvoj realizma jeste Vestfalski mir koji je stvorio sve preduvjete za razvoj modernih nacionalnih država. (Spahić, 2021) Po pitanju političke ekonomije realizam se najbolje ogleda u merkantilizmu, kolonijalizmu, neokolonijalizmu i etnonacionalizmu. (Spahić, 2021)
- **Federalizam** – jedna od najznačajnijih integracijskih teorija, naročito kada je u pitanju Evropska unija. Teorija federalizma u svojoj srži je više normativna nego analitička na način da je u pitanju više diskusija o razlozima zašto suverene države trebaju formirati federaciju radije nego da se daje analitičko objašnjenje za taj proces. (Bergman & Niemann, 2015) Pobornici ove teorije ističu da države nacije više ne mogu garantovati političku i ekonomsку sigurnost svojim građanima, te još ističu da stupanje u federaciju treba da bude na dobrovoljnoj osnovi radije nego kao rezultat sredstava prisile.(Bergman & Niemann, 2015)
- **Funkcionalizam** – teorija koja u prvi plan ističe međudržavnu saradnju kroz funkcionalne kanale za efikasno rješavanje problema. Arthur Benz i Christina Zimmer ističu da po funkcionalistima, međunarodne agencije trebaju da se bave tehnokratskim stvarima, dok se političke odluke trebaju donositi na međudržavnom nivou. (Benz & Zimmer, 2008)

- **Neofunkcionalizam** – ova teorija je krenula sa razvojem u 50-im godinama 20 vijeka nastankom Europske zajednice za ugljen i čelik, upravo kako bi teorijski objasnili ovaj novi fenomen Europske regionalne integracije. (Benz & Zimmer, 2008) Posebnu pažnju neofunkcionalisti daju tzv. efektu prelijevanja „spillover-a“, gdje se ističu tri tipa: funkcionalni, politički i kultivirani. (Bergmann & Niemann, 2015)
- **Neorealizam** – kao jedna od grana realizma, ova teorija također ističe važnost države i nacionalnih interesa u međunarodnim odnosima. Neorealizam je teorija koja dodatno ističe anarhičnost međunarodnog sistema u kojem ne postoji supranacionalno upravno tijelo koje može utjecati na ponašanje država. (Engin, 2006)
- **Konstruktivizam** – teorija koja se počela razvijati nakon Hladnog rata zbog potrebe da se prevaziđe novonastali vakum u odnosima između država. Pobornici ove teorije u prvi plan ističu važnost razumijevanja pojave i procesa kroz posmatranje historijsko-socijalnog konteksta kako bi se na najbolji način shvatio uzrok nastanka tih pojava i procesa. (Spahić, 2021)
- **Intergovernmentalizam** – integracijska teorija koja polazi od pretpostavke da je razvoj Europskih integracija određen isključivo državnim interesima i kao takva integracija je proces koji u suštini jača samu državu-naciju. (Bergmann & Niemann, 2015) S druge strane Andrew Moravcsik (1995) razvio je pojam liberalnog intergovernmentalizma kroz posmatranje i isticanje najvećih pogodbi između Europskih država nakon drugog svjetskog rata bazirajući se posebno na supranacionalno preduzetništvo i analizu Jedinstvenog europskog akta. (Moravcsik, 1995)
- **Institucionalizam** – teorija koja ima više različitih pravaca ali sve one se slažu po pitanju jednoga, institucije su važne u političkoj ekonomiji i igraju ključnu ulogu. (Engin, 2006) Postoje dva glavna tipa institucionalizma: historijski i novi institucionalizam. „Historijski institucionalizam društvene institucije određuje kao „formalne organizacije“ i neformalna pravila i procedure koje strukturiraju ponašanje. Dok novi institucionalizam institucije određuje kao skupove međusobno povezanih pravila i rutina koje definišu odgovarajuće aktivnosti u vezi s odnosom između uloga i situacija.“ (Spahić, 2021: 21)
- **Više-razinsko upravljanje** – teorija koja u prvi plan stavlja prirodu EU od sredine 90-tih godina prošloga vijeka. Te prati ekonomske promjene u Uniji, uvođenje jedinstvenog tržišta, odmicanje od državnog centrizma, procese deregulacije i sl. Ova teorija bavi se i

istraživanjem utjecaja i nedžavnih aktera na politike Unije i njenih država članica, te razvoj jedne kompleksne mreže odlučivanja unutar Unije. (Koprić, Musa & Lalić-Novak, 2012).

1.4. Naučni ciljevi istraživanja

Naučni ciljevi istraživanja su:

1. Identificirati političke, pravne i historijske okolnosti nastanka EU integracija.
2. Identificirati institucije EU od značaja za političku ekonomiju, te uočiti modalitete njihovog funkcionisanja.
3. Analizirati makro i mikro politike EU.
4. Analizirati institucionalni okvir kreiranja, donošenja i implementiranja budžeta EU.

1.5. Društveni ciljevi istraživanja

Istraživanje u okviru ovog magistarskog rada bit će solidna osnova za daljnja istraživanja, te će poslužiti kao dobra osnova za daljnje razumijevanje europskih integracija kao i same EU. Sama teza može biti dobra dopuna na dosadašnju literaturu o Europskoj uniji u Bosni i Hercegovini, te se može koristiti od strane politologa i ekonomista kao baza za razvoj dodatnih analiza političke ekonomije Europske unije i bolje razumijevanje upotrebe budžeta Unije kao i procesa i politika koji se finansiraju pomoću njega.

1.6. Hipotetički okvir

Generalna hipoteza

Integracija europskih država nakon Drugog svjetskog rata doprinijela je većoj političkoj i ekonomskoj povezanosti, što je rezultiralo razvojem i napretkom država članica.

Indikatori za provjeru generalne hipoteze:

- Sporazumi, odluke, ugovori i drugi pravni akti EU
- Jačanje međudržavne saradnje kroz institucije EU

- Demokratizacija država članica
- Zajedničko tržište, liberalizacija tržišta
- Jačanje ekonomskih sloboda
- BDP država članica

Pomoćne hipoteze

1PH. Unapređenje saradnje između država članica i institucija EU zasniva se na uzajamnom uvažavanju različitih interesa u cilju ostvarivanja bolje kooperacije.

2PH. Razvoj EU i njenih članica zasniva se na kreiranju i implementiranju adekvatnih makro i mikro politika.

3PH. Praktični aspekti političke ekonomije EU najevidentniji su u institucionalnoj suradnji i procedurama pripremanja, usvajanja i implementiranja EU budžeta.

1.7. Metode istraživanja

Prilikom sačinjavanja istraživanja koristit će se kombinacija nekoliko naučnih metoda. Ključne metode koje će biti korištene u teorijskom dijelu rada jesu metode analize, sinteze te metoda kompilacije.

- Metoda analize – ovu metodu će koristiti pri analizi svih podataka potrebnih za izradu master teze (knjige, članci, eseji, te ekonomski pokazatelji).
- Metoda sinteze – koristi se kako bi se objasnio apstraktni proces nastanka Europske unije kroz poseban osvrt na političke, ekonomske i pravne dijelove tog procesa.
- Metoda kompilacije – predstavlja metodu preuzimanja tuđih podataka i istraživanja, te je ova metoda neophodna kako bi se izvršila detaljna analiza podataka.

1.8. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

- Vremensko određenje istraživanja – prikupljanje i analiza podataka bi trebala trajati između šest mjeseci i godinu dana
- Prostorno određenje istraživanja – istraživanje se odnosi na teritoriju država članica Europske unije

2. HISTORIJSKI, PRAVNI I POLITIČKI KONTEKST NASTANKA EUROPSKIH INTEGRACIJA

Ideje ujedinjene Europe nisu produkt samo 19-og i 20-og vijeka, one su svoje uporište imale još i ranije čak šta više korijene tih ideja možemo pronaći i u srednjem vijeku. Takve ideje od raznih filozofa, državnika i vjerskih poglavara, mada u mnogo čemu različite, često su imale zajedničko uporište koje se ogledalo u integraciji više država Evrope u jedinstvenu teritorijalnu cjelinu, gdje bi narodi Evrope iako različiti ipak bili vezani istim kulturološkim karakteristikama a prije svega religijom. Zbog toga se i često vraćalo u prošlost i iz nje se nastojalo crpiti svojevrsni legitimitet u ostvarivanju tih ideja. „*Politička artikulacija pojma Evropa prvi put se pojavljuje u vezi sa Karлом Velikim. Evropu – težnju za jedinstvom i zajedništvom – hranile su dvije ideje: Rimsko carstvo – koje je Karlo Veliki – „Pater Europae“, kako su ga oslovljavali njegovi podanici – svoje je carstvo razumijevao kao „vaskrsenje Imperium Romanum“. To razumijevanje Evrope kao spone Evrope sa starim Rimom i hrišćanstvom obilježilo je srednjovjekovno tumačenje pojma Evropa.*“ (Hadžiahmetović, 2014:11)

Jedan od najpoznatijih i najranijih promotora ideje ujedinjene Europe svakako je Richard Coudenhove Kalergi. R.C. Kalergi je osnivač pokreta „Paneuropska unija“ 1922 godine. Godinu dana kasnije on će objaviti i manifest pokreta pod nazivom „Pan - Europa“, ovo djelo postat će iznimno bitno u periodu koji je dolazio pred Evropu. Ipak u periodu između dva svjetska rata ideje R.C. Kalergija su uglavnom bile marginalizovane na europskoj političkoj sceni. Jednostavno opterećena ekonomskom krizom 1929 i rastom nacional-socijalizma u Njemačkoj i generalnom željom za revanšizmom zbog poraza u prvom svjetskom ratu, Europa nije bila zrela za Kalergijeve, uglavnom pacifističke ideje.

Kalergi u svom članku iz 1938-e godine pod nazivom “Europa se mora ujediniti” odbacuje ekstremni pacifizam koji je spreman za rad mira da žrtvuje europsku kulturu i slobodu. Kalergi ističe borbu za mir ali mir koji je baziran na nacionalnoj jednakosti i na Europskoj kulturi i običajima. “Svako drugo rješenje vodi Evropu ne do spasa nego do propasti.” (Kalergi, 1938) U nastavku članka Kalergi ističe važnost Britanske i Francuske pobjede kao uslova za formiranje Pan-europske unije i konačnog rješenja europskog pitanja. Njihovom pobjedom SAD, Britanija i Francuska zajedno sa svojim saveznicima bi ponovo diktirali uvjete mira, što bi u konačnici pomoglo pri formiranju Sjedinjenih Država Europe, kako bi se treći rat na europskom

kontinentu izbjegao i kako bi se stvorili uslovi za pomirenje i zajednički ekonomski oporavak Europe nakon rata. (Kalergi, 1938)

Također u njegovo vrijeme bila je prisutna i druga koncepcija svojevrsnih europskih integracija, uglavnom utjecajna u Njemačkoj, to je ideja srednje Europe (Mitteleuropa). Najznačajnijim zagovornikom ove ideje smatra se Fridrih Nauman. “*Program za uspostavljanje srednjeevropske ekonomiske zajednice (Mitteleuropa) Fridriha Naumanna predviđao je Srednju Europu kao njemačku, propagirao stvaranje “privrede velikog prostora” sa Njemačkom u centru (Mitte), upotrebu njemačkog jezika kao svjetskog, ali, uz blagonaklonost prema jezicima susjeda, zbog “neophodne harmonizacije potrebne za svestrano razvijenu veliku državu za koju se borimo”.*” (Hadžiahmetović, 2014: 18) Međutim pobjeda nacional socijalista u Njemačkoj, kao i početak drugog svjetskog rata, u potpunosti je potisnuo miroljubive ideje paneurope i mitteleurope. Ali upravo će katastrofalne posljedice drugog svjetskog rata, nastale neposredno kao rezultat režima koji se baziraju na diskriminaciji drugih i drugaćijih i želji za ekspanzijom i revanšizmom, dovesti do jačanja želje za ujedinjenom Europom i idejama slobode, pravde i jednakosti svih njenih građana.

2.1. Početak europskih integracija

Kao što smo već naveli, ideje ujedinjene Europe postoje praktično par vijekova, a najizraženije su bile u periodu između dva svjetska rata. Međutim tek nakon drugog svjetskog rata i razaranja koje je ostavio iza sebe počet će se stvarati uslovi za ujedinjenje Europe. Razaranja i izgubljeni ljudski životi koje je drugi svjetski rat ostavio iza sebe, kao i opasnost od širenja komunizma na Zapadnu europu, u mnogome su utjecali na državnike zemalja Zapadne europe i njihovu viziju europe poslije rata. Tako je Winston Churchill neposredno nakon rata u svom sada već poznatom govoru na Univerzitetu u Cirihu istakao potrebu za osnivanjem nekog oblika “Sjedinjenih država Europe”. U tom govoru Churchill je isticao važnost održivog mira koji se u Europi može ostvariti samo kroz procese integracije, jer jedino tako Europa i njeni stanovništvo mogu uživati u prosperitetu i napretku. (International Churchill Society, n.d)

Glavni cilj početne faze europskih integracija bio je da se novi veliki rat u Europi učini materijalno neizvodivim. Također širenje Sovjetskog saveza na istočnu i centralnu Europu i stvaranje tzv. Istočnog bloka, direktno je ugrozio Zapadnu europu koja se sada morala u potpunosti oslanjati na pomoć SAD-a. Također drugi svjetski rat izrođio je dvije svjetske

supersile SAD i Sovjetski savez, tako da je postalo jasno da samo ujedinjene države u Europi mogu činiti bilo kakav značajan faktor u međunarodnim odnosima.

Međutim sam proces integracija neće biti jednostavan i donosio je suprotna mišljenja i vizije kako te integracije treba da izgledaju. Većinu tih ranih inicijativa u domeni europskih integracija je donosila Francuska uz podršku Zapadne Njemačke i zemalja Beneluxa. Italija u tom trenutku također značajna i velika zemlja Zapadne Europe je generalno podržavala ideale europskih integracija, ali je na samom početku tih procesu često djelovala kontradiktorno i pogubljeno, najviše zbog političkih i socijalnih problema unutar zemlje.

Velika Britanija, u tom trenutku možda i najutjecajnija država Zapadne Europe djelovala je poprilično ambivalentno po pitanju integracijskih procesa. Britanija je imala svoje razloge za to, ona je izašla kao pobjednica u drugom svjetskom ratu, i dalje je uživala veliki utjecaj i ugled i bez Zapadne Europe, a i ekonomski razlozi integracije joj u tom trenutku i nisu bili naročitno biti, s obzirom da je Velika Britanija i dalje imala veću trgovinsku razmjenu prekoatlantsku sa SAD-om i sa svojim kolonijama, nego što ju je imala sa kontinentanom Europom, tako da se na nju u ovom ranom procesu integracija nije ni moglo računati ozbiljno. (Nello, 2009)

Godina 1947. se može smatrati kao godinom u kojoj procesi europskih integracija započinju malim, ali važnim koracima sa osnivanjem prvih institucija i programa pomoći. Te godine osniva se "Ekomska komisija Ujedinjenih nacija za Europu" (skr. UNECE). Sama komisija nastala je kao regionalna organizacija Ujedinjenih nacija. Glavni cilj komisije bio je i ostao promoviranje i uspostava pan-europske saradnje na polju ekonomije i ekonomске integracije. Ova multilateralna platforma uzela je za zadatak da olakšava procese ekonomskih integracija u Europi kao i saradnju između zemalja članica, uz promoviranje održivog razvoja i ekonomskog prosperiteta. (United Nations Economic Commission for Europe, n.d) Te 1947 godine komisija je zamišljena kao stub koji će predvoditi ekonomsku obnovu Europe i poticanje dijaloga. Sama komisija ipak nije uspjela da održi utjecaj s obzirom na to da je nedugo nakon njenog osnivanja došlo da blokovske podjele u Europi na zapad i istok, što je u mnogome otežalo rad same komisije. Ova komisija postoji i danas, vodi se gore pomenutim principima i koristi se kao vrijedan centar za istraživanje sa bogatom bazom podataka. Ipak najznačajnija stvar koja će se te 1947 godine dogoditi jeste predstavljanje tzv. "Maršalovog plana".

Maršalov plan, odnosno „Plan europske obnove“ (eng. European Recovery Plan) bio je program pomoći SAD-a namjenjen državama Zapadne Europe za sanaciju posljedica drugog svjetskog rata. Sam plan predstavljen je 1947 godine a stupio je na snagu 1948 godine, i osigurao je više od 13 milijardi dolara pomoći za obnovu na europskom kontinentu. Idejni tvorac ovoga plana bio je tadašnji američki državni sekretar George Marshall po kom je ovaj program i dobio ime.

Larry I. Bland (n.d) ističe da je sam George Marshall bio jako zabrinut pojavom koju je nazivao dezintegracija američke vojne moći a što se odnosilo na procese demobilizacije i reorganizacije u Europi u čemu je i sam učestvovao od 1943-e godine. Na njega je posebno utjecala i neuspješna diplomataska misija u Kini nakon drugog svjetskog rata i nije želio dozvoliti ponavljanje istih grešaka u Europi.

Kako se njegov plan ne bi dovodio u direktnu vezu sa tzv. Trumanovom doktrinom koja je bila predmet kontroverzi u to vrijeme, Marshall je prihvatio sugestiju svojih savjetnika da izbjegne bilo kakvo isticanje ideoloških borbi i predznaka, te da se samo skoncentriše na materijalnu i tehnološku pomoć Europi. (Bland, n.d) Bland također ističe da su po Marshalllovom planu Europske zemlje bile te koje bi kreirale i vodile politike obnove pod direktnim nadzorom SAD-a, sudjelovanje u programu je ponuđeno svim europskim zemljama upravo kako bi se izbjegle optužbe da su SAD te koje žele podijeliti Europu na Američki i Sovjetski blok. Pretpostavka je bila da Sovjeti i njihovi satelitski režimi u Europi neće nikad prihvati načela slobodnog tržišta, ekonomski integracije i američki nadzor nad implementacijom projekta te da će zbog toga odbiti učestvovati u programu obnove. (Bland, n.d)

Sam Marshallov govor kojim je najavljen plan obnove Europe je bio namjerno skroman te nikakvi grandiozni planovi nisu u njemu najavljuvani. Hindley (1998) ističe da je u početku samo prihvatanje plana u Kongresu bilo neizvjesno pošto su republikanci bili zabrinuti da će implementacija plana i velika sredstva koja su se trebala izdvojiti podstaknuti veliku inflaciju u Americi, te se sam plan kosio i sa željom Republikanaca za manjim budžetom SAD-a. No problemi u Europi te jačanje komunističkih pokreta na istoku kontinenta doveli su do promjene raspoloženja u Kongresu.

Važno je istaknuti da je George Marshall dobio i podršku Arthur Vandenberga tada jako utjecajnog republikanskog senatora i predsjedavajućeg Odbora za međunarodne odnose pri američkom Senatu. On je napustio politiku američkog izolacionizma te je postao važan Marshallov saveznik u Kongresu prilikom lobiranja za sam plan. (Hindley, 1998)

Na sreću po Trumanovu administraciju same reakcije u Europi na ovaj plan bile su pozitivne, Britanci i Francuzi su naročito vapili za američkom pomoći te su sazvali i Konferenciju u Parizu kako bi prodiskutovali na koji način realizovati pomoć u okviru Marshallovog plana. (Hindley, 1998) Plan je konačno usvojen 1948-e godine te je njegova realizacija trajala četiri godine. Kroz taj period Kongres je odobrio oko 13,8 milijardi američkih dolara pomoći Europi. Sama pomoć najviše se ogledala kroz osiguravanje materijala i sirovina za ponovno pokretanje proizvodnje. Tako, upumpavanjem sredstava Marshallov plan pomogao je oslobođiti produktivnu energiju te potaknuti početak pune obnove proizvodnje i europskog oporavka. (Sanford, 1982)

Kroz ovaj turbulentni period Marshallov plan je prolazio i kroz brojne izazove. Posebno se ističe početak Korejskog rata 1950-e godine kada su se određena sredstva iz plana morala prebacivati u druge uglavnom odbrambene svrhe. (Ellwood, 2006) I pored tih izazova Marshallov plan je donio dosta toga dobrog naročito po pitanju obnove infrastrukture i ponovnom pokretanju proizvodnje i možemo sa sigurnošću reći da je bio jedan od najvećih trijumfa američke vanjske politike nakon drugog svjetskog rata. (Bland, n.d)

Curt Tarnoff (2018) ističe da je sam Marshallov plan u mnogome ispunio svoje ciljeve. Prozivodnja je vrlo brzo prerasla i onu prijeratnu što je čak i premašilo ciljeve samog plana. Ono što je dugo ostalo problem bila je proizvodnja hrane i poljoprivrednih dobara. Sam sporazum je doprinjeo tržišnoj liberalizaciji ukidanjem uvoznih restrikcija. Marshallov plan je pored toga podigao i moral u Europi te je na neki način podstaknuo i psihološki oporavak njenih stanovnika. (Tarnoff, 2018) Ono što je također važno jeste i da je predstavljao svojevrsni temelj za početak Europskih integracija o čemu će biti više riječi u nastavku ovog rada.

Sovjeti su se, kako se i očekivalo, brzo povukli iz ovog plana a pod njihovim pritiskom isto su učinile i ostale zemlje članice istočnog bloka. Ovo će ostaviti 16 zemalja učesnica ovog plana a to su: Austrija, Belgija, Danska, Francuska, Grčka, Island, Irska, Italija, Luksemburg, Holandija, Norveška, Portugal, Švedska, Švicarska, Turska, Velika Britanija i Zapadna Njemačka. (Encyclopedia Britannica)

U početku bilo je planirano da „UNECE” bio institcija zadužena za provedbu Maršalovog plana, ali zbog protivljenja Sovjetskog saveza i njegovih satelita u istočnoj evropi od te ideje se odustalo. Tako je 1948 godine formirana “Organizacija za europsku ekonomsku saradnju” (eng. Organisation for European Economic Cooperation- OEEC). OEEC je oformljena 16.4.1948 godine, kao što smo već napomenuli osnovana je s ciljem efikasnije raspodjele sredstava iz Maršalovog plana na države učesnice programa. Cilj organizacije pored raspodjele sredstava bio je i jačanje ekonomske saradnje u Zapadnoj evropi kao i uklanjanje barijera za slobodnu trgovinu na kontinentu. OEEC je usvojena kao organizacija trajnog karaktera i djelovala je u skladu sa sljedećim principima: (Organisation for Economic Cooperation and Development, n.d)

- Promovisati saradnju između zemalja sudionica i njihovih nacionalnih proizvodnih programa za obnovu Europe,
- Razviti unutareuropsku trgovinu smanjenjem carina i drugih prepreka širenju trgovine,
- Proučiti izvodjivost stvaranja carinske unije ili zona slobodne trgovine,
- Proučavati multilateralno plaćanje i
- Postići uslove za efikasniju upotrebu radne snage

Prilikom osnivanja ove organizacije došlo je do razmimoilaženja između Francuske i Velike Britanije po pitanju ustrojstva organizacije. Francuzi su (uz podršku SAD-a) željeli da organizacija bude ustrojena kao supranacionalni element, a Britanci su inzistirali da ona bude bazirana isključivo na međuvladinoj saradnji. Francuzi su pritiskali za međunarodni sekretarijat koji bi koji bi pokrenuo inicijative za glavna pitanja, ali na kraju Britansko mišljenje je prevladalo. (Nello, 2009)

Organizacija je na kraju brojila 18 država članica. Za donošenje odluka bilo je potrebno osigurati jednoglasnost. Vijeće je biralo Izvršni komitet sastavljen od 7 članova, s djelimičnim delegiranjem ovlasti između punih sjednica Vijeća. Struktura podređenih tijela Vijeća OEEC-a sastojala se od otprilike petnaest vertikalnih i pet horizontalnih tehničkih odbora zaduženih za rukovanje određenim područjima: hrana i poljoprivreda, ugljen, električna energija, nafta, željezo i čelik, sirovine, strojevi, obojeni metali, hemijski proizvodi, drvna industrija, celuloza i papir,

tekstil, pomorski i unutrašnji transport, programi, platni bilans, trgovina, unutareuropska plaćanja i radna snaga. (Organisation for Economic Cooperation and Development, n.d)

U septembru 1961-e godine OEEC je zamijenila Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), tijelo koje je bazirano više na saradnju na svjetskom nivou. 1961-e godine OECD se sastojao od evropskih zemalja osnivača OEEC-a, plus Sjedinjenih Država i Kanade. Popis zemalja članica proširio se tokom godina, a trenutno ima 35 država članica. (Organisation for Economic Cooperation and Development, n.d)

Važno je istaći da je u oviru OEEC-a formirana i Evropska unija za platni promet (eng. European Payments Union- EPA) 1950-e godine. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, potpisani su bilateralni sporazumi o plaćanju između različitih evropskih zemalja s ciljem oživljavanja međunarodne trgovine. Ali ti su početni ugovori bili utemeljeni na kontroli deviznog kursa, što je značilo da odobrena plaćanja moraju biti izvršena u skladu s fiksnim tečajevima koji su odgovarali službenoj vrijednosti valuta. Pored toga, trgovina i platni promet morali su biti izbalansirani unutar kreditnih limita utvrđenih ovim sporazumima. To je dovelo do toga da OEEC doneše odluku u julu 1950-e da zamijeni ove bilateralne sporazume o plaćanju multilateralnim sistemom koji može revitalizirati evropsku ekonomiju.

Europsku uniju za platni promet službeno je osnovana 19. Septembra 1950-e godine od strane 18 članica OEEC-a, a na snagu je stupila retrospektivno 1. jula 1950. EPU je olakšala konvertibilnost evropskih valuta postavljanjem kurseva za koje se smatralo da odražavaju realnost ekonomske situacije svake zemlje. S druge strane, valutna ograničenja održavana su u odnosu na dolar. U praksi je svaki član EPU-a postavio paritet između svoje valute i obračunske jedinice, koji je bio fiksiran u gramima zlata na osnovu zlatnoj vrijednosti dolara, kao i jedinstvenog kursa. Na kraju svakog mjeseca izmirenje trgovine provodilo se dijelom zlatom, a dijelom dodjelom kredita EPU-u. Početni kapital EPU-a, korišten je za namirenje s kreditorima čim dužnici izvrše svoje isplate. Zahvaljujući ovom sistemu, nacionalne su centralne banke također stavile na raspolaganje svoje valute svojim partnerima, dok je Banka za međunarodna poravnjanja (BIS) u Bazelu upravljala nagodbenim transakcijama. EPU je svakog mjeseca izračunavao neto kreditni ili debitni saldo za svaku zemlju u odnosu na sve ostale zemlje Unije. Za svaku članicu utvrđena je kvota koja je predstavljala maksimum koji bi mogla da dostigne stanje na njenom računu. Prilagođavanja, djelomično izračunata u zlatu, izvršena su ovisno o mjesecnom kreditnom ili debitnom saldu zemlje u kojoj je riječ. Nakon što se pokazalo da

mehanizam razmjene EPU-a djeluje, on je postupno postao fleksibilniji uvođenjem bankarskog arbitražnog postupka, većom fleksibilnošću unutar-europskih platnih aranžmana i njegovom decentralizacijom, u korist tržišta.

U poslijeratnom razdoblju EPU je pomogla osigurati potpunu stabilnost kursa i promovirati slobodnu trgovinu među državama članicama. Međutim, EPU je postao žrtva niza kriza izazvanih protivnicima koji su se protivili fluktuacijama cijena i konvertibilnosti europskih valuta između banaka izdavača, ali ne i između pojedinaca. Konačno, EPU, koja se zalagala za povratak u punu konvertibilnost valute u Evropi, ali za koju se neki plaše da će se natjecati s Međunarodnim monetarnim fondom (MMF), likvidirana je 27. prosinca 1958. i zamijenjena istog dana Europskim monetarnim sporazumom (EMA), koja je pozvala na kolektivni povraćaj monetarne konvertibilnosti u Evropi.

EMA je potpisala 17 država članica EPU-a 5. augusta 1955., čime je stvoren europski rezervni fond za one zemlje čija je platna bilanca pokazala deficit i multilateralni sistem namirenja i izjednačavanja utemeljen na kursevima, koji su zadržani što je moguće stabilnije. Banka za međunarodne nagodbe upravlјala je financijskim transakcijama koje su proizile iz EMA-e, ali, za razliku od EPU-a, sistem multilateralnih nagodbi i odobravanje kredita EMA-e nije bio ni obavezan ni automatski. (Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe, n.d)

Nello (2009) ističe da je ekonomski podjela Europe je konačno i formalizirana 1949 stvaranjem "Comecon-a", odnosno "CMEA (Council for Mutual Economic Assistance) u prevodu Vijeće za uzajamnu ekonomsku pomoć". To Vijeće su činili Sovjetski savez i zemlje centralne i istočne Europe te Kuba, Mongolija i Vijetnam. Osnivanje ove organizacije je uglavnom označen kao politički odgovor na Marshallov plan, ali sama organizacija je u praksi postala aktivna tek nakon potpisivanja Rimskih ugovora 1957-e godine. Iako CMEA nikad nije postala supranacionalno tijelo kao Europska Zajednica, Sovjetska hegemonija implicirala je određen stepen političke integracije. CMEA je formalno raspушtena u septembru 1991-e godine. (Nello, 2009) Sjedište organizacije bilo je u Moskvi.

Bitan trenutak za procese ujedinjavanja Europe desio se 1948-e godine, kada su se mnogi utjecajni političari i intelektualci Europe okupili u Hagu na Europskom kongresu, gdje su pozvali na ubrzan napredak ka formiranju ekonomске i političke unije u evropi ili barem u njenom jednom dijelu. Kongresom predsjedava Winston Churchill, a prisustvuje mu 800 delegata. Sudionici donose preporuku o stvaranju europske savjetodavne skupštine i europskog posebnog

vijeća čiji bi zadatak bila priprema političke i gospodarske integracije europskih zemalja. Preporučuju i donošenje povelje o ljudskim pravima i osnivanje suda koji bi jamčio poštovanje te povelje. (European Union službena internetska stranica, n.d) Pored Winstona Churchilla, ovom kongresu su prisusvovali utjecajni pojedinci, poslovni ljudi, te oni čiji rad je uključivao kulturu i humanost (između ostalih, Konrad Adenauer, Francois Mitterrand, Walter Halsetin). Cilj okupljanja bio je istražiti mogućnosti ujedinjenja Europe kroz političke, ekonomski i kulturne programe koji će pomoći u izbjegavanju ponavljanja starih konflikata koji su u povijesti stalno dovodili do ratova. (Europa.hr, n.d)

Kao jedan od rezultata aktivnosti na Europskom kongresu u Hagu stvaraju se uslovi za formiranje Vijeća Europe koje će formalno biti osnovano godinu kasnije 5.5.1949-e. Ipak i tada nije uspio pokušaj formiranja supranacionalne organizacije koje bi državama članicama oduzeo određeni dio suvereniteta najviše zbog protivljenja Velike Britanije i skandinavskih zemalja. Vijeće Europe nije danas značajno kao što je to Europska unija ali uloga koju je imalo pa i danas ima Vijeće je višestruko značajna. Vijeće Europe osnovalo je 5. maja 1949. godine deset europskih zemalja: Belgija, Danska, Francuska, Irska, Italija, Luksemburg, Norveška, Nizozemska, Velika Britanija i Švedska. Vijeće Europe danas broji 47 država članica. Sve članice Europske unije članice su i Vijeće Europe i ono predstavlja svojevrstan „filtr“ za članstvo u Europskoj uniji.

Ključni zadatak Vijeća Europe je promovisanje demokratije, poštovanja ljudskih prava i pravne države, a aktivno je i u održavanju i promovisanju europskoga kulturnoga naslijeda. Djeluje također i kao forum koji proučava i traži rješenja za čitav niz aktualnih društvenih problema. Najvećim postignućem Vijeća Europe smatra se Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950./1953.) i osnivanje Europskog suda za ljudska prava (1959./ 1998.). Tijela Vijeća Europe su: Odbor ministara, Parlamentarna skupština, Europski sud za ljudska prava, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe, te Povjerenik za ljudska prava i Glavno tajništvo Vijeća Europe. Sjedište Vijeća EU-a je u Strasbourg. (Council of Europe, n.d)

U teoriji članstvo u Vijeću Europe je predviđeno za one zemlje koje su voljne i sposobne da implementuju njegove sporazume i odluke, međutim u praksi često može doći do nesporazuma i tenzija. Često je pod upitnikom to koliko Vijeće ima stvarnog utjecaja na sve države članice, naročito on koje se vode kao jače i utjecajnije. Kada su Rusija i Hrvatska pristupale Vijeću Europe u 90-im godinama 20 vijeka, mnogo rasprava se vodilo oko toga da li te države

ispunjavaju uslove za članstvo u Vijeću, s obzirom da im se često spočitavao manjak sloboda i nedostatci na polju ljudskih prava, slobode govora i vladavine prava. Kada je Gruzija pristupala Vijeću 1999-e godine, dobila je listu potrebnih reformi i rokove do kojih ih mora realizovati. Druge države poput Bjelorusije su izbačene iz Vijeća jer su nedemokratske i krše ljudska prava. Vijeće Europe često može igrati važnu ulogu za zemlje izvan EU jer samo članstvo daje svojevrsnu potvrdu da te zemlje pripadaju Evropi uz to što i dobijaju svoj glas u ovoj pan-europskoj organizaciji. (Nello, 2009)

Uz priču o Vijeće Europe bitno je spomenuti i OSCE (Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi, eng. Organization for Security and Co-Operation in Europe), s obzirom da na neki način dolazi i do preklapanja određenih funkcija i uloga između ova dva tijela. OSCE je panevropska sigurnosna organizacija koju čini 56 zemalja članica. Osnovana je u skladu s Poglavljem VIII. Povelje Ujedinjenih naroda i uspostavljena je kao instrument i mehanizam ranog upozorenja, prevencije sukoba, suzbijanja kriza i postkonfliktne obnove u Evropi.

Glavna funkcija organizacije je da osigura forum za svoje članice da diskutuju i sarađuju na sigurnosnim pitanjima i da motri i osigura poštivanje demokratskih praksi (posebno održavanje slobodnih i poštenih izbora). Države članice OSCE-a uključuju većinu europskih država, SAD, Kanada i većina bivših Sovjetskih republika. Barem u teoriji Vijeće Europe je odgovorno za kodificiranje i podupiranje zakona i zakonskih normi, dok je obaveza OSCE-a političko obvezivanje na provođenje tih normi, prije svega ohrabrvanje dobrih normi i praksi u područjima sa izraženim političkim i drugim tenzijama. (Nello, 2009)

2.2. Europska zajednica za ugljen i čelik

S obzirom da ciljevi lidera europskih integracija nisu ostvari na željeni način kroz formiranje OEEC-a i Vijeća Europe, došlo je do svojevrsne promjene taktike po pitanju integracija. Pro-europski političari i zagovornici snažnije europske integracije morali su na određen način promijeniti način djelovanja po pitanju integracijskog procesa i morali su pronaći novi model kojim bi pridobili protivnike integracija ali i tada još uvijek poprilično skeptičnu širu javnost u zapadnoj evropi. Odlučeno je da se umjesto "megalomanskih" pristupa integracijama koje su imale za cilj brzu i široku političku i ekonomsku integraciju država zapadne europe, ide tako da se integracijski proces nastoji izgraditi sporije ali efikasnije. Integrисали bi se oni ekonomski i politički sektori koje su države učesnice tog procesa voljne da integrišu, te bi se na

taj način i uz dobar rad postepeno gradilo povjerenje između europskih država i stvarali uslovi za daljnju integraciju. Prva prilika došla je jako brzo i iskorištena je formiranjem *Europske zajednice za ugljen i čelik* (eng. *European Coal and Steel Community- ECSC*).

Kombinacija američke pomoći zajedno sa odlučnošću njemačkog naroda uskoro je dovela do poslijeratnog oporavka njemačke privrede. Ubrzo je pojavilo pitanje toga kako njemačkoj dozvoliti da povrati kontrolu nad strateškim industrijama željeza, čelika, i uglja bez da se ponovo ugrozi mir u Europi. U to vrijeme većina energetskih potreba u Europi i dalje se zadovoljavala pomoću uglja. Povrh toga jasno je bilo da Saveznička kontrola nad proizvodnjom uglja i čelika u Rurskoj oblasti neće moći trajati dovijeka. (Nello, 2009) Neko rješenje se moralo pronaći i ubrzo je došlo u vidu tzv. *Schumanovog plana* objavljenog 1950-e godine.

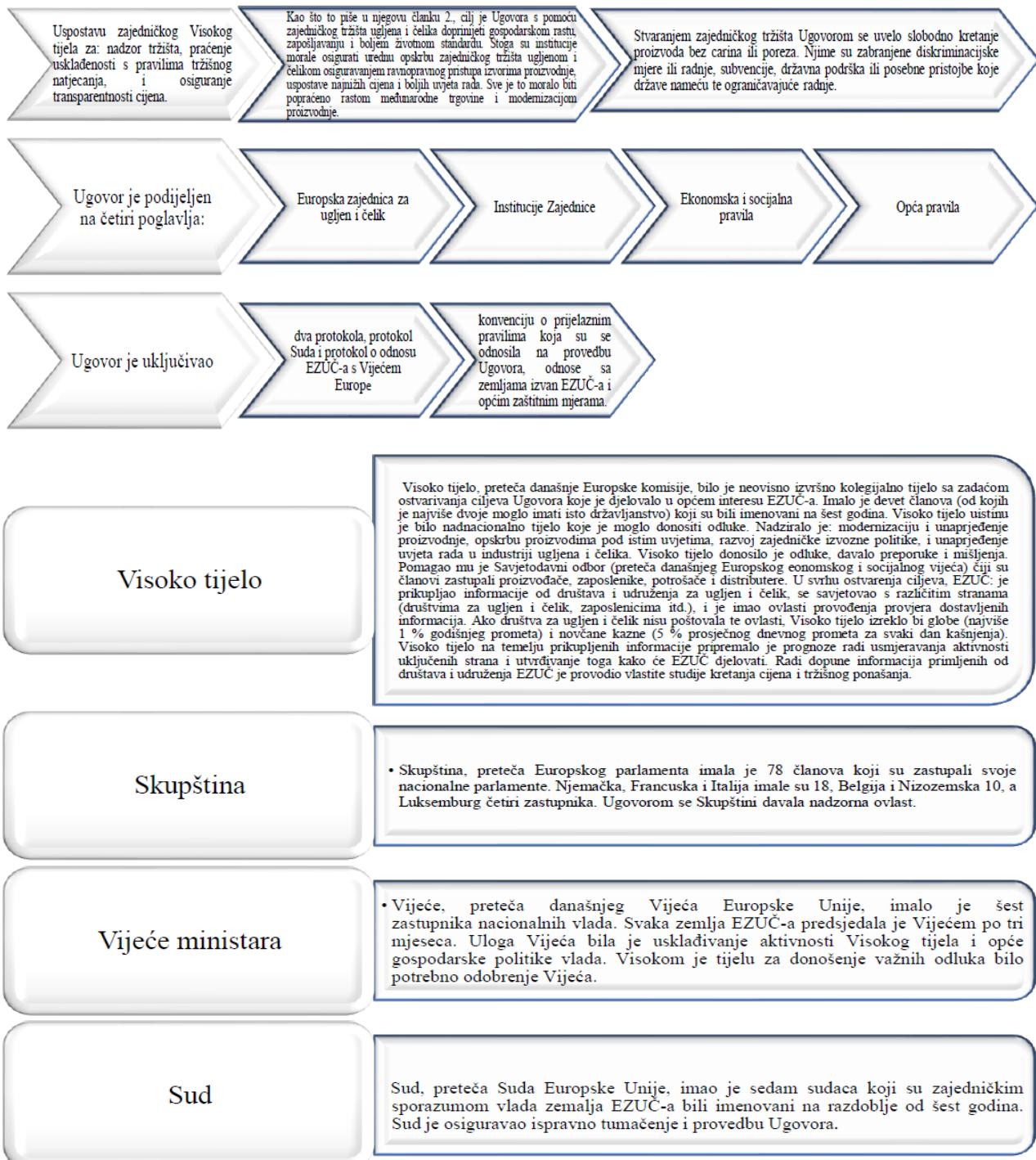
Državnik Robert Schuman, pravnik i francuski ministar vanjskih poslova između 1948. i 1952., slovi za jednog od glavnih osnivača ujedinjene Europe. Rođen u Luksemburgu, od oca Francuza i majke Luksemburžanke, većinu života proveo je u francusko-njemačkom regionu Alzas loren, zahvaljujući čemu je i najbolje shvatao nužnost dobrih francusko-njemačkih odnosa zarad mira i napretka u Europi, bio je član francuskog pokreta otpora u drugom svjetskom ratu a nakon rata postaje ministar finansija, kasnije i ministar vanjskih poslova četvrte francuske republike. Ono po čemu će ostati upamćen jeste Shcumanov plan ili Schumanova deklaracija objavljena 9.5.1950-e godine. Naravno bitno je spomenuti i Jeana Moneta koji je bio Schumanov saradnik na ovom planu. Šuman je predložio stavljanje francusko-njemačke proizvodnje uglja i čelika pod jednu zajedničku Visoku vlast. Ova saradnja je trebalo da bude osmišljena na takav način da se stvore zajednički interesi evropskih zemalja koji bi doveli do postepene političke integracije, što je preduslov za pacifikaciju odnosa između njih: „Evropa neće nastati odjednom, ili prema jedinstvenom planu. Gradiće se putem konkretnih dostignuća koja najpre kreiraju de facto solidarnost. Njegov govor nije ignorisan, te je nemački kancelar Adenauer brzo dao pozitivan odgovor, kao i vlade Holandije, Belgije, Italije, i Luksemburga. U roku od jedne godine, 18. aprila 1951, šest osnivača je potpisalo Pariški ugovor. Time je nastala Evropska zajednica za ugalj i čelik – prva evropska nadnacionalna zajednica. Ova revolucionarna organizacija otvorila je put za Evropsku ekonomsku zajednicu, a zatim i Evropsku uniju, kojom i dalje rukovode inovativne evropske institucije nastale 1950. Međutim, njegovi naporu nisu se tu zaustavili. Postao je veliki zagovornik dalje integracije kroz Evropsku zajednicu za odbranu i 1958. postao prvi predsednik prethodnice postojećeg Evropskog parlamenta. Kada je otišao sa

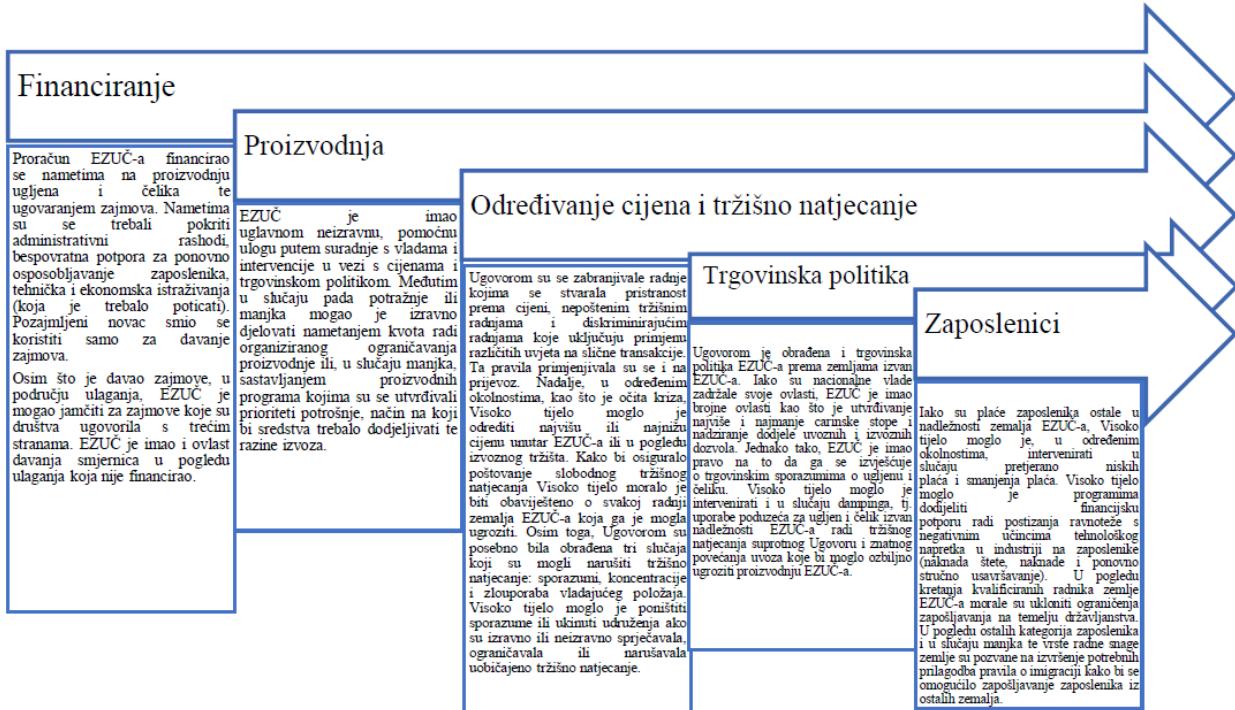
funkcije, Parlament mu je dodelio titulu „oca Evrope“. Zbog važnosti „Šumanove deklaracije“ od 9. maja 1950, ovaj dan je proglašen „Danom Evrope“. Uz to, u čast njegovog pionirskog rada ka ujedinjenoj Evropi, četvrt u kojoj se nalazi sedište nekoliko institucija Evropske unije u Briselu nazvana je po njemu. (Europska komisija – Generalni direktorat za komunikacije, 2013)

Dakle glavni cilj Schumanovog plana jeste stvoriti uslove da novi ratovi u Europi ne samo da bude “nezamisliv nego i materijalno onemogućen”, kroz kreiranje zajedničkog tržišta za željezo, čelik i ugalj u Evropi. Njemačkoj je ovo otvaralo vrata za povratak barem jednog dijela međunarodnog ugleda, kao i svojevrsni kraj savezničke okupacije u političkom i ekonomskom dijelu i put za potpuni ekonomski oporavak. Francuskoj je ovaj sporazum dao način kako da okonča okupaciju Saarlanda, s obzirom da je francuskoj javnosti bilo lakše prihvati povratak Saarlanda Njemačkoj ako Njemačka postane dio zajedničkog tržišta za ugljen i čelik. Plan je bio prihvatljiv i za europske federaliste, koji su naročito bili razočarani neuspjehom OEEC-a da postane supranacionalno tijelo. (Nello, 2009)

“Zajednica za ugljen i čelik imala je specifične organe u obliku Vijeća sastavljenog od ministara zemalja članica, zatim Skupštine koja ima savjetodavni karakter, Suda kao najviše sudske instance, a njegove su odluke pravomoćne i za organe Zajednice i vlade i za sva poduzeća i pojedince zemalja članica, te na kraju izvršni organ u obliku visoke vlasti koja donosi odluke većinom glasova“ (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021).

Ugovor o Zajednici predvidio je zajedničko tržište za ugljen i čelik kao i za sve sirovine koje ulaze u proizvodnju čelika. Zajedničko tržište ostvaruje se ukidanjem carinskih barijera i kvantitativnih ograničenja, uravnoteženjem proizvodnje i prometa te ukidanjem svih restriktivnih postupaka, propisivanjem pravila konkurenциje i zajedničkom politikom investiranja, racionalizacije i specijalizacije potrošnje (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021).

Slika 1. Najznačajnije tačke ugovora o Europskoj zajednici ugljena i čelika (grafičku prilagodbu tekstu priredio autor). Izvor : (EUR-Lex, 2017a).

Ugovor se primjenjivao od 1952., bio je valjan 50 godina, a istekao je 2002. Zajedničko tržište stvoreno Ugovorom 10. veljače 1953. otvorilo se za ugljen, željezne rude i metalni otpad, a 1. maja 1953. za čelik. (EUR-Lex, 2017) Bitno je naglasiti da se ugovor mijenja nekoliko puta a posljednji put je ugovor uključen u prvi stub Europske Unije 1992-e godine, stub zajednice.

Velika Britanija nije postala dio ove zajednice još uvijek izražavajući sumnje u njen nadnacionalni koncept i prenos suvereniteta. Ova zajednica je postavila temelje za francusko-njemačko pomirenje nakon rata što se pokazalo kao pokretačka sila za daljnji proces integracija.

2.3. Razvoj europskih integracija do Rimskih ugovora

Nakon osnivanja Europske zajednice za ugljen i čelik europski državnici nastojali su da iskoriste entuzijazam i dobru atmosferu za nastavak procesa integracija. Prvo na redu bila je saradnja i integracija po pitanju zajedničke odbrane. I tu je bilo nekoliko prijedloga i naravno različitih vizija kako bi ta vojna saradnja trebala izgledati. Jedan od glavnih motiva za ovu vrstu saradnje i integracije predstavljala je prijetnja i strah od Sovjetskog saveza i njegovih satelita na istoku Europe.

Jedan od najranijih odgovora na sovjetsku opasnost posebno nakon kreiranja istočnog bloka komunističkih zemalja jeste potpisivanje *Briselskog sporazuma* 1948-e godine od strane Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva i zemalja Beneluxa. (Nato.int, 2009)

Briselski je sporazum bio prvi korak u poslijeratnoj rekonstrukciji zapadnoeuropske sigurnosti, te je značio osnivanje “Obrambene organizacije Zapadne unije (eng. Western Union Defence Organisation)”. Također ovo je predstavljao i važan korak ka kasnjem potpisivanju Sjevernoatlantskog sporazuma 1949-e godine.

Sporazum je predstavljao stvaranje Sistema zajedničke saradnje i podrške u slučaju iznenadnog napada na zapadnu Europu. Pored toga sam cilj sporazuma jeste bio da zemlje zapadne Europe pokažu kako mogu sarađivati i uz to sporazum je bio ohrabrujući znak SAD-u da se aktivnije uključi u sigurnosna pitanja zapadne Europe. Sporazum je potписан 17.3.1948, sam sporazum je imao 10 članova, gdje se pored vojne stavljao naglasak in a ekonomsku saradnju, kao i zajedničke infrastrukturne radove. Sporazum je predviđao formiranje Savjetodavnog vijeća koji je nadgledao provođenje sporazuma i davanje preporuka. (Nato.int, 2009) Napori na učvršćivanju odbrane zapadne Europe i njenom vojnom jačanju, dobijaju zamah već iduće godine kada se u odbranu Europe izravno uključuju SAD, Kanada, Danska, Italija, Norveška, Portugal i Island. Ove zemlje zajedno sa državama potpisnicama Briselskog sporazuma od ranije, formiraju NATO (eng. North Atlantic Treaty Organization).

Ova vojna alijansa bila je i ostala pod snažnim utjecajem SAD-a i kasnije se još širila i na zemlje koje ne ulaze u ono što se naziva zapadna Europa poput Grčke i Turske. Primarni zadatok NATO alijanse jeste vojna zaštita svih njenih članica prvenstveno od mogućeg Sovjetskog napada i ugrožavanja demokratskog poretka u zapadnoj Europi. U tom periodu je postalo više nego jasno da bez pomoći SAD-a zapadna Europa se teško moe odbraniti od potencijalne Sovjetske invazije. Sam savez se u periodu hladnog rata manje više isključivo bazirao na vojnoj saradnji i uzajamnoj pomoći, tek raspadom Sovjetskog saveza i istočnog bloka, NATO će svoju svrhu promijeniti, i dalje će ostati primarno vojni savez ali uz pojačanu ekonomsku, političku pa i tehnološku saradnju, kao i uz promociju i očuvanje mira u svijetu.

Sa izbijanjem Korejskog rata 1950-e godine, SAD i Velika Britanija postaju sve više skloni ideji ponovnog naoružavanja Njemačke, Francuzi su bili protiv, čak i protiv ulaska Zapadne Njemačke u NATO. Robert Schuman, tadašnji francuski ministar vanjskih poslova, ljutito je reagovao i negodovao na samitu NATO-a New Yorku u septembru 1950-e godine kada je suočen sa mogućnošću naglog stvaranja nezavisne njemačke vojske. Tvrđio je u onome što je opisano kao vrlo živahan i neugodan sastanak da bi se čitavo pitanje ponovnog naoružavanja Njemaca trebalo pomjeriti barem dok Europska zajednica za ugljen i čelik u potpunosti ne zaživi. Za američkog predsjednika Trumana, dileme oko naoružavanja Njemačke nije bilo, i to pitanje za njega nije bilo ni za pregovaranje. To je bio esencijalan i realističan plan, imajući u vidu snažnu Američku uključenost u Korejski rat, globalne vojne obaveze Velike Britanije i francuske borbe u kolonijalnom ratu u Indo-kini. (Dedman, 2010)

S druge strane Francuzi su ponudili tzv. "Plevenov plan", tj. plan stvaranja zajedničke Europske vojske. Ovu inicijativu podržala je većina zemalja zapadne Europe uključujući i Veliku Britaniju, koja ipak nije željela da bude direktno uključena u njen rad zbog "posebnih odnosa" sa SAD-om i dijelom zbog toga što je ovaj francuski prijedlog uključivao supranacionalne elemente, čemu se Velika Britanija i dalje odlučno protivila.

Pregоворi su nastavljeni između 6 članica EZUČ-a pod vođstvom francuskog premijera Renea Plevena- po kome je plan i nazvan- s ciljem stvaranja Europske ddbrambene zajednice (eng. European Defence Community-EDC). Institucionalna struktura ove zajednice trebala je biti slična onoj od Europske zajednice za ugljen i čelik, sa Zajedničkom odbrambenom komisijom, Vijećem ministara, Parlamentarnom skupštinom i Sudom pravde. Kreirala bi se kombinirana vojska zemalja članica Zajednice, sa jedinstvenim uniformama i zastavom i

ostalim obilježjima i sopstvenim budžetom. U cilju osiguravanja kontrole nad Europskom vojskom i njenom efikasnošću, politička integracija je također trebala biti ojačana, također 1953-e godine nacrt sporazuma o Europskoj političkoj zajednici je trebao biti predstavljen. Bilo je predviđeno da se poslije određenog tranzicijskog perioda institucije EZUČ-a, EOZ-a i EPZ-a spoje u jedinstveno tijelo. (Nello, 2009)

Sporazum od Europskoj odbrambenoj zajednici je potpisani u maju 1952-e godine od strane Belgije, Francuske, Njemačke, Italije, Luksemburga i Holandije. Dwight D. Eisenhower, u to vrijeme NATO-ov vrhovni komandant za Europu podržavao je ovaj sporazum kao način da se maksimizira europski vojni potencijal. Iako su Britanci ostali skeptični, ipak su naknadno dali podršku ovoj inicijativi. Iako je sve išlo ka tome da se sporazum usvoji i da zajedica zaživi, fatalni udarac je došao od one strane koja je i pokrenula samu inicijativu, Francuske. Francuska nacionalna skupština odbila je ratificirati sporazum, čak šta više poslanici u skupštini su odbili i raspravu na tu temu. (European Defence Agency, n.d)

Razlozi francuskog odbijanja ratifikacije ovog sporazuma mogu se naći u supranacionalnim elementima samog prijedloga, kako je to isticala francuska desnica u parlamentu koja se protivila kreiranju vojske pod europskom kontrolom, posebno nakon što je Velika Britanija odbila učestvovati u zajednici. Dok je francuska ljevica i dalje osjećala skepsu zbog ponovnog Njemačkog naoružavanja. Kao solomonsko rješenje kreirana je Zapadnoeuropska Unija(eng. Western European Union-WEU) 1955-e godine. To je međuvladina organizacija čiji su osnivači bili države EZUČ-a njih šest plus Velika Britanija. Glavni cilj ove organizacije bio je da osigura europski okvir u kojem bi se SR Njemačka mogla ponovo naoružati i ući u NATO, nakon čega bi i zadnji veliki tragovi savezničke okupacije Njemačke bili uklonjeni. (Nello, 2009)

Zapadnoeuropska unija nikad nije igrala neku značajniju ulogu po pitanju odbrane Europe, s obzirom da je uglavnom služila kao politička platforma, ulogu zajedničke odbrane Europe će u potpunosti preuzeti NATO. Njemačka će formirati svoju vojsku i postati član NATO saveza 1955-e godine čime će jedno veliko i teško pitanje u zapadnoj Evropi biti riješeno.

Osim pokušaja vojne integracije jedan bitan sektor također se nastoja integrirati-poljoprivreda. Godinama se upravo zajednička poljoprivredna politika smatrala kamenom temeljcem čitavog procesa europskih integracija. U periodu nakon drugog svjetskog rata bilo je par važnih razloga u korist stvaranja jedinstvenog tržišta za poljoprivredne proizvode (vidi sliku ispod).

Incijalni dogovor je posmatran kao razmjena interesa između Francuske koja je tražila tržište za svoje poljoprivredne proizvode i Njemačke koja je očajno nastojala smanjiti tarife i carine kako bi osigurala tržište za svoje industrijske proizvode. Njemačka je imala dugu tradiciju protekcionizma i značajne potpore za poljoprivredni sektor, i bila je odlučna u tome da jedan dio terete financiranja poljoprivrednog sektora prebací na nivo Zajednice. Italija i Holandija su se također vodile tome da će jedinstveno poljoprivredno tržište pružiti prilike za razvoj svojih poljoprivrednih proizvoda (Mediteranske i mlijecne proizvode kao i povrće).

U to vrijeme, a dijelom i danas, poljoprivreda je bila izuzetno značajna i ekonomski, društveno i politički. Godine 1958-e sam poljoprivredni sektor je zaposljavao ukupno 20% kompletne radne snage u originalnih 6 članica europske zajednice i generalno prihodi su bili niži nego u ne-poljoprivrednim sektorima. U nekim državama i područjima glas poljoprivrednika je predstavljao značajan faktor ako se moglo računati na njega.

Poljoprivredne politike u državama osnivačicama europske zajednice su bile u mnogome različite i trebalo ih je harmonizirati, u suprotnom razlike u nivoima poljoprivrednih cijena i mjerama zaštite bi izazvalo izobličenja u trgovini među članicama osnivačicama zajednice.

Predstavljanje jedinstvenog tržišta za poljoprivredne proizvode bi potaknulo konkureniju i specijalizaciju, dakle povećavanjem produktivnosti u sektoru. Utoliko s obzirom da bi ovo rezultiralo smanjenjem cijena proizvoda, time bi se možda smanjio pritisak za povećanje plata u sektoru.

Harmonizacija poljoprivrednih cijena je predviđena kao prvi korak ka harmonizaciji razlika u plati, što se smatralo potrebnim za kreiranje jedinstvenog tržišta za industrijske proizvode i usluge

Slika 2. Važni razlozi u korist stvaranja jedinstvenog tržišta za poljoprivrednih proizvoda (grafičku prilagodbu teksta priedio autor).

Izvor: (Nello, 2009:23,24)

Također tih godina preko Specijalnog komiteta Vijeća Europe pokušao se napraviti svojevrsni "zeleni bazen" po uzoru na "crni bazen" Europske zajednice za ugljen i čelik. Ovakav širi proces integracije trebao je uključiti i neke supranacionalne elemente čemu su se naravno usprotivili Velika Britanija i skandinavske zemlje. Iako je Vijeće Europe prihvatiло ideju čak i formalno kroz dva plana predložena od strane Francuske, ideja na kraju nije zaživjela u ovom obliku prije svega zbog unutrašnjih nemira i propasti Francuske četvrte republike, države koja je bila glavni inicijator ideje integrisane poljoprivrede.

Od 1955-e godine europski integracijski procesi dobit će novi zamah, razlike između zemalja koje su nastojale ograničiti integracijske procese na međuvladinu saradnju i one koje su nastojale da proces dobije novu dimenziju kroz supranacionalne elemente. Zagovornici ovog prvog viđenja integracija Velika Britanija i skandinavske zemlje nastojale su stvoriti zonu slobodne trgovine i saradnje na pitanjima poljoprivrede u okviru već formiranog OEEC-a, gdje se bilo koja supranacionalna inicijativa mogla blokirati tako što je svaka država članica imala pravo veta. Naravno na drugoj strani bile su zemlje osnivačice europske zajednice, njih šest koji nisu bili zadovoljni ponuđenim rješenjima i koji će već jako brzo krenuti i daljnje integracijske procese. Već 1955-e godine zemlje beneluxa predstavile su Memorandum u kojem su pozvale na formiranje zajedničkog tržišta, i posebne okvire saradnje na polju energije i prometa. Iako je svima bilo jasno da je politička unija krajnji cilj europskih integracija, u praksi je bilo jasno da to neće ići jednostavno, posebno imajući u vidu doskorašnje neuspjeha prilikom pokušaja vojne i političke integracije. Zbog toga kreatorima europske zajednice bilo je jasno da je potrebno koncentrirati se više na ekonomsku integraciju, vjerujući da će se sa iskustvima zajedničkog rada i ubiranja plodova od istog, otvoriti put ka političkoj integraciji kasnije.

U periodu koji je uslijedio poslije, čelnici šestorke su raspravljali o memorandumu i dogovorena je uspostava međuvladinog komiteta pod vodstvom Belgijskog ministra vanjskih poslova Paul-Henri Spaak, koja bi trebao da otkloni sve eventualne nesuglasice i da pripremi nacrt sporazuma. Već 1956-e rezultati Spaakovog komiteta su prihvaćeni i krenulo se sa izradom dva sporazuma: sporazum za Europski ekonomski komitet i Euroatom. Razlog zbog kojeg se ovako brzo došlo do ovih sporazuma i ubrzanom nastavku integracije jesu prvo Sovjetska invazija i razbijanje revolucije u mađarskoj 1956-e godine i Suecka kriza. Kroz ova dva događaja jasno se pokazalo da razjedinjena Europa nema šanse u borbi između dvije supersile, te da samo ujedinjeni mogu parirati SAD-u i Sovjetskom savezu. Sve ovo će voditi ka potpisivanju Rimskih sporazuma 1957-e godine.

2.4. Rimski ugovori 1957-e godine

Jedan od najvažnijih trenutaka u historiji europskih integracija predstavljaju tzv. Rimski ugovori potpisani 25.3.1957-e godine. To su ustvari dva ugovora o osnivanju Europske ekonomske zajednice (EEZ) i Europske zajednice za automsku energiju (EUROATOM). Ovim ugovorima nastojao se dodatno ojačati koncept ujedinjene Europe. Euroatom u ovom kontekstu i nije toliko bitan, budući da je isforsiran najviše od strane Francuske i nikad nije predstavljao neki mnogo bitan faktor pri europskim integracijama zato se i nećemo puno bazirati na njega. Ugovor o Europskoj ekonomskoj zajednici mnogo je važniji i predstavlja istinsku prekretnicu kada su u pitanje same ekonomske i političke integracije u Europi, uistinu jedan važan korak poslije kojega je postalo jasno u kojem smjeru se Zapadna Europa kreće. Rimski sporazumi, koji su kasnije mijenjani nekoliko puta, predstavljaju samu srž *acquis communautaire-a*, odnosno pravne tekovine Europske unije.

Ugovor o formiranju Europske ekonomske zajednice sastoji od 248 članova. U ugovoru između ostalog stvaraju se uvjeti za slobodno kretanje roba, ljudi, kapitala i usluga(čuvene četiri slobode Europske unije). Te se nastoje dodatno harmonizirati odnosi među državama potpisnicama sporazuma (Francuska, Njemačka, Italija i zemlje Benelux-a). Ovaj ugovor kao što je već rečeno je dopunjavan i mijenjan nekoliko puta, a danas se službeno naziva “Ugovor o funkcionisanju Europske Unije”.

Cilj EEZ-a i zajedničkog tržišta bio je:

promijeniti uvjete trgovanja i proizvodnje na državnom području njegovih šest članica	služiti kao korak naprijed prema bliskijem političkom ujedinjenju Europe.
---	---

Posebni ciljevi

Potpisnice su se usaglasile:

<ul style="list-style-type: none"> * postaviti temelje „sve tješnje povezane unije“ među narodima Europe * osigurati ekonomski i socijalni napredak svojih zemalja zajedničkim djelovanjem na uklanjanju trgovinskih i ostalih prepreka među sobom * poboljšati uvjete života i rada svojih građana * osigurati uravnovešenu trgovinu i pošteno tržišno natjecanje 	<ul style="list-style-type: none"> * smanjiti ekonomske i socijalne razlike među pojedinim regijama EEZ-a * postepeno ukinuti ograničenja u međunarodnoj trgovini zajedničkom trgovinskom politikom * pridržavati se načela povelje UN-a * ujediniti svoje resurse kako bi očuvala i ojačala mir i slobodu pozivati ostale narode Europe koji dijele taj ideal da im se pridruže u tim nastojanjima.
--	--

Zajedničko tržište

- Ugovorom se:
  - uspostavlja zajedničko tržište na kojemu su zemlje potpisnice usaglasne postupno uključivati svoje ekonomske politike
  - stvara jedinstveno gospodarsko područje slobodnog tržišnog natjecanja među državama. Njime se uspostavlja osnova za ujednačavanje uvjeta koji se odnose na trgovanje proizvodima i uslugama, osim onih koji su već obuhvaćeni drugim ugovorima (Europska zajednica za ugljen i čelik i Euronatom)
  - općenito zabranjuje ograničavajuće ugovore i državne subvencije koje mogu utjecati na trgovinu među test zemljama;
  - uključuje prekomorske zemlje i teritorije test članica u ovim aranžmanima i u carinsku uniju kako bi se promicao njihov ekonomski i socijalni napredak.

Carinska unija

- Ugovorom su ukinute kvote (tj. gornje granice za uvoz) i carinske pristojbe među njegovih šest potpisnika.
- Njime je uspostavljena *zajednička carinska tarifa za uvoze izvan EEZ-a*, kojom se zamjenjuju prethodne tarife različitih država.
- Carinsku uniju pratila je zajednička trgovinska politika. Ta politika, kojom se upravlja na razini EEZ-a, a ne više na nacionalnoj razini, razlikuje carinsku uniju od običnog udruženja slobodne prodaje.

Zajedničke politike

- Ugovorom su određene politike od poticaka utvrđene kao zajedničke politike među zemljama članicama, uključujući:
  - Zajedničku poljoprivrednu politiku (clanci 38.-47.)
  - Zajedničku trgovinsku politiku (clanci 110.-116.)
  - Saobracajnu politiku (clanci 74.-84.).
- Doputno je stvaranje drugih zajedničkih politika pojaviti li se potreba za njima. EEZ je nakon 1972. uspostavio zajedničko djelovanje u područjima politike zaštite okoliša, regionalne, socijalne i industrijske politike
- Te politike pratile su osnivanje:
  - Evropskog socijalnog fonda kako bi se poboljšale mogućnosti zapošljavanja za radnike i kako bi se povisio njihov životni standard;
  - Evropske investicijske banke kako bi se olakšalo gospodarsko tijekuće EEZ-a stvaranjem investicijskog finansiranja.

Institucije

- Ugovorom su osnovane institucije i mehanizmi odlučivanja koji su omogućili izražavanje i nacionalnih interesa i zajedničke vizije.
- Glavne institucije bile su:
  - Vijeće ministara
  - Komisija
  - Parlamentarna skupština (kasnije će postati Europski parlament);
  - Sud Evropske zajednice (kasnije Unije)
  - Prve tri institucije u procesu odlučivanja sastavljaju Ekonomski i socijalni odbor.

Slika 3. Ključne tačke Rimskog ugovora (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).

Izvor: (EUR-Lex, 2017b)

Gledajući po najbitnijim članovima ugovora, član 2. postavlja glavne ciljeve kao što su: skladan razvoj, neprekidna i balansirana ekspanzija, povećana stabilnost, još veći rapidni rast životnog standarda, bliže veze između zemalja članica. Ipak određeni članovi ugovora su ostavljali prostora za nedoumice, i djelovali su nedorečeno, primjera radi u članu 2 ugovora ostalo je nejasno kako spojiti dvije ekonomski ne baš bliske pojave, pravičnost(skladan razvoj i balansirana ekspanzija) i efikastnost(još veći rapidni rast životnog standarda). Kasnijim dopunama ugovora ove nedoumice su se nastojale otkloniti.

Član 3. daje listu mehanizama po kojima su se ciljevi trebali ostvarivati. Dvanaestogodišnji tranzicijski period od 1958 do 1969-e je bio predviđen za implementaciju mjera. Te mjere uključuju: ukljanjanje carina, stvaranje zajedničke vanjske politike i naročito zajedničke carine za vanjske proizvode, uklanjanje prepreka za slobodno kretanje ljudi, kapitala, dobara i usluga, zajednička poljoprivredna politika, zajednička transportna politika, predstavljanje mjera za zaštitu konkurentnosti, koordinaciju ekonomskih politika, stvaranje Europskog socijalnog fonda za poboljšanje prilika za zaposlenje i uvećanje životnog standarda za radnike, stvaranje Europske investicijske banke, posebni trgovinski aranžmani za kolonije i bivše kolonije. Sam napredak u implementaciji ovih mjera bio je neujednačen. Primjera radi uklanjanje carina na unutarnju trgovinu i uspostavljanje zajedničke carine za vanjsku trgovinu su završene u većoj mjeri sredinom 1968-e godine 18 mjeseci prije isteka zadanog roka. I pored toga dosta mjera koje se tiču slobodne trgovine unutar zajednice neće biti implementirane sve do 90-tih godina 20-og vijeka.

Većina instrumenata koja se tiču zajedničke poljoprivredne politike bila su u funkciji od 1967-e godine. Kada je u pitanju transport, glavne stavke mogu se sažeti u tri stavke: troškovi transporta, mogu predstavljati trgovinsku barijeru a mjere za unaprijeđenje jeftinog, efikasnog transportnog Sistema unutar zajednice mogu stimulirati trgovinu, Transport je tradicionalno oduvijek bio sektor opterećen regulacijama i neuspjeh u njegovoј harmonizaciji može dovesti do poremećaja u tržištu. Neke zemlje poput Holandije bile su zabrinute zbog uključivanja transporta u sporazum, jer je on predstavljaо važan dio nacionalnog BDP-a. iako je transport predstavljen kao jedna od tri zajedničke politike u sporazumu, nacionalni interesi su u većoj mjeri prevladavali po ovom pitanju što je značilo umanjen napredak pri integraciji ovog sektora.

Ono što je još zanimljivo jeste to što sporazum iako spominje koordinaciju u ekonomskim politikama, ne sadrži nikakve specifične stavke po posvećenosti makroekonomskoj koordinaciji, ili ekonomskoj ili monetarnoj uniji.

Europski socijalni fond i Europska banka za investicije predviđene u sporazumu kao institucije zadužene prevenstveno za regionalni razvoj, nastale se u ranoj fazi primjene sporazuma. Regionalne razlike unutar zajednice nisu bile ogromne, izuzev italijanskog siromašnog juga (regija poznata pod kolokvijalnim nazivom Mezzogiorno), EIB je prvenstveno bio zamišljen kao instrument pomoći regiji Mezzogiorno.

Kada je u pitanju budžet, djeluje da je u vrijeme nastanka sporazuma prevladavala ideja da prenosi na i iz budžeta zajednice od strane zemalja članica zajednice budu približno balansirani. Iako se u članu 2 ističe harmonijski razvoj i balansirana ekspanzija, obimne redistribucijske politike nisu bile predviđene sporazumom. Iako su razne socijalne i regionalne mјere predstavljene u zajednici kroz godine koje su dolazile, potrošnja na to je bila vrlo ograničena barem do 1988-e godine kada su Strukturalni fondovi udvostručeni.

Odredbe koje su se ticale posebnih trgovinskih aranžmana kao i pomoći kolonijama i bivšim kolonijama je bio ustupak Francuskoj, koja je željela održati veze sa kolonijama, ali uz pomoć ostalih zemalja članica zajednice (Naročito Njemačke) pri podnošenju finansijskog tereta. Trgovinske preferencije za ove zemlje su produžene kroz Zajednicu i pomoć je zagarantirana kroz Europski fond za razvoj (EDF). Kroz 1960-e godine većina francuskih kolonija je dobila nezavisnost i kroz sporazum iz Yaounde-a iz 1963-e godine (obnovljen 1969) pokrilo se područje trgovine i pomoći između Europske zajednice i bivših francuskih kolonija u Africi. Ulaskom Ujedinjenog Kraljevstva u Europsku zajednicu 1973-e dovelo je do preispitivanja razvojnih politika, rezultiralo je u par konvencija počevši od Prve kovencije iz Lome-a 1975-e godine. Naknadni sporazumi su uslijedili 1980, 1985 i 1990(koji je produžen i pokriva je period od 10 godina) i sporazum iz Cotonou-a 2000-e godine. Sporazum iz Cotonou-a je pokrivaо države Afrike, Kariba i Pacifika. (Nello, 2009)

2.5. Europska zajednica od Rimskih ugovora do Ugovora iz Maastrichta

Šezdesete godine dvadesetog vijeka predstavljaju period sprovođenja i implementacije Rimskih sporazuma u Europskoj zajednici. Također to je period izuzetno povoljne ekonomske klime, pojačane sa entuzijazmom oko proširenja zajednice na druge države Europe. Ekonomski rast država Zajednice u šezdesetim godinama bio je jedinstven i bez presedana. U suštini ekonomski razvoj i napredak šestorke nadmašio je onaj SAD-a i Ujedinjenog Kraljevstva. Koincidencija je bila i što se u ovom periodu povoljne ekonomske klime tarife i carine za unutrašnju trgovinu postepeno ukidaju i uvodi se jedinstvena tarifa za vanjsku trgovinu. Ovo je period i u kojem šestorka počinje da nastupa i kao jedinstveni blok u međunarodnim pregovorima, naročito je ovo došlo do izražja za vrijeme održavanja Kennedy runde pregovora GATT-a (General Agreement of Tariffs and Trade). Za to vrijeme ohrabrena stanjem u Europskoj zajednici, Ujedinjeno Kraljevstvo aplicira za članstvo i to dva puta 1961-e godine i 1967-e. Međutim do članstva Ujedinjenog Kraljevstva nije došlo zbog veta od strane tadašnjeg francuskog predsjednika De Gaulle-a koji se žestoko protivio proširenju Zajednice strahujući da će time pozicija Francuske dodatno biti oslabljena. Ipak za period 60-tih godina 20-og vijeka kada je u pitanju Europska Zajednica za najvažniji momenat tada se uzima implementacija Zajedničke poljoprivredne politike. Godine 1962-e su dogovoren mehanizmi za podršku poljoprivredi, kasnije nadopunjeni primjenom zajedničkih cijena poljoprivrednih proizvoda kroz 1964-u i 1967-u godinu. Pored toga možda i najbitniji događaj u ovom desetljeću, posebno kada je u pitanju jurisdikcija Zajednice jesu dvije presude koje će snažno utjecati na pravni system Zajednice. To su presude *van Gend en Loos* iz 1962 godine, i *Costa protiv ENEL-a* iz 1964 godine. Zahvaljujući ovim dvjema presudama, pravo EU je dobilo svoje jasne karakteristike i u mnogome je odredilo daljnji pravno-politički razvoj Zajednice.

U pravnom sporu *van Gend en Loos*, ovaj nizozemski prevoznik tužio je nizozemska carinska tijela zbog uvođenja carine na uvoz hemijskih proizvoda iz Njemačke. Ta carina je bila veća od carina na prethodni uvoz što je ovo preduzeće vidjelo kao povredu člana 12. Ugovora o EEZ. Taj član ugovora zabranjuje uvođenje novih i povećanje postojećih carina između država članica. Nizozemski sud je taj predmet uputio Europskom sudu radi tumačenja primjene prava. Europski sud je u presudi potvrđio povredu Ugovora i na taj način je definiran pravni poredak EZ kao različit od međunarodnog prava.

Već godinu dana kasnije predmet Costa protiv ENEL-a dao je Sudu priliku da još detaljnije opiše svoje stavove. Godine 1962-e Italija je nacionalizirala preduzeća za proizvodnju i distribuciju električne energije, a njihovu imovinu je prenijela na ENEL tj. nacionalni odbor za električnu energiju. Gospodin Costa bio je dioničar jednog od nacionaliziranih društava, te je smatrao da je tim činom liшен svoje dividende, zbog toga je odbio da plati račun za električnu energiju u iznosu od skoro 2000 lira. Na sudu u Milandu g. Costa branio se tvrdnjom da je zakonom o nacionalizaciji prekršen niz odredbi Ugovora o EEZ što je navelo Arbitražni sud u Milandu da se obrati Europskom sudu zatraživši očitovanje Suda po ovom pitanju. (Borchardt, 2016) Sud je u presudi ustvrdio ponovo razliku prava Zajednice od međunarodnog prava, ustvrdivši da je Ugovor o EEZ uspostavio vlastiti pravni porekak koji je postao dio pravnih sistema država članica koje su one dužne primjenjivati.

Borchardt (2016) ističe nekoliko elemenata koji u cjelini čine posebnu pravnu prirodu EU, a to su :

- institucionalni ustroj, koji osigurava da djelovanje EU-a bude obilježeno i općim europskim interesom, odnosno da se u njemu odražava ili na njega utječe interes Unije utvrđen u ciljevima;
- prijenos ovlasti na institucije Unije u većoj mjeri nego u drugim međunarodnim organizacijama, proširen i na područja u kojima države obično zadržavaju svoja suverena prava; - uspostava vlastitog pravnog porekla neovisanog o pravnim porecima država članica;
- izravna primjenjivost prava Unije, zbog čega su njegove odredbe potpuno i ujednačeno primjenjive u svim državama članicama te i njima i njihovim građanima daju prava i nameću obveze;
- nadređenost prava Unije, kojim se osigurava da se pravo Unije ne može ukinuti ili izmijeniti nacionalnim pravom i da u slučaju sukoba ima prednost pred nacionalnim pravom.

Također isti autor ističe da je EU zbog toga “*autonoman entitet s vlastitim suverenim pravima i pravnim poretkom koji je neovisan o državama članicama i kojem unutar područja njegove nadležnosti podliježe i same države članice i njihovi državljanii.*” (Bochardt, 2016 : 43,44)

Na samom kraju desetljeća, tačnije 1969-e godine doći se do vrlo važnog Haškog samite zemalja članica Zajednice. Nakon što je završio tranzicijski period od potpisivanja rimskih ugovora tražio se novi stimulans za nove integracijske procese. Poseban zamah ka tome došao je nakon što je Pompidou zamijenio de Gaulle-a na poziciji francuskog predsjednika što je dovelo do relaksiranih odnosa između Francuske i ostatka zajednice. (Nello, 2009)

Na ovom summitu prezentirane su novi koraci u dalnjoj integraciji ili kako je to opisao Pampidou, tri glavna elementa nastavka saradnje: *završetak, produbljivanje i proširenje*. Završetak integracijskog procesa se odnosio uglavnom na dugoročno osiguravanje i stabilizaciju finansiranja CAP-a koje je do tada bilo poprilično nestabilno. Proces produbljivanja integracije odnosio se na postepen napredak ka kreiranju Ekonomski i Monetarne Unije (EMU) do 1980-e.

Nello (2009) ističe i da prvi programi u okviru EMU-a nisu prošli kako je planirano, djelom i zbog ekonomске stagnacije u 70-im godinama, kao i zbog energetske krize 1973-e godine. Ipak na kraju tog turbulentnog perioda 1979-e godine uspostavlja se Europski monetarni sistem (eng. EMS). Također nakon Haškog sumitta započeli su daljnji koraci ka proširivanju zajednice imajući u vidu da je De Gaulle sišao sa političke scene. Tako su se zajednici već 1973-e godine priključili Danska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Irska.

Kao što smo već spomenuli nakon velikog ekonomskog zaleta u 50-im i 60-im godinama dvadesetog vijeka, Europska zajednica je ušla u period ekonomске stagnacije s kojim je došla i ona politička stagnacija naročito po pitanju daljnje integracije. Energetska kriza iz 1973-e godine prouzrokovana tzv. naftnim šokovima bila je okidač ka usporavanju daljnje tržišne liberalizacije, čak šta više došlo je i do nazadovanja na tom polju s obzirom da su mnoge trgovinske barijere između država članica ponovo bile na snazi u pokušaju svake članice da zaštititi sebe u tim izuzetno problematičnim ekonomskim okolnostima. Većina rasprava u tom periodu odnosila se na poljoprivrednu, naročito na pitanje utvrđivanja cijena za poljoprivredne proizvode kao i uvođenje određenih budžetskih mehanizama.

To se mnogima nije svidjelo jer je djelovalo da se gubi previše vremena na jedan dio cjelokupne ekonomije koji tada nije bio ni 1% ukupnog BDP-a cijele zajednice. Inače čitav ovaj period je poznat i kao period euroskleroze odnosno europesimizma.

Osamdesete godine počele su pridruživanjem Grčke zajednici 1981-e godine, kao i popločavanjem puta Španiji i Portugalu za isto. Ono što će obilježiti osamdesete godine u zajednici jeste to što su na čelo zemalja članica počeli dolaziti političari skloni deregulaciji i slobodnom tržištu poput Margaret Thatcher, Helmuta Kohla pa čak i u jednoj mjeri Midterrana. Sve će to kulminirati dolaskom Jacquesa Delorsa na mjesto predsjednika komisije 1985-e godine. Ovaj bivši francuski ministar financija imao je zadatku da osigura povratak i očuvanje Europske zajednice kroz njenu institucionalnu reformu, ukidanje barijera između zemalja članica za slobodnu trgovinu, kao i daljnji napredak na slobodama kretanja ljudi, kapitala dobara i usluga. Značajan korak ka tome desit će se 1985-e godine kada Francuska, Njemačka i zemlje Beneluxa potpisuju Šengenski sporazum koji će dovesti do potpunog ukidanja graničnih prelaza između ovih zemalja. Daljnji koraci vođeni su prema osiguravanju slobode kretanja roba i usluga, kao posljednjem koraku ka ekonomskoj liberalizaciji unutar zajednice. Da bi se takvo nešto ostvarilo bilo je potrebno izjednačiti standarde u kvaliteti što samo po sebi nije bio jednostavan posao.

Zajednica se bazirala na načelu uzajamnog priznavanja kako bi na što bolji način odgovorila na razlike u standardima. Načelo uzajamnoga priznavanja uvedeno je prvi sa presudom Suda Europske unije *Cassis de Dijon* (Predmet 120/78 *Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* (1979) ECR 649). Presudon iz ovog spora izведен je zaključak kako se razlike među odredbama zakona različitih država članica o trgovini određenim proizvodima, a koje predstavljaju prepreke trgovinskom saobraćaju, moraju prihvati ako te odredbe zadovoljavaju uvjete za prevladavajuće razloge od općega interesa. (Struna: Hrvatsko strukovno nazivlje, 2011a)

“Primjerice, prodaja robe koja je zakonito proizvedena u jednoj od država članica ne može se zabraniti na teritoriju druge države članice, čak i ako se proizvodi prema drugčijim tehničkim ili kvalitativnim specifikacijama od onih koje se primjenjuju na vlastite proizvode. Iznimke su dopuštene uz ispunjenje strogih uvjeta za opravdanje općega interesa, kao što su zdravlje, zaštita okoliša ili zaštita potrošača.” (Struna: Hrvatsko strukovno nazivlje, 2011a) Upravo će uvođenje Unutrašnjeg tržišnog programa (eng. Internal Market Programme) imati ključnu ulogu u nastanku nove faze institucionalnih reformi po pitanju socijalnih, regionalnih i ekonomskih politika, kao i konačnom razvoju monetarne unije. Za sve ovo bile su potrebne i promjene u načinu odlučivanja unutar zajednice kako bi čitav proces išao brže. Važno je napomenuti da je

kod manjih članica zajednice preovladavao strah da neće uspijeti ekonomski preživjeti uvođenje zajedničkog tržišta zbog slabije konkurentnosti te da će zbog toga regionalne razlike postati još veće. Da bi umirila ove glasove zajednica je odlučila da dodatno reformiše i ojača Strukturalne fondove. Konačno ono što je dogovorenko kasnije je i potvrđeno Sporazumom iz Maastrichta 1992-e godine kojim je nastala Europska Unija.

2.6. Sporazum iz Maastrichta

Sporazum iz Maastrichta je potpisana 1992-e godine, a stupio je na snagu 1993-e godine. Predstavlja veliki napredak u integracijskom procesu, sa ovim sporazumom ne samo da je Europska Zajednica formalno preimenovana u Europsku Uniju, nego je i sama integracija prešla sa pretežno ekonomskog na političku i pravnu. Cilj sporazuma je bio da ojača samu Zajenicu europskih nacija i da je postavi kao jedinstven blok u svijetu, naročito u svjetskom poretku po završetku hladnog rata i raspadom Sovjetskog saveza. Ugovor iz Maastrichta, čiji je službeni naziv *Ugovor o Europskoj uniji*, predstavljao je početak nove faze u procesu stvaranja sve jače unije među narodima Europe. Kako se navodi na internet stranici Europske centralne banke ovim Ugovorom postavljeni su postavljeni temelji za uvođenje jedinstvene valute, eura, i znatno je proširena saradnja među europskim državama u više novih područja:

- stvoreno je europsko državljanstvo, čime je građanima omogućen slobodan boravak u državama članicama i kretanje među njima
- utemeljena je zajednička vanjska i sigurnosna politika
- dogovorena je bliža suradnja između policije i pravosuđa u kaznenim stvarima.(Europska centralna banka, n.d)

Ugovor je potpisana u gradu Maastrichtu po kome je i dobio ime, na samoj granici sa Belgijom i Njemačko.

Ovim sporazumom postavljena su *tri stuba Europske Unije*:

- Europske zajednice,
- zajednička vanjska i sigurnosna politika,
- pravosuđe i unutrašnji poslovi.

Zadaća prvog stuba, odnosno Europskih zajednica bila je osiguranje zajedničkog tržišta, ekonomskih politika, kao i visok nivo zaposlenosti, socijalne zaštite i ljudskih prava. Zajednička vanjska i sigurnosna politika imala je za cilj promovisanje i provedbu vanjske i sigurnosne politike Unije, utemeljenu na uzajamnoj lojalnosti i solidarnosti država članica EU. Što se tiče trećeg stuba, odnosno pravosuđa i unutrašnjih poslova, sam zadatak Unije bio je osiguranje i provedba zajedničkog djelovanja u ovim područjima, na temelju međuvladinog modela saradnje, u cilju osiguranja visokog stepena sigurnosti u području slobode, sigurnosti i pravde za sve građane Unije.

“Stupanjem na snagu Ugovora o Europskoj uniji, EEZ postaje Europska zajednica (EZ). Uvođenjem postupka suodlučivanja i proširenjem postupka saradnje povećavaju se zakonodavne i nadzorne ovlasti EP-a. U skladu s novim Ugovorom Europski parlament dobiva pravo pozvati Komisiju da predstavi zakonodavni prijedlog o pitanjima o kojima se, prema njegovom mišljenju, treba donijeti akt Zajednice. EP od sada mora odobriti cijeli sastav Komisije, a također imenuje i europskog ombudsmana.”(Europski parlament, n.d.-b)

Ono što se s pravom može nazvati čedom Ugovora iz Maastrichta jeste formiranje Europske monetarne unije i uvođenje zajedničke valute. Sam sporazum je predvidio tri faze u procesu implementacije EMU-a. Također uveden je i kriterij koji jedna država mora ispuniti da bi mogla biti dio monetarne unije. Posljednja faza uvođenja zajedničke valute počela je 1999-e godine sa 11 država učesnica tj. članica monetarne unije.

Jedinstvenu strukturu Unije činilo je Vijeće, Europski parlament, Europska komisija, Sud i Revizorski sud koji su, u užem smislu, tada bili jedine „institucije” Unije i koji su svoje zadaće izvršavali u skladu s odredbama ugovora. (Eur-Lex, Treaty on European Union, n.d)

Ugovorom su osnovane i nove institucije kao što su Europski ekonomski i socijalni odbor te Odbor regija koji imaju savjetodavnu funkciju. Ugovor je predvidio i osnivanje Europskog sistema centralnih banaka i jedne Europske centralne banke, institucija koje se nadovezuju na postojeće finansijske institucije grupe EIB, a to su Europska investicijska banka i Europski investicijski fond. (Eur-Lex, Treaty on European Union, n.d)

2.7. Proces proširenja EU i ravoj odnosa sa susjedima

Politička i ekomska transformacija Unije kulminirana 1992-e godine Sporazumom iz Maastrichta, dala je novu dozu svježine državama članicama, i u periodu završetka hladnog rata i raspadom Sovjetskog saveza rezultiralo je da sve više država članica gleda ka Uniji kao svojoj budućnosti. Prvo su države članice EFTA-e, najviše zbog straha da će formiranjem zajedničkog tržišta i jedinstvene tržišne politike njihove ekonomije i industrije izgubiti na konkurentnosti, započele pregovore oko formiranja jedinstvenog ekonomskog prostora na kontinentu. Rezultat tih pregovora je bilo formiranje Europskog ekonomskog prostora (eng. EEA), koji je omogućio članicama EFTA-e pristup jedinstvenom tržištu EU uz ograničenu utjecaj na mogućnosti donošenja odluka i glasanja. Uz sve to, Unija se proširila 1995-e godine sa tri članice EFTA-e (Austrija, Finska, Švedska). Na kraju svega toga EFTA se svela na samo tri države članice (Norveška, Island, Lihtenštajn). Negdje u tom periodu, odmah nakon pada komunističkih režima na istoku Europe, brojne države istočne i centralne Europe su izrazile spremnost i želju za proces integracije u EU. Sama EU je s oprezom pristupila ovim zahtjevima, dijelom zbog toga što još uvijek sam proces ekonomski i političke tranzicije nije bio gotov, a dijelom i zbog toga što ujednačena i precizna strategija pristupanja EU nije bila usvojena. Ipak na sastanku Europskog vijeća u Kopenhagenu, predstavljeni su kriteriji koje jedna država mora ispuniti kako bi postala članica EU.

Tako član 49. Ugovora o Evropskoj uniji kaže da bilo koja europska država može podnijeti zahtjev za članstvo, ako poštuje principe slobode, demokratije, poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda te vladavinu prava, principa koji su zajednički državama članicama (član 6.1 Ugovora o EU). (Eur- Lex, Treaty on European Union, n.d)

Do pristupanja, međutim, može doći jedino ako europska država ispunjava sve kriterije pristupanja koji su utvrđeni na Europskom vijeću u Kopenhagenu 1993. godine i ponovno potvrđeni na Europskom vijeću u Madridu 1995.

Ti kriteriji su:

- politički: stabilne ustanove koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava i poštivanje zaštite manjina;
- ekonomski: efikasna tržišna privreda i sposobnost nošenja s tržišnom konkurencijom i tržišnim silama u Uniji;

- sposobnost preuzimanja obveza članstva, uključujući poštivanje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije;
- usvajanje pravne stećevine (cjelokupnog evropskoga zakonodavstva) i njegova efikasna implementacija putem odgovarajućih administrativnih i pravosudnih struktura.

Nadalje, EU mora biti u stanju apsorbovati nove članice te zadržava pravo da odluči kada će biti spremna prihvati ih. (Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina, 2019a)

Konačno, između 1994 i 1996-e godine ukupno 10 država je podnijelo zahtjev za članstvo u EU. Te zemlje su uskoro potpisale Sporazume o pridruživanju, kako bi se pripremili za članstvo. Sredinom 1997-e godine Europska komisija je objavila document poznat kao Agenda 2000 koji je detaljno analizirao svaki korak koji je potreban kako bi se države kandidati pripremili za članstvo. Također, krajem te iste godine na samitu u Luksemburgu, donesena je odluka o otvaranju pregovora sa Kiprom, Češkom, Estonijom, Mađarskom, Slovenijom, Rumunijom i Poljskom. Godinu dana kasnije odlučeno je da se pregovori o pridruživanju otvore sa još 6 zemalja (Bugarska, Latvija, Litvanija, Malta, Rumunija, Slovačka), također odlučeno je da Turska dobije status kandidata, pregovori sa ovom grupom zemalja su započeli 2000-e godine. Sve će ovo kulminirati 2004-e godine kada je 10 zemalja ukupno pristupilo EU, dok su Bugarska i Rumunija dobili čvrste garancije da će postati članice EU 2007-e godine. U 2005-oj godini započeli su pregovori o prisupanju EU sa Turskom i Hrvatskom, dok je Sjeverna Makedonija dobila status kandidata.

Kasnije su status kandidata dobile još Crna Gora (2010 godine) i Srbija (2012), dok je Island službeno povukao zahtjev za članstvo u EU 2015-e. Pregovori sa Hrvatskom će se završiti uspješno i ova je zemlja postala 2013-e godine posljednja u nizu članica EU. U isto vrijeme pregovori sa Turskom su od starta krenuli sa problemima, najviše zbog problema u odnosima sa Kiprom i Grčkom, a kasnije će se na sve to nadovezati i migrantska kriza. Za zemlje Zapadnog Balkana EU je još 1999-e godine pripremila Proces Stabilizacije i Pridruživanja, koji je utabao tim zemljama jasan put kojim moraju ići ako žele postati članice EU. Ovaj Proces je pokrenut 1999-e godine, a dodatno je osnažen na samitu u Solunu 2003 i njime se zemlje Zapadnog Balkana obavezuju jačati regionalnu stabilnost i saradnju, kao i uspostavljanje zone slobodne trgovine. Usporedo sa procesima proširenja, Unija je nastojala jačati saradnju i uspostaviti dobre odnose i sa zemljama u okruženju, ako se počela razvijati *Europska politika susjedstva*.

Evropska politika susjedstva (EPS) stvorena je 2004. godine kako bi se premostile podjele između sve veće Unije i njenih susjeda. Cilj je ove politike jest da se ojača prosperitet, stabilnost i sigurnost svih sudionika što doprinosi i ostvarivanju strateških ciljeva postavljenih u Evropskoj sigurnosnoj strategiji iz decembra 2003. godine. (Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina, 2019b) EPS također i ide dalje od trenutno postojećih odnosa EU i njenih susjednih država i nudi im dublji politički odnos i ekonomsku integraciju. Stepen do kojeg će se odnosi unutar te politike razviti s pojedinim državama zavisiće od mјere u kojoj obe strane budu predane vrijednostima demokratije, slobodnog tržište, vladavine prava.

Ova politika susjedstva primjenjuje se na zemlje koje imaju direktnu kopnenu ili morsku granicu s EU: Alžir, Armeniju, Azerbejdžan, Bjelorusiju, Egipat, Gruziju, Izrael, Jordan, Libanon, Libiju, Moldaviju, Maroko, okupirana palestinska područja, Siriju, Tunis i Ukrajinu. (Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina, 2019b) Što se tiče Rusije, EU sa ovom zemljom ima potpisani Sporazum o partnerstvu i saradnji.

2.8. Od Ugovora iz Amsterdama do Brexit-a

Iako je Ugovor iz Maastrichta (1992) dao jasan institucionalni okvir u kojem Unija djeluje, bilo je jasno da s obzirom na rastući broj novih država članica, kao i onih država koje su izrazile želju za članstvom u budućnosti, da se intitucionalne reforme i proces donošenja odluka unutar Unije mora unaprijediti kako bi Unija nastavila funkcionišati. Prvi takav nastavak reformi uslijedio je potpisivanjem Ugovora iz Amsterdama 1997-e godine. To je ugovor o izmjenama i dopunama Ugovora o Europskoj Uniji, a zvanično je stupion na snagu 1999-e godine. Ovaj Ugovor je između ostalog doveo do jačanja uloge Europskog parlamenta, kao i uvođenje veće fleksibilnosti po pitanju funkcionisanja institucija Unije.

“Ugovor potpisani 2. oktobra 1997., na snazi od 1. maja 1999., koji je izmijenio Ugovor o Europskoj uniji i Osnivačke ugovore triju zajednica, proglašio da se Unija temelji na poštivanju ljudskih prava, demokraciji i vladavini prava, pozajedničio velik dio trećega stupu premještajući u prvi stup određene politike poput useljavanja, azila, viza i pravosudne suradnje u građanskim stvarima i povećao pregovaračku sposobnost Unije u području drugoga stupu te koji je osnovao funkciju visokoga predstavnika, proširio i preimenovao treći stup u policijsku i

pravosudnu suradnju u kaznenim stvarima, reformirao institucije EU-a i ojačao ulogu Europskoga parlamenta.” (Struna, Hrvatsko strukovno nazivlje, 2011b)

Osim toga važno je napomenuti da je i Šengenski sporazum uvršten u Ugovor o EU, te su izvršene određene izmjene i dopune u pogledu Zajedničke vanjske i sigurnosne politike. Također, ovim ugovorom omogućeno je i da se određene države članice sankcionisu tako što im se ograniči pravo glasa i druga prava iz ugovora, ako se utvrdi da ta država radi teže prekršaje po pitanju temeljnih načela Unije.

Ipak izmjene dogovorene u Amsterdamu nisu bile dovoljne da bi dovele Uniju do veće harmonije i efikasnosti. Zbog toga se vrlo brzo počelo pregovarati oko dalnjih promjena, i 2001 godine potписан je Ugovor iz Nice (2001) koji će stupiti na snagu 2003-e godine. “*Cilj Ugovora iz Nice bio je reformirati institucionalnu strukturu Europske unije kako bi se mogla nositi s izazovima novog proširenja. Ugovorom iz Nice povećale su se zakonodavne i nadzorne ovlasti Parlamenta, a glasovanje kvalificiranom većinom glasova u Vijeću prošireno je na više područja.*” (EUR-Lex, Treaty of Nice, n.d)

Ugovor iz Nice donio je izmjene Ugovora u EU i Rimskih ugovora. Prije svega trebao je pripremiti Uniju za veliko proširenje koje je uslijedilo 2004-e godine kada je Uniji pridruženo 10 novih članica. Tako su ovim ugovorom usvojene brojne deklaracije i protokoli po pitanju proširenja.(Europski parlament, n.d.-a) Ipak sve ove promjene su također imale za cilj da Uniju pripreme za donošenje njenog prvog Ustava. Te pripreme su krenule još za vrijeme sastanka lidera EU 2001-e godine u Laekenu, kada je dogovoren da se krene u pripreme za kreiranju Ustavne konvencije, koja je trebala da kreira nacrt Ugovora o Ustavu EU. Rezultat svega toga je bio da je već 2004-e godine na ceremoniji u Rimu potписан Ustavni ugovor koji je trebao biti ratifikovan od strane svih država članica. Ipak taj plan je neslavno propao jer prijedlog ugovora nije prošao na referendumu u Francuskoj i Holandiji 2005-e godine. To će dovesti do toga da javnost u Uniji počinje aktivnije propitivati samu budućnost EU, odnosno do kojeg okvira daljnja integracija treba ići. Ipak poslije mnogobrojnih peripetija i raznih sastanaka dogovorene su nove promjene kao svojevrsni balans između različitih vizija o budućnosti Unije. Tako su lideri EU u junu 2007 godine odlučili da Ustav EU zamijeni novi Reformski ugovor, poznatiji kao Lisabonski ugovor po mjestu potpisivanja.

Ugovor iz Lisabona nastaje na temelju Berlinske deklaracije iz marta 2007-e godine, a sam ugovor je potpisana u decembru iste. Među najvažnijim novinama uvedenim u Uniju svakako su preimenovanje Ugovora o osnivanju Europske zajednice u Ugovor o funkcionisanju Europske Unije. Bitno je istaknuti da se pojam "Zajednica" u potpunosti mijenja pojmom "Unija", time Unija postaje u potpunosti pravni nasljednik Zajednice, i stječe međunarodni subjektivitet.

U Vijeću EU proširuje se broj opcija po kojima se glasa kvalificiranom većinom, Europski parlament je dobio veću ulogu, eliminisan je sistem stubova. Stvorena je funkcija Predsjednika Europskog Vijeća sa mandatom od 2 i pol godine, te funkcija Visokog predstavnika Unije za vanjsku i sigurnosnu politiku, koji ujedno postaje i Potpredsjednik Komisije. Ugovorom iz Lisabona EU dobija puni pravni subjektivitet, te samim tim može potpisivati međunarodne ugovore i pristupati međunarodnim organizacijama u skladu sa svojim ovlastima. Ovaj ugovor također prvi put definira i službeni postupak (član 50.) koji države članice Unije moraju sprovesti ako se žele povući iz EU. Ugovor iz Lisabona tako predstavlja posljednju fazu Europske integracije kojom je Unija dodatno uredila svoju strukturu i potvrdila svoje zajedništvo pred novim izazovima, zajedništvo koje je ozbiljno stavljeni na kušnju migrantskom krizom i Brexitom.

Bez sumnje najveći izazov sa kojim se EU suočila u novoj historiji predstavlja Europska migrantska kriza 2015-e godine. I prije 2015-e godine EU se suočavala sa izazovima na polju nelegalne migracije, to se intenziviralo naročito nakon arapskog proljeća, da bi sve eskaliralo 2015-e godine kada je najviše zbog uspona Islamske države u Siriji došlo do ogromnog talasa izbjeglica iz ratom zahvaćenih država Bliskog istoka (Sirija, Irak, Lebanon), kojima su se kasnije priključili i ekonomski migranti mahom iz Pakistana, Afganistana, i Afrike.

Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu navoela je u svojim izvještajima da postoje dva migrantska pravca koja su činila okosnicu priljeva izbjeglica ali i ilegalnih migranata u države članice Unije, to su bili mediteranski i balkanski pravac. (Bježančević, 2019)

Europska unija nije spremno dočekala ovaj veliki migracijski val te je morala brzo reagovati na ovaj izazov. Tako je donesen set različitih mjera kako bi se suzbilo krijumčarenje izbjeglica i njihovo spašavanje na moru.

“Program naglašava i suradnju s trećim zemljama i namjeru da migracije postanu zasebna komponenta postojećih misija zajedničke sigurnosne i obrambene politike, ali i namjeru EU-a da gradi čvršću zajedničku politiku azila unaprjeđenjem standarda o uvjetima prihvata i postupcima odobravanja azila.” (Bježančević, 2019 : 1237)

Frontex i Europol su ti koji rade na terenu u saradnji sa sigurnosnim agencijama najizloženijih državama članicama sve u cilju brzog identificiranja i registriranja migranata, te implementacije privremenog programa raspodjela osoba kojima je međunarodna zaštita potrebna. To se radilo na način da se osigura razvnomjerna podjela odgovornosti to jest sudjelovanja svih država članica ravnopravno. Države su članice tada odgovorne za razmatranje zahtjeva u skladu s utvrđenim pravilima i jamstvima. Dok bi se kvote za preraspodjelu migranata određivale po različitim kriterijima od kojih su najbitniji broj stanovnika i BDP države članice.

Osim preporuka za rješavanje izazova s kojima se EU suočio, Komisija je ovim programom priznala kako mehanizam odgovornosti za razmatranje zahtjeva ne djeluje. (Bježančević, 2019)

Odmah po davanju ovih preporuka kao i odredbi, došlo je do velikog neslaganja između država članica Unije, i po pitanju kvota, kao i po pitanju migracija uopšte. Najviše pobuna je došlo od strane članica sa istoka Unije (Poljska, Češka i Mađarska), s obzirom da su vlade ovih zemalja izrazile najveće protivljenje kvotama i smješaju migranata u te zemlje. Države poput Češke su recimo bile protiv prijema muslimanskih izbjeglica općenito. Problemi sa migracijama i neefikasnost u rješavanju ovog pitanja dovelo je do jakog porasta ekstremne desnice u državama članicama kao i do jačanja euroskepticizma među građanima. Iako je EU uspjela smanjiti donekle priljev izbjeglica potpisavši sporazume sa Turskom i ojačavši svoje vanjske granice, ipak posljedice su ostale i najviše se ogledaju u nejedinstvu i po političkom ali i po ideološkom principu. Porast populizma u mnogim zemljama članicama Unije doveo je u pitanje čak i stare postulate i temeljna načela na kojima Unija počiva, te definitivno predstavlja pravi politički i ekonomski test za njenu daljnju budućnost.

Drugi događaj koji je uslijedio samo par mjeseci nakon početka Europske migrantske krize je svakako referendum o izlazku Velike Britanije iz EU događaj poznat kao Brexit. Višedecenijsko članstvo Ujedinjenog Kraljevstva u EU dobrim dijelom je bilo ispunjeno raznim neslaganjima sa Njemačkom i Francuskom po raznim pitanjima ekonomske i političke integracije, odnosno razine do koje ona treba ići. Postoji mnogo razloga za to a svakako se tu

ističe i sama činjenica da Ujedinjeno Kraljevstvo nije učestvovalo u stvaranju osnivačkih ugovora o Europskoj zajednici kroz sami početak tog procesa neposredno nakon drugog svjetskog rata.

Velika Britanija je uvijek bila solidna baza za euroskeptike čiji je broj godinama samo rastao, a naročito nakon ekonomске krize 2007-e godine. Vrhunac tih političkih turbulencija unutar Velike Britanije desio se nakon što je tadašnji premijer David Cameron obećao u predizbornoj kampanji pred parlamentarne izbore 2015-e godine da će se održati referendum po pitanju članstva u EU ukoliko njegova Konzervativna stranka ostane na vlasti, naivno vjerujući da će referendum doživjeti krah i na duži period ugušiti euroskeptične glasove unutar njegove stranke i birčkog tijela. Referendum je održan 23.6.2016-e godine in a zaprepaštenje mnogih Britanci su izglasali izlazak iz EU, 51,9% glasača je bilo za izlazak naspram 48,1% koji su bili protiv. (Clark, 2021)

Može se reći da je i sama migrantska kriza doprinjela ovakovom rezultatu kao i porast populističkih stranaka u Europi u tom periodu. U to vrijeme u Britaniji se naročito isticala stranka UKIP i njen lider Nigel Farage, poznat po svojim anti-EU stavovima. (D'Arcy, 2019) Velika Britanija je aktivirala član 50 Ugovora o EU i time je postala prva država članica koja je to učinila. Nakon višegodišnjih i mukotrpnih pregovora Velika Britanija je službeno izašla iz Unije 1.1.2021-e godine, označivši time novo poglavlje i za EU i za Veliku Britaniju samu.

3. INSTITUCIONALNA STRUKTURA EUROPSKE UNIJE

Institucionalna struktura Europske Unije je započela svoj razvoj još od kreiranja Europske zajednice za ugljen i čelik, i mnoge ključne institucije današnje EU svoje porijeklo vode upravo iz tog perioda. Ono što je bitno spomenuti jeste da je svakim novim aktom i sve jačom integracijom, kapacitet tih institucija jačao još više, naravno uz nastanak i razvoj mnogih novih institucija. U ovom dijelu rada, naglasak će biti upravo na institucije Europske Unije, njihov nastanak, razvoj i ulogu koju imaju unutar Unije, te utjecaj na države članice. Poseban osvrt u ovom dijelu rada bit će na institucije bitne za političku ekonomiju Unije, tj one koje odlučuju o budžetu i njegovoj raspodjeli.

3.1. Supranacionalni karakter institucija Europske unije

Jedna od posebnosti same Europske unije i njenih institucija jeste njihov supranacionalni karakter. Supranacionalnost označava nešto što je iznad nacionalnog a u našem jeziku se često prevodi i kao nadnacionalnost i treba ga razlikovati od međuvladinog (eng intergovernmental) nivoa odlučivanja, s obzirom da se to odnosi na nivo međuvladine saradnje. Mnoge EU odluke donose se na nadnacionalnoj razini jer obuhvaćaju institucije EU kojima su zemlje članice prenijele zakonodavne ovlasti. (Eurožargon, Europski dom, n.d) Ovo znači da institucije Europske unije u velikoj mjeri imaju nezavisnu strukturu i da su ovlaštene da u određenoj mjeri donose odluke koje su obavezne za sve zemlje članice.

„Pravni osnov i izvor ovlaštenja je međunarodni ugovor kojim se od strane država članica prenose ovlaštenja na međunarodnu organizaciju (tijelo). U novijoj historiji i savremenim oblicima supranacionalizma, ovaj pojam se veže za nastanak i razvoj europskih integracija.“ (Hadžiahmetović, 2014: 137)

Tako je Europska zajednica za ugalj i čelik svojim osnivačkim ugovorom dobila i međunarodnopravni subjektivitet na osnovu koga je formirala institucionalnu strukturu sa nadnacionalnim ovlaštenjima.

Generalno prvim prenosom suvereniteta država članica na novu strukturu integracije smatra se uspostavljanje Visokog autoriteta kao posebnog tijela koje je imalo vlastite izvore finansiranja i ovlaštenja koja su obavezivala sve zemlje članice. Osnivački ugovori EEZ i

EUROATOM-a sadržavali su slične elemente supranacionalnosti, mada sam pojam nije sadržan primarnim pravnim izvorima. (Hadžiahmetović, 2014)

Sama supranacionalnost kao pojam nije dio osnivačkih ugovora upravo zbog rezervi mnogih zemalja članica prema tom stepenu integracije. Tako na prvi pogled integracija osnivački ugovor i način odlučivanja unutar Unije se ne razlikuju od bilo koje druge međunarodne organizacije, ali tu su primjetne ipak poprilične razlike. Kao prvo, u međunarodnim organizacijama sve odluke obavezujućeg karaktera se donose konsenzusom uvažavajući princip suverene jednakosti svih država, međutim u Europskoj uniji obavezujuće odluke proizilaze prvenstveno iz onih ovlaštenja institucija i organa Unije koje su ih u ime država članica donijele tj prenijele na viši nivo. Mnogi će zbog toga pogrešno pripisati Uniji federalni karakter, što naravno nije tačno, jer kod federalnih država primarni suverenitet je na samoj federalnoj državi, a ne na federalnim jedinicama. Kod Europske unije to naravno nije tako jer države članice zadržavaju svoj suverenitet i to se uopšte ne dovodi u pitanje ni na jedan način. Naravno Europska unija ima do određene mjere integriran politički, pravni i ekonomski sistem koji joj daje jedan uistinu poseban model funkcionisanja kao i međunarodne i međudržavne saradnje. Taj jedinstveni model funkcionisanja se najbolje ogleda kroz njene institucije o čemu će više biti riječi u nastavku ovog rada.

3.2. Pregled najvažnijih institucija EU

Europska unija je kroz decenije razvijala svoje institucije i kapacitete, te je dobila jasno iskristalisane nadežnosti i jedinstveni proces donošenja odluka. Od tih institucija najviše se ističu Europski parlament, Europsko vijeće, Vijeće Europske unije i Europska komisija.

3.2.1. Europski parlament

Europski parlament je definitivno i glas naroda Europske unije, to je izravno izabrano tijelo EU u čijoj je nadležnosti zakonodavstvo Unije. Sam parlament je započeo sa radom 1952-e godine kao Zajednička skupština (eng. Common Assembly) u okviru Europske zajednice za ugljen i čelik. Ovo gotovo u potpunosti savjetodavno tijelo, dobija s vremenom sve više i više ovlasti te postaje jedno od glavnih tijela same Unije. Od 1979-e godine uvodi se sistem direktnog izbora u parlament, te je to i dalje jedina institucija Unije čiji se članovi biraju izravno na izborima.

Trenutno Europski parlament broji 705 zastupnika koji se biraju sa područja čitave Unije na izborima koji se održavaju svakih 5 godina. Vrijedi napomenuti da iako zastupnici u Europskom parlamentu predstavljaju čitavu Uniju i raspravljaju o pitanjima iz nadležnosti Unije, oni se i dalje biraju na nacionalnim izborima u okviru svake države članice pojedinačno. Broj zastupnika je proporcionalan broju stanovnika svake države članice. Većina zastupnika u parlamentu je vezana za pojedinačne nacionalne političke stranke u svakoj državi članici, s tim da većina nacionalnih stranaka u okviru Europskog parlamenta se okuplja u političke klubove koje reprezentuju čitavu EU poznate i još kao Europske političke stranke. Europske političke stranke su uglavnom organizovani kao politički blokovi nacionalnih stranaka država članica EU podijeljene uglavnom po ideologiji koju zastupaju ili po određenim politikama. Tokom historije i razvoja samog Europskog parlamenta bilo je više političkih stranaka, ali one najstarije i najmasovnije su: Europska narodna stranka, Stranka europskih socijalista, Alijansa liberala i demokrata za Evropu, Savez konzervativaca i reformista u Evropi i mnoge druge.

Sjedište Europskog parlamenta je u Strazburu u Francuskoj, mada vrijedi napomenuti da parlament također djeluje u Briselu i Luksemburgu.

„Glavna zasjedanja cjelokupnog Parlamenta, poznata kao plenarne sjednice, održavaju se u Strazburu 12 puta godišnje. Dodatne plenarne sjednice održavaju se u Briselu. Sastanci odbora također se održavaju u Briselu.“ (Glavna uprava za komunikaciju, 2013: 9)

Sam parlament ima tri glavne uloge koje u potpunosti definiraju njegov rad, te tri uloge su: zakonodavna uloga¹, nadzorna uloga², budžetski nadzor.³

---

¹ *Zakonodavna uloga:* Europski parlament donosi zakone, a s obzirom na činjenicu koju smo već spomenuli a to je da je u pitanju jedino tijelo u čitavoj Uniji koje se bira direktno na izborima, parlament samim tim jamči i sami demokratski legitimitet europskog prava. „Najčešći postupak donošenja zakonodavstva EU-a naziva se „redoviti zakonodavni postupak“, poznat i kao „postupak suodlučivanja“. Na taj način Europski parlament i Vijeće imaju ravнопravan položaj, a akti doneseni u sklopu tog postupka smatraju se zajedničkim aktima Vijeća i Parlamenta.“ (Glavna uprava za komunikaciju, 2013:10) Ovaj postupak primjenjuje se na većinu zakonodavstva EU-a koje obuhvaća ogroman raspon područja, kao što su prava potrošača, zaštita okoliša i prijevoza. S druge strane u sklopu redovitog zakonodavnog postupka Komisija priprema prijedlog koji moraju usvojiti Parlament i Vijeće. Pristanak Parlamenta obavezan je za sve međunarodne sporazume u područjima na koja se primjenjuje redoviti zakonodavni postupak. „Parlament se mora savjetovati o nizu drugih prijedloga i njegovo odobrenje potrebno je za donošenje važnih političkih i institucionalnih odluka, uključujući akte o socijalnom osiguranju i zaštiti, porezne odredbe u području energije i usklajivanje poreza na promet i indirektnih poreza. Osim toga, Parlament daje poticaj za donošenje novih zakona, preispitivanjem godišnjeg programa rada Komisije, razmatranjem koji novi zakoni bi bili prikladni te tražeći od Komisije da pripremi prijedloge.“ (Glavna uprava za komunikaciju, 2013: 10)

² *Nadzorna uloga:* Europski parlament svoju nadzornu ulogu izvršava na način da demokratski nadzire druge europske institucije a najprije Europsku komisiju. Naime prilikom postupka imenovanja nove Komisije, Parlament odlučuje o sastavu za sve zastupnike u komisiji kroz provedbu natječaja za sve zastupnike i predsjednika Komisije, njih biraju države članice ali bez saglasnosti Parlamenta oni ne mogu biti imenovani. Parlament potvrđuje Komisiju kao tijelo i ona ne može funkcionirati bez Parlamenta. „Komisija je politički odgovorna Parlamentu, koji može

Parlament funkcioniše na način da bira svog predsjednika na mandat od dvije i pol godine, pored predsjednika Parlament još ima i 14 potpredsjednika. Glavni zadaci Predsjednika parlamenta su predstavljanje Parlamenta u odnosima sa drugim institucijama EU, te predstavljanje Parlamenta prema svijetu kada je to potrebno. Predsjednik parlamenta također ima ulogu potpisivanja svih zakonodavnih akata nakon njihovih donošenja, i to radi zajedno sa predsjednikom Vijeća.

Rad parlamenta je podijeljen u dvije glavne faze:

- *Priprema za plenarnu sjednicu:* ovom fazom bave se zastupnici u 20 parlamentarnih odbora koji su specijalizirani za određena područje djelovanja EU-a.
- *Plenarna sjednica:* plenarne sjednice na kojima sudjeluju svi zastupnici obično se održavaju u Strazburu (jedna sedmica u mjesecu), dok se u Briselu ponekad održavaju dodatne sjednice. Na plenarnim sjednicama Parlament preispituje predloženo zakonodavstvo i glasa o izmjenama prije donošenja odluke o tekstu u cjelini. „*Druge teme dnevnog reda mogu biti „komunikacije“ Vijeća ili Komisije te pitanja o tome šta se događa u EU i u svijetu općenito.*“ (Glavna uprava za komunikaciju, 2013: 11)

3.2.2. Europsko vijeće

Također spada u grupu važnih institucija Unije, a imajući u vidu složenu strukturu Unije s pravom se može reći da je Europsko vijeće i najvažnija institucija EU. Slično kao i Europski parlament, i Vijeće je imalo skromne početke, počevši sa radom 1974-e godine i to kao forum za neformalne rasprave da bi mu s vremenom utjecaj rastao te 1992-e godine dobija službeni satatus a 2009 je priznat kao službena institucija Europske Unije. Vijeće okuplja sve čelnike država članica Unije, to su uglavnom predsjednici država ili predsjednici valada zemalja članica, pored

---

pokrenuti postupak izglasavanja nepovjerenja“ (Glavna uprava za komunikaciju, 2013:10) Općenito govoreći, Parlament obavlja nadzor redovitim ispitivanjem izvješća koje mu šalje Komisija te postavljajući pismena i usmena pitanja. Povjerenici sudjeluju u plenarnim sjednicama Parlamenta i sastancima parlamentarnih odbora..

³ Budžetski nadzor: „ O godišnjem budžetu Unije zajednički odlučuju Parlament i Vijeće Europske unije. Parlament o njemu raspravlja u dva čitanja i on ne stupa na snagu dok ga ne potpiše predsjednik Parlamenta. Njegov Odbor za budžetski nadzor nadzire potrošnju budžeta i Parlament svake godine odlučuje hoće li oboriti način na koji Komisija upravlja budžetom za prethodnu finansijsku godinu. To odobrenje službeno se naziva „davanje razrješnice““. Pored toga, Parlament odobrava i višegodišnji finansijski okvir EU odnosno dugoročni budžet. (Glavna uprava za komunikaciju, 2013:10)

njih Vijeće čine predsjednik Vijeća i predsjednik Komisije. Vijeće se sastaje 4 puta godišnje na sastancima na kojima se određuju smjernice i prioriteti Unije, pored njih tim sastancima prisustvuje i visoki predstavnik Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku. Europsko vijeće definira političko usmjerenje i prioritete Unije, te kao takvo predstavlja najvišu razinu političke saradnje između država članica. Na sastancima Vijeća odluke se donose konsenzusom kada se govori o usmjerenju i prioritetima Unije te se daju poticaji za razvoj Unije i saradnje među državama članicama. Sjedište Europskog vijeća je u Briselu.

„Europsko vijeće ne donosi zakone. Na kraju svakog sastanka ono donosi „zaključke“ koji sadržavaju glavne poruke proizašle iz rasprava te prati njihovu provedbu. U zaključcima se navode glavne teme kojima se Vijeće, odnosno sastanci ministara, moraju pozabaviti. U njima se može pozvati Europska komisija da pripremi prijedloge o posebnim izazovima i prilikama za Uniju. Sastanci Vijeća u pravilu se održavaju najmanje dva puta svakih šest mjeseci. Mogu se sazvati (izvanredni ili neformalni) sastanci za rješavanje hitnih pitanja o kojima je potrebno donijeti odluke na najvišoj razini, na primjer, u sklopu ekonomske ili vanjske politike.“(Glavna uprava za komunikaciju, 2013:12)

Europskim vijećem predsjedava njegov Predsjednik koji koordinira njegov rad i saziva sastanke te predsjedava tim sastancima. Predsjednik Europskog vijeća također predstavlja Uniju u međunarodnim odnosima, te zajedno sa visokim predstavnikom za vanjsku i sigurnosnu politiku predstavlja interes Unije u pitanjima vanjskih poslova i sigurnosti. Samog Predsjednika bira Europsko vijeće na mandat od 2 i pol godine koji se može obnoviti jednom. Važno je napomenuti da je posao Predsjednika s punim radnim vremenom što znači da on ne može istodobno obavljati funkciju na nacionalnom nivou. U radu Europskog vijeća pomaže i Sekretarijat.

„Nadležnosti Europskog vijeća:

- *odlučuje o općem usmjerenu i političkim prioritetima EU-a – ali ne donosi zakonodavstvo*
- *bavi se složenim ili osjetljivim pitanjima koja nije moguće riješiti na nižim razinama međudržavne suradnje*
- *određuje zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku EU-a, uzimajući u obzir strateške interese i implikacije u području obrane*

- nominira i imenuje osobe na određene visoke položaje na razini EU-a, na primjer one u „Europskoj središnjoj banci i Komisiji“ (European Union, Europsko vijeće n.d.-g)

Kao što smo već rekli Vijeće uglavnom svoje odluke donosi konsenzusom, ali postoji niz područja gdje se primjenjuje pravilo kvalificirane većinu prilikom glasanja, npr. to su glasanja za izbor predsjednika, imenovanje Komisije i visokog predstavnika za vanjsku i sigurnosnu politiku. Samo predsjednici država i vlada mogu glasati u Europskom vijeću.

3.2.3. Vijeće Europske unije

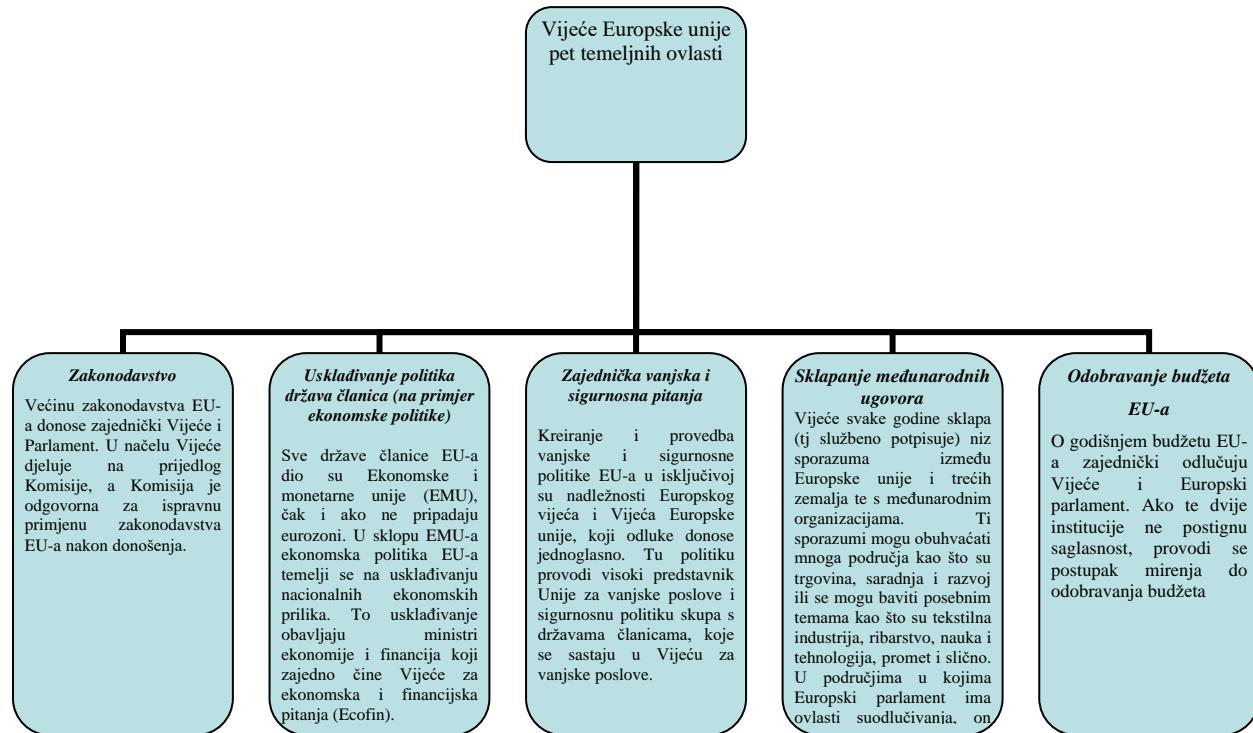
Odlučuje o politikama i predstavlja glas vlada zemalja članica EU. Također ova institucija poznata i još pod nazivom Vijeće ministara donosi zakonodavstvo i kordinira politike Unije. Nastalo je 1958-e godine kao Vijeće Europske ekonomске zajednice i sjedište mu je u Briselu. U Vijeću sjede ministri iz svih država članica Unije ovisno o području politike tj. resoru o kojem se raspravlja. Uz Parlament, Vijeće je glavno tijelo za donošenje odluka unutar Unije. Na sastancima unutar Vijeća učestvuje po jedan ministar iz vlada zemalja članica Unije gdje se raspravlja, dogovaraju, mijenjaju i donose zakoni, definira se vanjska politika Unije i gdje se usklađuju određene politike država članica.

„O temi sastanka ovisi koji će ministri sudjelovati to se naziva sastavom vijeća. Ako, na primjer, Vijeće raspravlja o pitanjima zaštite okoliša, na sastanku će sudjelovati ministar zaštite okoliša iz svake države članice i to se vijeće naziva „Vijećem za okoliš“. Isto tako sastaju se i „Vijeće za ekonomска i finansijska pitanja“ ili „Vijeće za tržišno natjecanje“ i tako dalje.“
(Glavna uprava za komunikaciju, 2013:14)

Vijećem Europske unije predsjedavaju sve države članice, koje se smjenjuju svakih 6 mjeseci na toj poziciji. Ona država koja predsjedava Vijećem zadužena je za organizaciju sastanaka i na tim sastancima predsjedava, s tim da je jedina iznimka od ovog pravila Vijeće za vanjske poslove Unije, kojima predsjedava visoki predstavnik Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku. Kako rad Vijeća ne bi bio konfuzan i kako bi se mogao stvoriti određeni kontinuitet prilikom predsjedavanja, šestomjesečna predsjedništva rade u grupama od tri člana, te izrađuju zajednički program rada Vijeća za razdoblje od 18 mjeseci. Osim toga svaki ministar u Vijeću predstavlja i odgovara svojoj nacionalnoj vladu, što samom Vijeću daje demokratski legitimitet također svaki ministar u Vijeću je dužan da obaveže svoju vladu na djelovanje koje je dogovoreno na sastancima.

Vijeće Europske unije ima pet temeljnih ovlasti:

1. donošenje europskih zakona. U većini područja ono donosi zakone zajedno sa Europskim parlamentom;
2. usklađivanje politika država članica, na primjer u području ekonomske politike;
3. usklađivanje zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a na temelju smjernica koje je odredilo Europsko vijeće;
4. sklapanje međunarodnih sporazuma između EU-a i jedne ili više država članica ili međunarodnih organizacija;
5. donošenje budžeta EU-a zajedno s Europskim parlamentom.

Slika 4. Pet temeljnih ovlasti Vijeća Europske unije (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).

Izvor: (Europska komisija Glavna uprava za komunikaciju Informiranje građana, 2014: 14, 15).

Što se tiče sastava Vijeća važno je napomenuti da ono nema stalnih članova već se Vijeće sastaje u 10 različitih sastava. Svaka zemlja šalje svog ministra nadležnog za odgovarajući resor i područje politike. Od svih sastava unutar Vijeća EU, jedino Vijeće za vanjske poslove ima stalnog predsjedavajućeg, a to je visoki predstavnik za vanjske poslove i sigurnosnu politiku. Ostalim sastavima predsjedava odgovarajući ministar iz države članice koja u tom trenutku predsjedava Unijom, ti sastavi su:

- Opći poslovi
- Ekonomski i finansijska pitanja
- Pravosuđe i unutrašnji poslovi
- Zapošljavanje, socijalna politika, zdravstvo i potrošačka pitanja
- Tržišno natjecanje (unutrašnje tržište, industrija, istraživanje i svemir)
- Saobraćaj, telekomunikacije i energija
- Poljoprivreda i ribarstvo
- Okoliš
- Obrazovanje, mladi, kultura i sport

Sveukupnu dosljednost osigurava Vijeće za opće poslove, kojem pomaže Odbor stalnih predstavnika. Čine ga stali predstavnici pri EU-u iz država članica EU-a, koji su zapravo nacionalni ambasadori pri EU-u. Ministri iz EU-a sastaju se javno kad raspravljaju ili glasuju o nacrtima zakonodavnih akata za donošenje odluka uglavnom je potrebna *kvalificirana većina* 55% država članica (odnosno njih 15 od 27) koje predstavljaju najmanje 65% ukupnog stanovništva EU-a. Javne sjednice Vijeća možete pratiti uživo na svim jezicima EU-a, ako je sastanak Vijeća javan, javni su i zapisnici i rezultati glasanja. Za sprečavanje donošenja odluke potrebne su najmanje četiri države članice (koje predstavljaju najmanje 35 % ukupnog stanovništva EU-a). Iznimka su osjetljive teme, primjerice vanjska politika i oporezivanje, za koje je potrebna jednoglasna odluka (saglasnost svih zemalja) obična većina potrebna je za postupovna i upravna pitanja. (European union, Vijeće Europske unije n.d.-h)

Osim toga pri radu Vijeća pomaže i Generalni sekretarijat vijeća na čijem se čelu nalazi Generalni sekretar.

Eurogrupa je na neki način vezana i za samo Vijeće, to je grupa koja se sastoji od ministara ekonomije i finansija članica eurozone. Cilj Eurogrupe jeste promocija ekonomskog rasta i financijske stabilnosti u eurozonu, tako što se konstantno radi na usklađivanju ekonomskih politika. S obzirom da je u nadležnosti Ecofin-a da formalno donosi odluke po pitanju ekonomije i finansija, Eurogrupa se sastaje dan prije sastanaka Ecofina, uglavnom jednom mjesечно. Članovi Eurogrupe biraju predsjednika na mandat od dvije i pol godine, a Generalni sekretarijat Vijeća daje administrativnu i logističku podršku za sastanke Eurogrupe.

Važno je istaći *zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku* kao jedan od ključnih dijelova same Unije, to je ujedno i dio kojim upravlja više različitih institucija unutar Unije što je i navedeno u ovom radu. Za kreiranje zajedničke vanjske i sigurnosne politike zaduženi su Europsko vijeće i Vijeće EU, a okvirni ciljevi ove politike jesu promidžba demokratije, vladavine prava, ljudskih prava i načela jednakosti. U sprovođenju zajedničke vanjske i sigurnosne politike pored visokog predstavnike Unije za ovo polje politike zadužena je još i Europska služba za vanjsko djelovanje (EEAS). Ova služba djeluje kao ministarstvo vanjskih poslova Unije i ujedno je i njena diplomatska služba.

Europska unija ima izaslanstva u većini zemalja svijeta i sva ta izaslanstva su dio EEAS-a. Pored vanjskih poslova, EU razvija i zajedničku sigurnosnu i odbrambenu politiku, kroz čiji se razvoj pomaže državama članicama da provode operacije upravljanja krizom. U te operacije su uključene humanitarne i mirovne misije koje mogu biti vojne ili civilne prirode. Također EU ima i stalna tijela koja su zadužena za koordinaciju sigurnosne i odbrambene politike kao što su:

- Politički i sigurnosni odbor (PSO) koji nadzire međunarodnu situaciju i ispituje mogućnosti EU-a za odgovor na krizne situacije u inostranstvu
- Vojni odbor Europske unije (VOEU) koji se sastoji od vojnih komandanata iz svih država članica EU-a i usmjerava vojne aktivnosti EU-a te daje savjete o vojnim pitanjima.
- Vojni štab Europske unije (VŠEU) se sastoji od vojnih stručnjaka koji rade u stalom vojnem sjedištu u Briselu i pomažu radu VOEU-a (Glavna uprava za komunikaciju, 2013)

3.2.4. Europska komisija

Predstavlja izvršni organ Unije, njen zadatak je da predlaže zakone, sporazume o politikama i da promovira Uniju. To je u cijelosti politička nezavisna institucija koja sprovodi zakonodavstvo i izvršava budžet EU-a. Članovi Komisije nazivaju se komesari i oni su obavezni djelovati isključivo u interesu Unije i ne smiju primati upute i naredbe od nacionalnih vlada. Što se tiče političke odgovornosti, Komisija odgovara Parlamentu koji ima ovlasti da razriješi Komisiju donošenjem odluke o raspuštanju, također Komisija sudjeluje na svim sjednicama Parlamenta na kojima obrazlaže svoje politike i postupke. Članovi Komisije su „Kolegij“ komesara od kojih je po jedan iz svake države članice Unije, oni se biraju svakih 5 godina u roku od šest mjeseci od izbora za Europski parlament. U nadležnosti Predsjednika Komisije je da odabere koji komesar je odgovoran za koji resor u Komisiji. S tim da za vrijeme trajanja mandata Komisije može se izvršiti dodatna preraspodjela resora. Pored toga predsjednik ima prava i da zatraži ostavku komesara ako za tim ima potrebe, „kolegij“ komesara sasataje se jednom sedmično u Briselu gdje se i nalazi sjedište Komisije.

,Postupak izbora komesara je sljedeći:

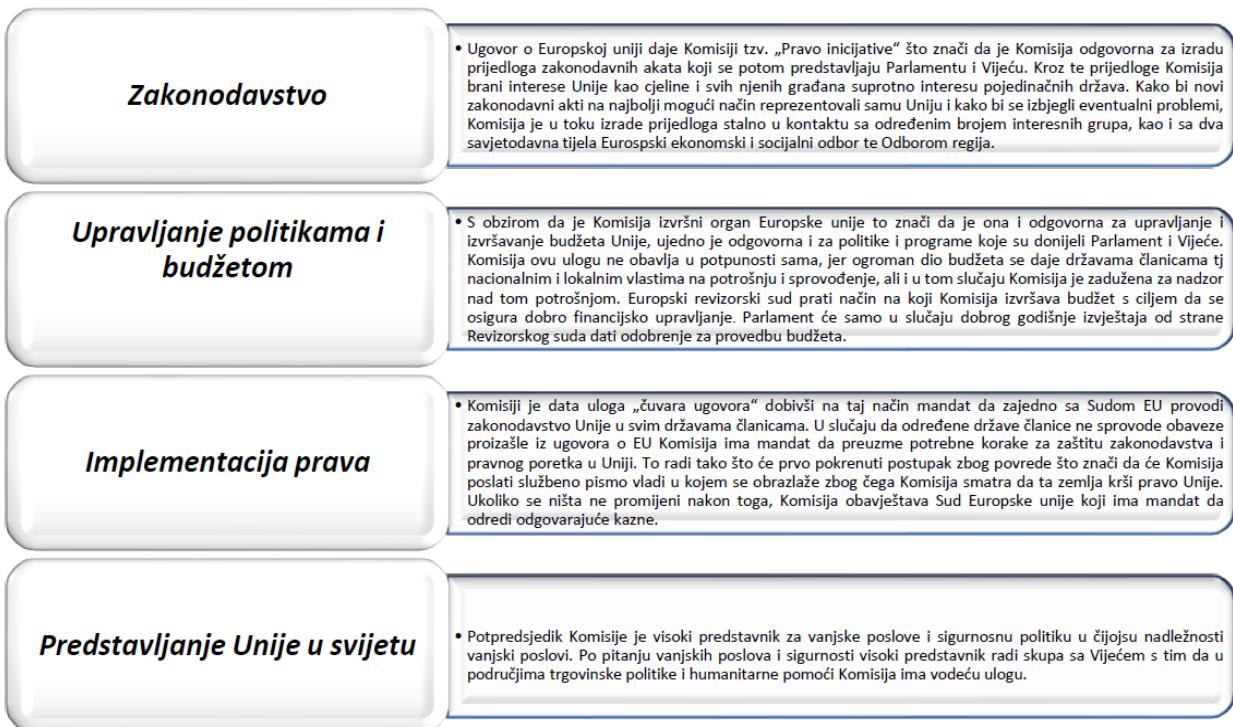
- *Vlade države članica predlažu novog predsjednika Komisije, kojeg mora izabrati Europski parlament*
- *Predloženi predsjednik Komisije, u dogovoru s vladama država članica, bira druge članove Komisije*

Novi Parlament razgovara sa svim predloženim članovima i daje svoje mišljenje cijelom „kolegiju“. Ako je odobrena, nova Komisija može službeno početi s radom sljedećeg januara.“ (Glavna uprava za komunikaciju, 2013:19)

Postoje četiri glavne uloge koje Europska komisija ima:

- 1.** Predlaganje zakona
- 2.** Upravljanje politikama i budžetom EU-a, te njihova implementacija
- 3.** Izvršavanje i implementacija europskog prava (zajedno sa Sudom EU)
- 4.** Predstavljanje Unije u svijetu i vođenje vanjskih poslova

Nadležnosti Komisije predočene su na slici 2.

Slika 5. Nadležnosti Komisije (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).

Izvor: (Europska komisija Glavna uprava za komunikaciju Informiranje građana, 2014: 20).

3.3. Pregled ostalih institucija Europske unije

Osim ključnih institucija koje kreiraju politiku Unije i omogućavaju njenu funkcioniranje, vrijedi spomenuti i druge institucije koje skupa sa Parlamentom, Europskim vijećem, Vijećem EU i Komisijom čine jednu obimnu ali skladnu strukturu koja omogućava Uniji da funkcioniše na najbolji mogući način.

3.3.1. Sud Europske unije

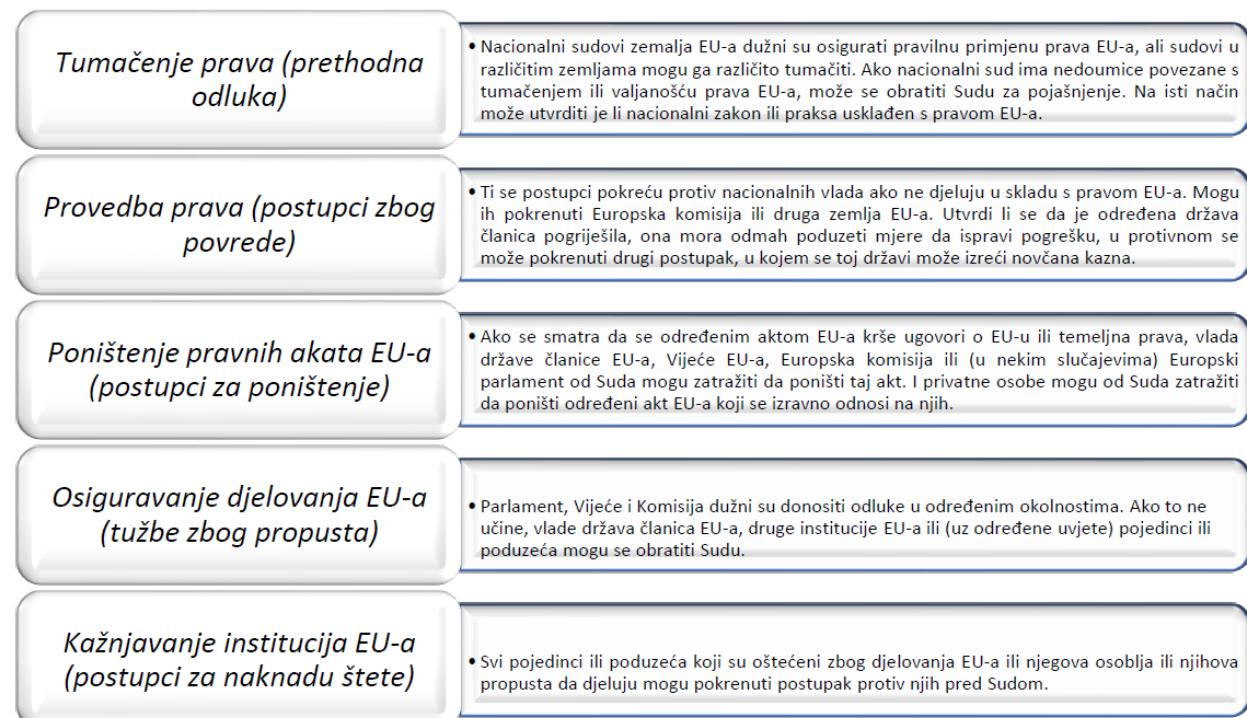
Sud Europske unije je institucija koja osigurava provedbu prava Unije tako što se brine da se pravo Europske unije jednako tumači i primjenjuje u svim državama članicama. „*Sud Europske unije (Sud) osigurava tumačenje i primjenu zakonodavstva EU-a na isti način u svakoj državi članici. Drugim riječima da je ono uvijek isto za sve stranke i u svim okolnostima. U tu svrhu Sud provjerava zakonitost djelovanja institucija EU-a, osigurava da države članice ispunjavaju svoje obaveze i tumači pravo EU-a na zahtjev nacionalnih sudova. Sud ima ovlasti rješavati pravne sporove između država članica, institucija EU-a, poduzeća i pojedinaca.*“

(Glavna uprava za komunikaciju, 2013:24) Sud je započeo svoj rad 1952-e godine kao Sud Europske zajednice za ugljen i čelik, da bi 1957-e godine nakon potpisivanja Rimskih ugovora, postao službeni pravosudni organ Zajednice. Sjedište Suda Europske unije je u Luksemburgu.

Sud Europske unije je podijeljen na dva glavna dijela:

- *Sud*: u sastav suda ulazi po jedan sudija iz svake zemlje članice Unije i 11 nezavisnih advokata
- *Opći sud*: u sastav Općeg suda ulaze po dvoje sudija iz svake zemlje članice Unije

Glavna uloga Suda je da rješava zahtjeve nacionalnih sudova za prethodnom odlukom, kao i određene tužbe za poništenje i žalbe. Amsterdamskim ugovorom ovaj sud je dobio i nadležnost provjere pravnih akata u oblastima politike, azila, izbjeglica i doseljavanja. Glavna uloga Općeg suda je da donosi odluke koje se tiču zahtjeva za poništenje koje podnose osobe i privredna društva, a također ovaj sud se bavi tužbama koje su pokrenule države članice. Sve sudije i nezavisne advokate imenuju nacionalne vlade na mandat od 6 godina koji se može obnoviti. Sudije za svaki sud biraju predsjednika na trogodišnji mandat koji se također može obnoviti.

Slika 6. Glavne funkcije Suda EU (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).

Izvor: (European Union, Court of Justice of European Union. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_hr)

Jedan od razloga zašto Sud Europske unije ima 27 sudija iz svih zemalja članica jeste zbog toga što se na taj način osigurava zastupljenost svih nacionalnih pravosudnih sistema kako bi rad pravosudnog sistema bio mnogo lakši. Uloga 11 nezavisnih advokata jeste da iznose obrazložena mišljenja o predmetima koji su predani Sudu. To moraju raditi na jasan i nepristrasan način. Sud EU može zasjedati u punom sastavu u velikom vijeću od 15 sudija ili to može raditi u vijećima od po 5 ili 3 sudija. Sastav vijeća najčešće zavisi od složenosti, veličine i važnosti predmeta. Na Sudu se za svaki postupak dodjeljuje jedan sudac („sudac-izvjestitelj“) i jedan nezavisni odvjetnik. Postupci se provode u dvije faze pisana⁴ i usmena⁵ faza.

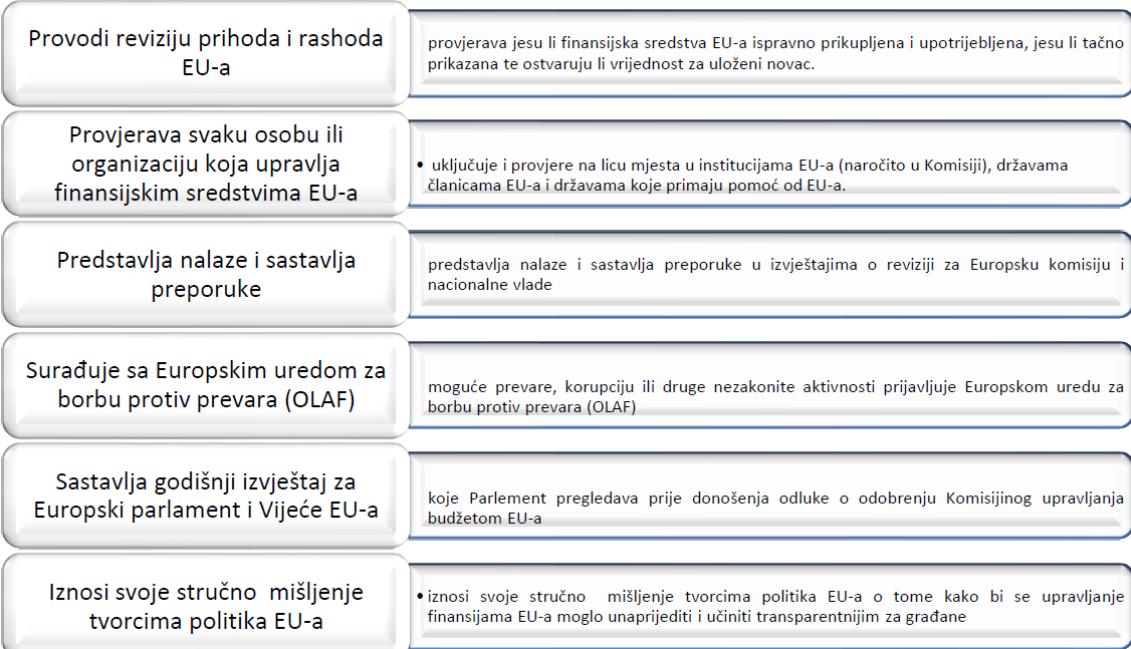
3.3.2. Europski revizorski sud

Osim Suda Europske unije, postoji i Europski revizorski sud koji pomaže u unaprijeđenju finansijskog poslovanja i upravljanja u EU. Glavni zadatak ovog suda je da provjerava ispravnost prikupljanja i način upotrebe finansijskih sredstava Unije kako bi se dovelo do boljeg upravljanja budžetskim novcem unutar Unije. Na ovaj način Revizorski sud štiti interese poreskih obveznika Unije kroz svoju ulogu nezavisnog vanjskog revizora. Sud je osnovan 1977-e godine i sjedište mu je u Luksemburgu.

---

⁴ „Pisana faza - Stranke u postupku podnose pisana očitovanja Sudu, a očitovanja mogu podnijeti i nacionalna tijela i institucije EU-a, a ponekad i privatne osobe. Sudija-izvjestitelj sastavlja sažetak tih očitovanja o kojem tada raspravlja glavna skupština Suda, koja odlučuje koliko će sudija sudjelovati u postupku: tri, pet ili 15 sudaca (cijeli Sud), ovisno o važnosti i složenosti predmeta. Većinu predmeta razmatra pet sudaca, a Sud u punom sastavu vrlo rijetko sudi u predmetu. I glavna skupština Suda još odlučuje treba li se održati rasprava (usmena faza) i je li potrebno službeno mišljenje nezavisnog advokata“ (European Union, Court of Justice of the European Union, n.d.-a)

⁵ „Usmena faza – javna rasprava - Advokati obiju strana predstavljaju predmet sudijama i nezavisnom advokatu, koji ih mogu ispitivati. Odluci li Sud da je potrebno mišljenje nezavisnog advokata, on ga podnosi nekoliko sedmica nakon rasprave. Nakon toga sudije raspravljaju o predmetu i donose presudu. Postupak pred Općim sudom sličan je, ali većinu predmeta razmatraju troje sudija, bez nezavisnih advokata“ (European Union, Court of Justice of the European Union, n.d.-a)

Slika 7. Nadležnosti Europskog revizorskog suda (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).

Izvor: (European Union, n.d., European Court of Auditors. https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/eca_en)

Revizorski sud ne sprovodi svoje aktivnosti isključivo nad Komisijom, ono također sarađuje i sa nacionalnim vladama država članica s obzirom da one zajedno s Komisijom upravljaju nad većinom budžetskih sredstava EU-a. (European Union, European Court of Auditors, n.d.-c) Ovaj Sud djeluje kao kolegij od 27 članova, po jedan za svaku dravu članicu Unije, a članove Revizorskog suda bira Vijeće uz savjetovanje sa Parlamentom na mandat od šest godina koji se može obnoviti. Članovi Europskog revizorskog suda između sebe biraju Predsjednika na mandat od 3 godine koji se također može obnoviti.

Europski revizorski sud sprovodi tri vrste revizija:

- *finansijske revizije* gdje se provjerava da li je predstavljeno tačno finansijsko stanje, tok novca i finansijski rezultati u finansijskim izvještajima za predmetnu godinu
- *revizije usklađenosti* u okviru kojih se provjerava usklađenost finansijskih transakcija sa pravilima EU
- *revizije učinkovitosti* u okviru kojih se provjerava da li su ostvareni ciljevi finansijskim sredstvima Unije uz najmanje moguće resurse i najpraktičniji način

Europski revizorski sud je podijeljen na grupe revizora koje se nazivaju „Vijeća“ a ta „Vijeća“ pripremaju izvještaje i mišljenja koja članovi Europskog revizorskog suda prihvataju i službeno iznose.

3.3.3. Europska centralna banka

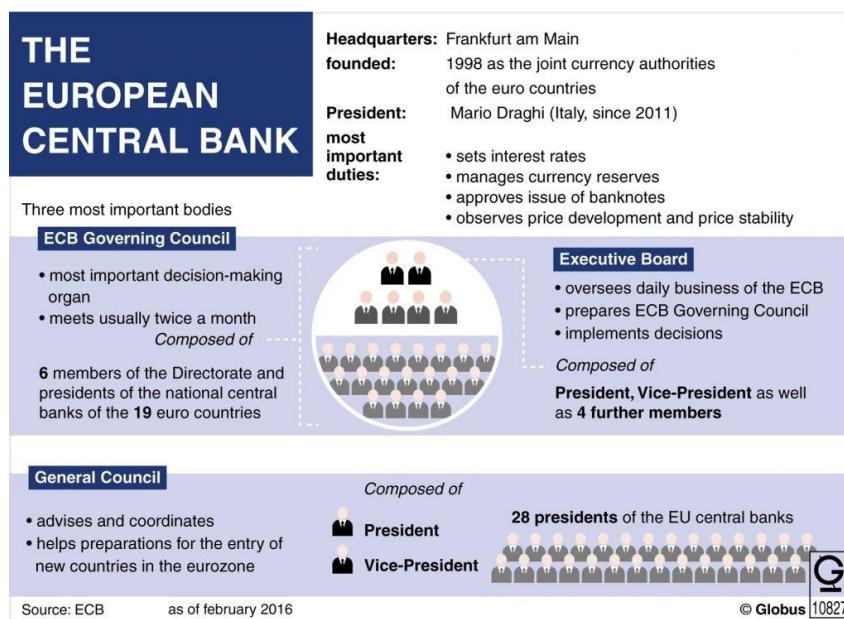
Europska centralna banka je institucija Unije koja upravlja europskom valutom Euro, održavanju stabilnosti cijena, kao i monetarnom politikom eurozone. ECB zajedno sa nacionalnim centralnim bankama svih država članica Europske unije čini Europski sistem centralnih banaka. Ova bitna finansijska institucija osigurava stabilnost cijena, ekonomski rast i otvaranje novih radnih mjesto. Europska centralna banka osnovana je 1998- godine i sjedište joj je u Frankfurtu na Majni u Njemačkoj. „*Glavni je cilj ECB-a održavanje stabilnosti cijena. To je definirano kao stopa inflacije cijena koja je manja od, ali blizu 2% godišnje. Osim toga, ECB pruža podršku zapošljavanju i održivom ekonomskom rastu u Uniji. Da bi mogao obavljati operacije posuđivanja ECB čuva službene rezerve članica eurozone i njima upravlja.*“ (Glavna uprava za komunikaciju, 2013: 26,27)

Europska centralna banka upravlja stabilnošću cijena na način da određuje kamatne stope za posuđivanje komercijalnim bankama. Zahvaljujući tome ECB utiče na cijene i količine novca u ekonomiji a samim tim utječe i na stopu inflacije. Recimo ukoliko dođe do situacije kada su zalihe novca dovoljne stopa inflacije potrošačkih cijena može porasti iz tog razloga cijene robe i usluga postaju skuplje. Tada Europska centralna banka može povećati trošak posuđivanja komercijalnim bankama povećavanjem kamatne stope zajma. Tako se smanjuje dotok novca i dovodi se do pritiska spuštanja cijena.

Pored toga, ukoliko dođe do potrebe za podsticanjem ekonomske aktivnosti, ECB tada smanjuje kamatnu stopu koju naplaćuje kako bi potakla posuđivanja i ulaganja. Europska centralna banka također sprovodi aktivnosti aktivnosti kao što su operacije promjena valuta, promidžba učinkovitih sistema plaćanja u svrhu podrške jedinstvenom tržištu Unije, odobravanje proizvodnje novčanica eura u članicama eurozone. ECB uzima i relevantne statističke podatke od strane nacionalnih centralnih banaka.

Europska centralna banka se sastoji od:

- *Upravnog vijeća* koje je glavno tijelo za donošenje odluka a koje se sastoji od Izvršnog odbora i guvernera nacionalnih centralnih banaka zemalja članica eurozone;
- *Izvršnog odbora* koji upravlja svakodnevnim radom same centralne banke, ovaj odbor se sastoji od predsjednika i potpredsjednika ECB-a i 4 druga člana koja su imenovana od strane čelnika zemalja članica eurozone na mandat od 8 godina;
- *Općeg vijeća* koje ima ulogu savjetodavnog i koordinacionog organa a sastoji se od predsjednika i potpredsjednika te guvernere nacionalnih centralnih banaka zemalja članica Europske unije.

Slika 8. Europska centralna banka organizacijska shema.

Izvor: (ednHUB, 2021)

Zadatak Upravnog vijeća je da procjenjuje sva ekonomска i monetarna kretanja te da određuje monetarnu politiku same eurozone i utvrđivanje kamatnih stopa po kojima komercijalne banke mogu posuđivati novac od Europske centralne banke. S druge strane Izvršni odbor je zadužen da provodi monetarnu politiku i da upravlja svakodnevnim radom banke, ovaj odbor je zadužen i da organizuje sastanke Upravnog vijeća i da izvršava ovlasti koje mu Upravno vijeće dodijeli. Opće vijeće pomaže aktivnosti kroz savjetodavnu i koordinacionu ulogu i pomaže u pripremi za pristupanje novih država eurozoni.

Europska centralna banka zamišljena je kao potpuno nezavisna institucija zajedno sa nacionalnim centralnim bankama država članica EU. Kako bi se nezavisnost ECB maksimalno postigla, njoj je zabranjeno da traži bilo kakve konzultacije ili upute od strane institucija, organa, agencija EU i država članica. „*Visok stepen nezavisnosti propisan je i zabranom odobravanja direktnih pozajmica institucijama i organima EU, državnim i javnim institucijama i direktnih kupovina instrumenata duga (uz izuzetak kreditnih institucija). Regulativna operacija na otvorenom tržištu i činjenica da sama određuje svoj budžet, dodatna su garancija nezavisnosti Europske centralne banke.*“ (Hadžiahmetović, 2014: 154,155)

Europska centralna banka također ima mandat i da donosi posebne mjere za zemlje članice Unije kojima je valuta euro, a sve sa ciljem da se ojača koordinacija i učvrsti budžetska disciplina. Također ovom ulogom Europska centralna banka utvrđuje i smjernice ekonomske politike zemalja članica i pri tom se vrši usklađivanje sa smjernicama na nivou EU.

3.3.3.1. Europska monetarna unija

Europska monetarna unija je produkt čitavu ekonomske i političke integracije u Europi nakon dugog svjetskog rata. Ona predstavlja logičan slijed događaja ako se uzme u obzir stepen integracije u EZ koji je praćen sa jačanjem zajedničkog unutrašnjeg tržišta. EMU je vrlo vjerovatno i ključni element koji je potreban za stabilan ekonomski i socijalni razvoj Unije i predstavlja važan korak prema potpuno integrisanoj Europi.

Ekonomska i monetarna unija nastala je kao rezultat postepene i uspješne ekonomske integracije u EU. U pitanje je proširenje jedinstvenog tržišta EU koje se postiglo usvajanjem zajedničkih odredbi o proizvodima i slobodi kretanja roba, kapitala, radne snage i usluga. Kao rezultat svega toga, uvedena je i zajednička valuta euro kao valuta eurozone koju trenutno čini 19 država članica EU. Države uvode euro kao valutu nakon ispunjena konvergencijskih kriterija.

„*Jedinstvenu monetarnu politiku određuje Eurosistem (koji se sastoji od Izvršnog odbora Europske centralne banke i guvernera centralnih banaka eurozone), a dopunjaju je fiskalna pravila i različiti stepeni koordinacije ekonomske politike. U EMU-u nema centralnog ekonomskog upravljanja. Umjesto toga odgovornost se dijeli između država članica i raznih institucija EU-a.*“ (Scheinert, 2021)

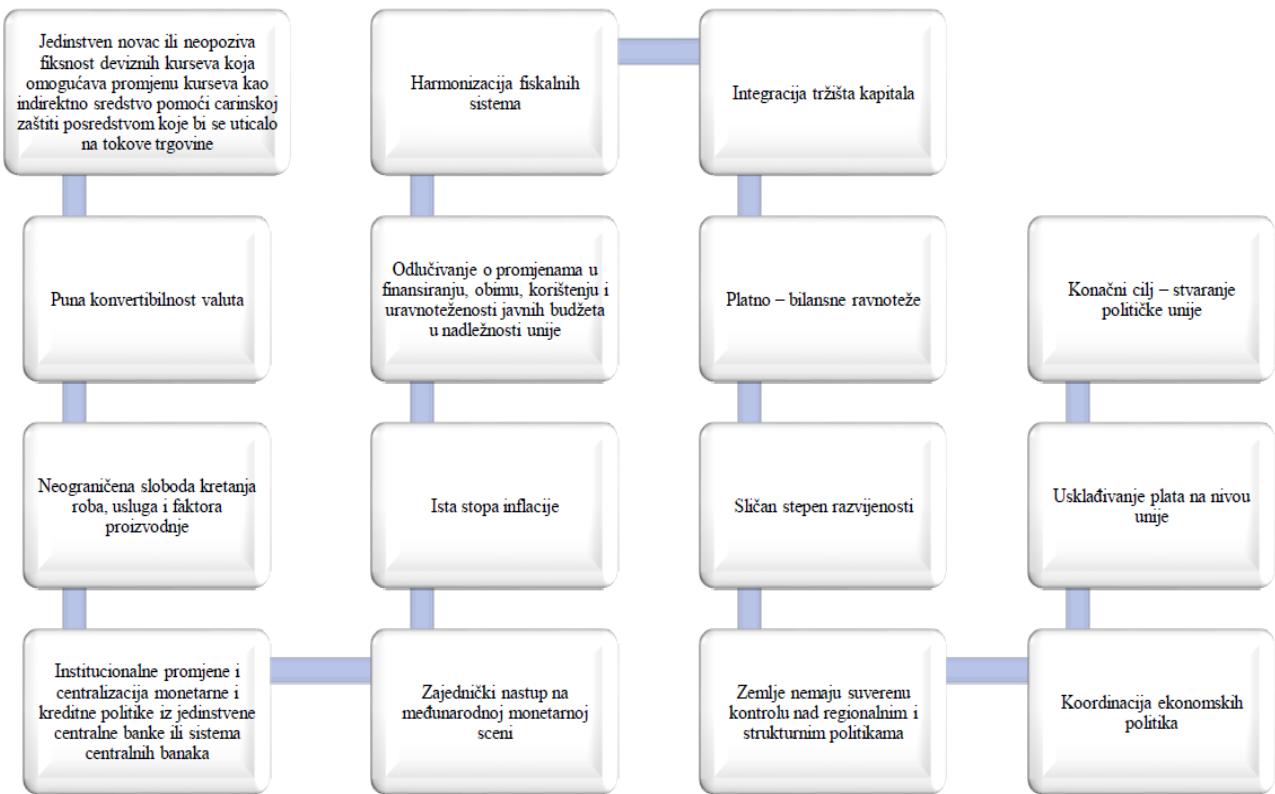
Historijski kontekst nastanka EMU-a seže od vremena potpisivanja Rimskih ugovora na osnovu kojih je i započeo veći nivo integracije u Europi. U tom vremenu zemlje članice EZ prolazile su kroz poprilično slične faze razvoja, ekonomskog i političkog. Taj period kod gotovo svih zemalja članica obilježio je sličan stepen razvoja, niska stopa inflacije, pozitivan trgovinski bilans, itd.

EEZ je uskoro postala vodeći trgovinski blok u svijetu sa konsolidovanom ekonomskog politikom i pojačanom integracijom na polju zajedničkog tržišta uz velike rezerve zlata i čvrstih valuta. Zahvaljujući tim uspjesima i pozitivnim iskustvima, EEZ je krenula u proces izgradnje međunarodne monetarne autonomije. Tako se već 1969-e godine na konferenciji u Hagu čelnici država i vlada odredili su novi cilj europske integracije – ekonomsku i monetarnu uniju (EMU). (Scheinert, 2021)

Međutim, kolaps Sistema iz Bretton Woodsa i odluka vlade SAD-a o dopuštanju fluktuiranja tečaja dolara 1971. prouzročili su val nestabilnosti u pogledu deviznih kurseva koji je ozbiljno doveo u pitanje paritete između europskih valuta. Projekt EMU-a naglo je zaustavljen.

Na sastanku na vrhu u Parizu 1972. godine Zajednica je pokušala dati nov poticaj monetarnoj integraciji stvaranjem „zmije u tunelu” – mehanizma za regulirano dopuštanje fluktuiranja kursa nacionalnih valuta („zmija”) u okviru uskih raspona flaktuacije prema dolaru („tunel”). Pogođena naftnom krizom, slabošću dolara i razlikama u ekonomskim politikama „zmija” je u manje od dvije godine izgubila većinu svojih članica te je u konačnici svedena na područje „njemačke marke” koje su činile Njemačka, zemlje Beneluxa i Danska. (Scheinert, 2021)

Ipak to nije zaustavilo napore ka stvaranju monetarne unije koji su se krajem 70-ih godina prošlog vijeka ponovo intenzivirali. Prema teoriji međunarodne monetarne integracije postoji saglasnost u pogledu slijedećih uslova za uspostavljanje monetarne unije, a oni su predviđeni na slici ispod.

Slika 9. Uslova za uspostavljanje monetarne unije (grafičku prilagodbu teksta priudio autor).

Izvor: (Hadžiahmetović, 2011: 185).

Krajem 70-ih godina prošlog vijeka proces stvaranja EMU-a je nastavljen sastankom u Briselu koji je rezultirao stvaranjem europskog monetarnog sistema koji se temeljio na fiksnim, ali prilagodljivim deviznim kursevima. Valute svih država članica sa izuzetkom Ujedinjenog Kraljevstva učestvovali su u kursnom mehanizmu. Europski monetarni sistem stupa na snagu 12.3.1979-e godine i imao je tri glavna cilja (Hadžiahmetović, 2011: 187):

1. Stabilizacija svih deviznih kurseva zemalja članica EZ
2. Jačanje međunarodnih monetarnih odnosa
3. Dodatno jačanje dalnjih procesa integracije u EZ

U ovom sistemu glavnu ulogu je imala europska novčana jedinica (ECU), ova obračunska jedinica predstavljala je ponderiranu srednju vrijednost svih participirajućih valuta. Također važno je naglasiti da je EMS ima tri oblasti aktivnosti (Hadžiahmetović, 2011: 187) :

1. Mehanizam intervencija na deviznim tržištima (ERM)
2. Kreditiranje sistema
3. Europski monetarni fond

Daljni koraci ka kreiranju i jačanju EMU-a desit će se 1986-e godine kreiranjem Jedinstvenog europskog akta u kojem je posebno naznačeno da je ekomska i monetarna unija konačni cilj integracija, te da je EMS samo prelazna faza u tom procesu. U tom periodu je i Europsko vijeće imenovalo poseban odbor koji je trebao sastaviti i predložiti konkretne korake ka uspostavljanju ekomske i monetarne unije. To se i desilo 1988-e godine kada je kreiran Delorsov izvještaj koji je predvidjeo tri uslova za nastanak ekomske i monetarne unije. Ti uslovi su (Hadžiahmetović, 2011: 190):

1. Konvertibilnost europskih valuta
2. Potpuna sloboda kretanja kapitala
3. Eliminisanje marži, fluktacija i stabilizacija valuta.

Europska monetarna unija uspostavljala se kroz tri faze, u prvoj fazi išlo se na ukidanje ograničenja u funkcionisanju jedinstvenog tržišta roba i faktora proizvodnje, što će dovesti do bolje makroekomske koordinacije. U drugoj fazi išlo se na reformu Sporazuma te na osnivanje Europskog sistema centralnih banaka, sve ovo je vodilo do treće faze a to je bilo uspostavljanje zajedničke valute koja je zamijenila nacionalne valute država članica(ne svih). Prva faza je započela 1.7.1990-e godine, druga faza je krenula 1.1.1994-e godine i konačno treća faza je krenula 1.1.1999-e godine kada je u konačnici prebačen suverenitet nad monetarnom politikom na Europski sistem centralnih banaka. Nova zajednička valuta nazvana je Euro.

Ključne prednosti uvođenja eura predstavljaju

- Eliminacija fluktacije deviznih kurseva
- Transparentnost cijena
- Transparentnost troškova
- Rast međugrađane trgovine
- Širenje tržišta za biznis
- Stabilnost finansijskih tržišta
- Ubrzanje transakcija

Nedostatci sistema jedne valute i rizici vezani za uvođenje eura mogli bi se sažeti u slijedeće

- Ekonomski šok – prilagođavanje kamatnih stopa
- Ekonomski šok – prilagođavanje deviznih kurseva
- Ekonomski šok – prilagođavanje javne potrošnje
- Nedovoljna mobilnost rada i fiskalnih transfera

Slika 10. Ključne prednosti i nedostatci uvođenja Eura (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).

Izvor: (Hadžiahmetović, 2011:192).

„U načelu, pristupanjem Ugovorima sve su države članice EU-a pristale na uvođenje eura (članak 3. UEU-a i članak 119. UFEU-a). Međutim, još nisu određeni rokovi i neke države članice još nisu ispunile konvergencijske kriterije. Za te države članice vrijedi privremeno izuzeće. Osim toga, Ujedinjeno Kraljevstvo i Danska dale su do znanja da ne namjeravaju pristupiti trećoj fazi EMU-a i da stoga ne žele uvesti euro. S obzirom na to da je Ujedinjeno Kraljevstvo 2020. napustilo EU, izuzeće u pogledu sudjelovanja u trećoj fazi EMU-a trenutačno se primjenjuje samo za Dansku, s time da ona zadržava mogućnost ukidanja tog izuzeća. Uvjeti izuzeća detaljno su opisani u Protokolu priloženom Ugovorima EU-a.“(Scheinert, 2021)

Pravi test za EMU je bila ekonomска kriza nastala 2007-e godine koja će dovesti do dužničke krize 2009 i 2010-e godine. Tada su se čelnici EMU-a obavezali da će nastaviti sa jačanjem ove Unije i provesti poboljšanje svih okvira upravljanja. Izmjenom Ugovora koja se odnosi na članak 136. UFEU-a omogućeno je stvaranje trajnog mehanizma potpore za države članice u nevolji, pod uvjetom da se taj mehanizam temelji na međuvladinom ugovoru, da je ugrožena stabilnost cijele eurozone i da je finansijska potpora povezana sa strogom uvjetovanjušću. To je u oktobru 2012. dovelo do uspostave Europskog stabilizacijskog

mehanizma (ESM), koji je zamijenio nekoliko ad hoc mehanizama. A u svrhu očuvanja eura uspostavlje je i instrument izravnih monetarnih transakcija (OMT). OMT omogućuje ESB-u kupnju državnih obveznica države članice u nevolji, pod uvjetom da zemlja potpiše memorandum o razumijevanju s ESM-om. Kako bi se izbjeglo ponavljanje krize državnog duga modernizirano je sekundarno zakonodavstvo ekonomске i monetarne unije. Uspostavljen je Europski semestar kojim je ojačan Pakt o stabilnosti i rastu, uveden je postupak u slučaju makroekonomskih neravnoteža te se nastojalo dodatno ojačati usklađivanje ekonomskih politika. Poboljšani okvir ekonomskog upravljanja dopunjen je međuvladinim ugovorima, kao što su Ugovor o stabilnosti, koordinaciji i upravljanju (TSCG ili „Fiskalni ugovor”) i Pakt Europlus.

Komisija je 2012. u svojem Nacrtu za čvrstu i stvarnu ekonomsku i monetarnu uniju predložila daljnji razvoj EMU-a. Konačni cilj bio bi uspostava političke unije. Nadovezujući se na Nacrt iz 2012. predsjednici Komisije, Europskoga vijeća, Eurogrupe, ESB-a i Europskog parlamenta objavili su 2015. izvještaj naslovljen na „Dovršetak europske ekonomске i monetarne unije”. U njemu se iznosi plan reformi usmjerenih na postizanje istinske ekonomске, finansijske, fiskalne i političke unije u tri faze (najkasnije do 2025.). Međutim, kako bi se u potpunosti ostvarili veliki planovi iz Nacrta trebalo bi znatno izmijeniti Ugovore EU-a. Budući da otada nije bilo nikakvih izmjena Ugovora, najambiciozniji se projekti nisu mogli ostvariti. Ekonomska kriza izazvana pandemijom bolesti COVID-19 znatno je opteretila javne financije. Vijeće je u martu 2020. aktiviralo opću klauzulu o odstupanju iz Pakta o stabilnosti i rastu kako bi se državama članicama pružilo ograničeno vremensko razdoblje u kojem mogu povećati svoj javni dug izvan ograničenja fiskalnih pravila. Istog je mjeseca ESB pokrenuo hitni program kupnje zbog pandemije (PEPP), koji uključuje stjecanje velikih iznosa državnog duga na sekundarnim tržištima. Time se osigurava likvidnost tržišta te je osmišljen kako bi se izbjegao nastanak velikih razlika između njemačkih obveznica i državnih obveznica iz niza visokozaduženih država članica EU-a. Osigurani su iznosi vrlo veliki, ali je program vremenski ograničen.“(Scheinert, 2021)

3.3.4. Europska investicijska banka

Europska investicijska banka je organ Unije čija je svrha da osigurava finansijska sredstva za projekte koji su povezani s Europskom unijom i kojima se ispunjavaju njeni ciljevi. To je ujedno i najvažnija finansijska institucija Unije imajući u vidu da se preko ove banke finansiraju kapitalne investicije te se jača razvoj i integracija EU. Ova banka je u vlasništvu svih zemalja članica Unije a sjedište joj je u Luksemburgu. Osnovana je 1958-e godine kao produkt Rimskih ugovora te ima svoj pravni subjektivitet i finansijsku autonomiju. EIB svoje aktivnosti prilagođava politikama EU i zemalja članica i često posuđuje novac za ulaganja u području energetike, saobraćaja, ekologije i inovacija te podržava mјere za ublažavanje klimatskih promjena.

EIB radi na način da daje multilateralne kredite s kojima se osiguravaju neophodna finansijska sredstva i stručnost za održive finansijske projekte od kojih nisu svi nužno u EU. Ova Banka ne koristi sredstva iz budžeta Unije, već se finansira izdavanjem obveznica na svjetskim finansijskim institucijama. Ova banka je vrlo ugledna finansijska institucija sa prvoklasnim kreditnim rejtingom te predstavlja izuzetno bitan faktor ekonomskog i socijalnog razvoja Unije.

Po statutu ove institucije maksimalno odobreni kredit može iznositi do 2,5 puta od upisanog kapitala. Ako je kredit veći od 25 milijuna eura banka će ga direktno proslijediti vladama ili preduzećima, a ako je u pitanju manji kredit EIB će onda staviti kreditnu liniju na raspolaganje komercijalnim bankama i finansijskim institucijama koje onda posuđuju sredstva malim i srednjim preduzećima ili malim projektima.

U sklopu EIB-a postoji šest prioriteta za aktivnosti kreditiranja: unapređenje kohezije i konvergencije između država i regija EU; podrška malim i srednjim preduzećima; zaštita i unaprijeđenje okoliša i održivih zajednica; provedba ekonomije znanja; pomoć u razvoju transeuropskih mreža za promet i energiju i izgradnja održivih, konkurentnih i sigurnih izvora energije. (Glavna uprava za komunikaciju, 2013)

Iako je nezavisna institucija, banka često sarađuje sa drugim institucijama EU pogotovo sa Komisijom i Vijećem ministara i na taj način se postiže maksimalna koordinacija aktivnosti unutar Unije.

EIB se sastoji od 3 tijela koja su glavna u lancu odlučivanja a to su:

- *Vijeće guvernera* kojeg čine ministri iz svih zemalja članica EU (najčešće su to ministri finansija) te oni skupa definiraju i preciziraju opštu kreditnu politiku banke, odobrava pozajmice za projekte izvan Unije te operativne izvještaje banke
- *Upravno vijeće* sastoji se od 28 članova koje su imenovale članice Unije i jednog člana kojeg je imenovala Europska komisija, te ovo tijelo odobrava kredite, garancije te uslove kreditiranja. Upravnim vijećem predsjednik EIB-a.
- *Upravni odbor* je izvršno tijelo banke koje se bavi njezinim svakodnevnim poslovanjem i odgovara za sve redovne aktivnosti EIB-a.

Pored ovih tijela vrijedi pomenuti još i Odbor za reviziju koji provjerava ispravnost i regularnost aktivnosti EIB-a. Ova banka je i glavni dioničar u Europskom investicijskom fondu zahvaljujući kojem se finansiraju ulaganja u mala i srednja preduzeća na području Unije koja zapošljavaju preko 100 miliona Europljana. Drugi dioničari ovog fonda su Europska komisija i mnoge finansijske institucije iz ostatka Europe. Fond je osnovan 1994-e godine i djeluje u svim državama članicama EU.

3.3.5. Europska služba za vanjsko djelovanje

Europska služba za vanjsko djelovanje (eng EEAS) je diplomatska služba Europske unije čija je glavna uloga da učini vanjsku politiku Unije efikasnom i dosljednom kako bi na taj način Unija mogla pojačati svoj utjecaj u svijetu. EEAS je formiran 2011-e godine nakon dužih pregovora čime se stvorio jedan poprilično efikasan diplomatsko-administrativni aparat koji na najbolji mogući način sprovodi vanjsku politiku Unije. Sjedište EEAS-a je u Briselu.

Europska služba za vanjsko djelovanje:

- pomaže visokom predstavniku Unije provoditi vanjsku i sigurnosnu politiku EU-a
- upravlja diplomatskim odnosima i strateškim partnerstvima s državama koje nisu članice EU-a
- sarađuje s nacionalnim diplomatskim službama država članica EU-a, UN-a i drugih vodećih svjetskih sila. (European Union, European External Action Service, n.d.-e)

EEAS-om upravlja **Visoki predstavnik Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku** koji je ujedno i potpredsjednik Europske komisije. Glavni zadakat Visokog predstavnika je da predstavlja vanjsku i sigurnosnu politiku EU-a u svijetu, te da koordinira samo djelovanje Komisije u sferi vanjskih odnosa Unije. On ujedno i predsjedava sastancima ministara vanjskih poslova, odbrane i razvoja država članica EU. Visoki predstavnik dakle sprovodi vanjsku i sigurnosnu politiku Unije koristeći nacionalna sredstva država članica kao i sredstva Unije na taj način stvara se konstanta u vanjskoj politici Unije kao i njena harmonizacija.

Europsku službu za vanjsko djelovanje pored njene administracije u Briselu čine još i Delegacije EU diljem svijeta koje imaju funkciju sličnu onoj koju imaju ambsade. EEAS Delegacije EU kao službena predstavnštva Unije u svijetu preuzete su od Europske komisije, tako što su Delegacije Europske komisije preimenovane i reorganizovane u Delegacije EU.

„Uz predstavljanje EU u trećim državama i međunarodnim organizacijama, Delegacije EU su, prema Ugovoru iz Lisabona, zadužene za:

- razmjenu informacija i izvršavanje zajedničkih zadataka (Član 35. UEU);
- doprinos formuliranju i implementiranju zajedničkog pristupa (Član 32 UEU);
- osiguranje da se odluke koje definiraju Unijačke pozicije i akcije poštuju i implementiraju (Član 35 UEU);
- doprinos u zaštiti građana EU na teritoriji trećih zemalja (Član 35. UEU);

U zemlji ili međunarodnoj organizaciji prijema, slično zadacima diplomatskih misija u bilateralnoj diplomaciji, Delegacije EU: predstavljaju, pojašnjavaju i primjenjuju politike EU; analiziraju i izvještavaju o politikama i kretanjima u zemlji ili međunarodnoj organizaciji i vode pregovore u skladu s mandatom“. (Miraščija, 2018: 115)

Trenutno u svijetu postoje 143 Delegacije EU prisutnih kako u zemljama tako i u međunarodnim organizacijama. Pored šefova delegacija, Visoki predstavnik ima mogućnost i imenovanja specijalnih predstavnika Unije koji se šalju u misije u problematične regije ili države u kojima Unija želi da uloži dodatne napore za postizanje mira i stabilizaciji sigurnosnih prilika i razvoju ljudskih prava.

3.4. Savjetodavne institucije EU

Postoje dvije savjetodavne institucije navede u odredbama Ugovora o EU i koja rade isključivo sa ostalim institucijama EU. To u Europski ekonomski i socijalni odbor i Odbor regija.

3.4.1. Europski ekonomski i socijalni odbor

Predstavlja savjetodavno tijelo EU koje je sastavljeno od predstavnika raznih organizacija poslodavaca, radničkih organizacija, i ostalih predstavnika civilnog društva s posebnim naglaskom na ekonomiju i socijalna pitanja. U sklopu svoje savjetodavne uloge ovaj odbor daje mišljenja Komisiji, Vijeću i Parlamentu. Članstvo ovog odbora ne obavezuju nikakve upute te oni rade u interesu čitave Unije kao svojevrsni most između najvažnijih institucija EU i građanstva, na taj način jačajući demokratski legitimitet odluka koje donose navedene institucije. Ovaj odbor je osnovan 1957-e godine i sjedište mu je u Briselu.

Glavni zadaci Europskog ekonomskog i socijalnog odbora su da (Glavna uprava za komunikaciju, 2013: 31)

- Osiguraju bolju povezanost politike i prava u Uniji te da se oni prilagode ekonomskim i socijalnim uvjetima, tražeći zajednička rješenja u svrhu ispunjenja zajedničkih interesa
- Promovisati participativnost i jačanje demokratskog kapaciteta Unije na način da se daje glas građanima EU te na taj način osigurati dijalog između njih i institucija Unije
- Promovisati vrijednosti europske integracije te jačati razvoj demokratije kroz veću participativnost organizacija civilnog društva u EU

„Odbor savjetuje Europski parlament, Vijeće ili Komisiju u mnogim područjima predviđenim u ugovorima. Ta su se područja postepeno širila i opseg djelovanja Odbora je proširen. Uz obavezno savjetovanje, Odbor može davati mišljenja o vlastitoj inicijativi ako smatra da je to djelovanje važno za odbranu interesa civilnog društva. Ovaj odbor donosi otprilike 170 mišljenja godišnje od kojih približno 15% izdaje na vlastitu inicijativu. Najvažnija je svrha djelovanja Europskog ekonomskog i socijalnog odbora je poticanje izgradnje konsenzusa između njegovih članova koji predstavljaju širok opseg interesnih grupa.“(Glavna uprava za komunikaciju, 2013: 31)

U sastav ovog Odbora ulaze članovi iz različitih ekonomskih i socijalnih interesnih grupa diljem EU. Njih predlažu vlade država članica Unije a imenuje ih Vijeće EU na petogodišnji mandat koji se može obnoviti, broj članova iz svake države članice zavisi od broja stanovnika. Članovi između sebe biraju predsjednika i dva potpredsjednika na mandat od 2 i pol godine. Nadalje, članovi Odbora se internu organiziraju u 3 grupe: poslodavci, radnici, druge interesne grupe. Svi članovi ovog odbora se obično sastaju 9 puta godišnje na plenarnim sjednicama u Briselu, a pripreme za ove sjednice obavlja 6 tematskih odjeljenja pod vodstvom svojih članova i kojima podršku daje generalni sekretarijat Odbora. Sve odluke članstvo donosi običnom većinom glasova.

Šest tematskih odbora obuhvataju sljedeća pitanja:

- Odjeljenje za ekonomsku i monetarnu uniju, ekonomsku i društvenu koheziju (eng. ECO)
- Odjeljenje za jedinstveno tržište, proizvodnju i potrošnju (eng. INT)
- Odjeljenje za saobraćaj, energiju, infrastrukturu i informacijsko društvo (eng. TEN)
- Odjeljenje za zapošljavanje, socijalna pitanja i građanstvo (eng. SOC)
- Odjeljenje za poljoprivrednu, ruralni razvoj i zaštitu okoliša (eng. NAT)
- Odjeljenje za vanjske poslove (eng. REX)

Osim ovih odbora vrijedi spomenuti da i Savjetodavnu komisiju o industrijskim promjenama (eng. CCMI). Uz tematska odjeljenja i savjetodavnu komisiju Europski ekonomski i socijalni odbor ima i posmatračke grupe koje prate napredak dugoročnih strategija Unije, te nadgleda njihovu provedbu. Te posmatračke grupe su:

- Posmatračka grupa za održivi razvoj
- Posmatračka grupa za tržište rada
- Posmatračka grupa za jedinstveno tržište

Osim ovih grupa u sklopu Europskog ekonomskog i socijalnog odbora djeluje i Upravni odbor Europa 2020. Europski ekonomski i socijalni odbor pored ovih aktivnosti održava i redovne sastanke sa regionalnim i nacionalnim odborima sličnog karaktera s kojima razmjenjuje informacije i mišljenja po određenim pitanjima.

3.4.2. Odbor regija

Odbor regije je drugo savjetodavno tijelo Europske unije i sastoji se predstavnika europskih regionalnih i lokalnih vlasti. Zahvaljujući ovoj instituciji, europske regije imaju pravo glasa prilikom donošenja politika i odluka u EU naročito važnu ulogu ima pri provjeri da li se poštuju regionalni i lokalni identiteti i nadležnosti te potrebe. Vijeće i Komisija dužni su da se savjetuju sa Odborom regija po pitanjima koja se tiču lokalne i regionalne vlasti, ukoliko to ne učine Odbor regija predmet može uputiti Sudu EU. Ovaj odbor osnovan je 1994-e godine i sjedište mu je u Briselu.

Kada Odbor regija dobije zakonodavni prijedlog njegovi članovi će on njemu raspravljati na plenarnoj sjednici, te donose mišljenje većinom glasova. Odbor regija također na vlastitu inicijativu može ponuditi mišljenja o određenim pitanjima iz općeg interesa. Članovi ovog odbora su izabrani predstavnici na lokalnom i regionalnom nivou. Svaka država članica predlaže članove odbora po svom izboru, a to su uglavnom regionalni predstavnici, gradski vijećnici, gradonačelnici, itd. Vijeće EU ih imenuje na mandate od 5 godina koji se mogu obnoviti, a broj članova iz jedne države određuje se po broju stanovnika te države članice.

„Svaki član može se i pridružiti nekoj političkoj grupi u Odboru regija. Trenutno postoji šest političkih klubova koji predstavljaju niz stranačkih pripadnosti: Europska narodna stranka, Stranka europskih socijalista, Klub poslanika Renew Europe, Klub poslanika Europskog saveza, Klub poslanika Europskih konzervativaca i reformista (ECR) i Klub poslanika Zelenih. Članovi se ne moraju pridružiti ni jednoj političkoj stranci ako to ne žele (nezavisni članovi).“ (European Union, European Committee of the Regions, n.d.-b) Odbor regija bira predsjednika interno na mandat od 2 i pol godine. Članovi ovog odbora rade i borave u svojoj državi a sastaju se najviše 6 puta godišnje u Briselu na plenarnim sjednicama.

Plenarne sjednice pripremaju posebna odjeljenja koja se sastoje od članova Odbora regija i u fokusu imaju različita područja politike, ta odjeljenja su:

- Odjeljenje za teritorijalnu i kohezijsku politiku (eng. COTER)
- Odjeljenje za ekonomsku i socijalnu politiku (eng. ECOS)
- Odjeljenje za održivi razvoj (eng. DEVE)
- Odjeljenje za obrazovanje, mlade i istraživanje (eng. EDUC)
- Odjeljenje za okoliš, klimatske promjene i energiju (eng. ENVE)

- Odjeljenje za državljanstvo, upravljanje, institucionalne i vanjske poslove (eng. CIVEX)
- Odjeljenje za prirodne resurse (eng. NAT) (Glavna uprava za komunikaciju, 2013:33)

Svi članovi Odbora regija djeluju u nacionalnim predstavništvima država članica i čine jednu delegaciju svoje zemlje. Pored toga postoje i neke međuregionalne grupe koje promovišu prekograničnu saradnju.

3.5. Europski ombudsman i Europski supervizor za zaštitu podataka

Europski ombudsman je zadužen da istražuje sve pritužbe i prijave o slučajevima lošeg i neispravnog upravljanja, te sve nepravilnosti prilikom postupanja institucija EU. Ombudsman prima i potom istražuje pritužbe građana, rezidenata, preduzeća i institucija EU. Institucija Europskog ombudsmena je osnovana 1995-e godine i sjedište mu/joj je u Strazburu. Na ovu funkciju, ombudsmena bira Europski parlament na petogodišnji mandat koji se može obnoviti, a Ombusmen jednom godišnje Parlamentu podnosi izvještaj o aktivnostima.

Ombudsman istražuje različite vrste upravnih nepravilnosti, na primjer: nepravednost, diskriminaciju, zloupotrebu ovlasti, nedostatak informacija ili odbijanje pružanja informacija, nepotrebne odgode i nepravilne postupke. (European Union, European Ombudsman, n.d.-f)

Isključivo se bavi institucijama i tijelima EU, te se ne bavi pritužbama protiv nacionalnih, regionalnih ili lokalnih institucija i organa vlasti. Ombudsman je u potpunosti nezavisan i ne prima nikakve instrukcije drugih institucija, vlada ili organizacija. Kancelarija Ombudsmena može pokretati istrage po samom prijemu tužbe a može ih pokretati i na vlastitu inicijativu. Česta je praksa da Ombudsmen samo obavijesti predmetnu instituciju o pristigloj pritužbi pa da ona sama riješi problem. Ukoliko to ne bude dovoljno, Ombudsmen će prvo pokušati da problem riješi postizanjem sporazuma između podnositelja tužbe i predmetne institucije kojim bi se ispravile nepravilnosti u upravljanju na prijateljski način. A ako ni to ne bude moguće, onda Ombudsman može dati svoje preporuke za rješavanje problema, u slučaju da predmetna institucija ne prihvati preporuke onda Ombudsman može podnijeti poseban izvještaj Europskom parlamentu koji će na osnovu izvještaja da donese odgovarajuće mjere.

S druge strane **Europski supervizor za zaštitu podataka** bavi se zaštitom ličnih podataka građana a koje obrađuju institucije Europske unije. Supervizor osigurava da institucije EU vode računa o pravima građana na privatnost prilikom obrade njihovih ličnih podataka. Prilikom svog rada i u okviru svojih dužnosti i obaveza, mnoge institucije i organi EU obrađuju lične podatke građana bilo u elektroničkom, pisanom ili vizuelnom obliku. Pod obradom ličnih podataka, podrazumijeva se prikupljanje, bilješka, pohrana, slanje, blokiranje ili brisanje podataka. A glavna obaveza Europskog supervizora za zaštitu podataka je da se osigura pridržavanje strogih pravila i zakona o zaštiti privatnosti koja vrijede prilikom obavljanja tih aktivnosti. Kancelarija Europskog supervizora za zaštitu podataka postoji od 2004-e godine i sjedište joj je u Briselu.

Nadležnosti europskog supervizora za zaštitu podataka je da: nadzire obradu osobnih podataka koju izvodi administracija EU-a kako bi osigurao usklađenost s pravilima o zaštiti privatnosti; savjetuje institucije i tijela EU-a o svim aspektima obrade ličnih podataka te povezanim politikama i zakonodavstvu; rješava pritužbe i provodi istrage; sarađuje s nacionalnim tijelima država članica radi osiguravanja dosljednosti u zaštiti podataka i prati nove tehnologije koje mogu utjecati na zaštitu podataka. (European Union, European Data Protection Supervisor, n.d.-d)

Europski supervizor za zaštitu podataka se imenuje na petogodišnji mandat koji se može obnoviti, a njegove aktivnosti se dijele na dva područja djelovanja. To su *nadzor i provedba* i *politika i savjetovanje*. U okviru nadzora i provedbi Supervizor procjenjuje usklađenost rada institucija i organa EU sa pravilima i važećim zakonima o zaštiti podataka. U okviru oblasti politika i savjetovanja, Supervizor vrši savjetovanje zakonodavaca Unije o pitanjima zaštite podataka građana u različitim oblastima politika i u novim prijedlozima zakona.

3.6. Načelo supsidijarnosti

Načelom supsidijarnosti institucije same Unije na neki način podstiču nacionalne parlamente država članica da se više uključe u samo djelovanje Unije. U Lisabonskom ugovoru su jasno prava i obaveze nacionalnih parlamenata u sklopu Unije. Zahvaljujući tome, sami nacionalni parlamenti mogu znatno lakše izraziti svoja stajališta o nacrtima zakonodavnih akata i drugim važnim pitanjima u samoj Uniji. Ovim načelom definiraju se i okolnosti u kojima Unija ima prednost u djelovanju u odnosu na države članice kada se govori o područjima politike, prava i ekonomije u kojima Unija nema isključivu nadležnost. Ovo znači da Europska unija

djeluje samo onda kada je njeno djelovanje učinkovitije na nivou EU nego na nacionalnom nivou. Upravo nacionalni parlamenti država članica su ti koji nadziru i vrše provjere ispravne primjene načela supsidijarnosti.

,*Prema članku 5. stavku 3. UEU-a, institucije Unije mogu djelovati u skladu s načelom supsidijarnosti ako su ispunjena tri preduvjeta: a) područje djelovanja nije u isključivoj nadležnosti Unije (neisključiva nadležnost); b) države članice ne mogu u dovoljnoj mjeri ostvariti ciljeve predloženog djelovanja (potreba); c) zbog opsega ili učinaka djelovanja uspješnije ga može provesti Unija (dodata vrijednost).*“ (Pavy, 2021)

Kako bi parlamenti mogli u potpunosti izvršiti provedbu provere supsidijarnosti, Komisija šalje nacrte zakona nacionalnim parlamentima u isto vrijeme kada i Europskom parlamentu i Vijeću. Zahvaljujući tome, svaki nacionalni parlament ima vremena da iznese svoje obrazloženo mišljenje u slučaju da smatra da dostavljeni zakon nije u skladu sa načelom supsidijarnosti. U zavisnosti od toga koliki je broj obrazloženih mišljenja od strane nacionalnih parlamenta, Komisija će možda preispitati svoj prijedlog, te odlučiti da li ga želi zadržati, prilagoditi ili u potpunosti povući.

Taj postupak se još i naziva postupak žutog i narandžastog kartona. U slučaju da većina nacionalnih parlamenta dostavi svoje obrazloženo mišljenje a Komisija odluči da zadrži svoj prijedlog, ona je dužna tada da obrazloži svoje razloge a Europski parlament i Vijeće će odlučiti da li da nastave sa predmetnim zakonom ili ne. Sam postupak žutih i narandžastih kartona detaljnije je objašnjen u sljedećem paragrafu.

Nacionalni parlamenti su ti koji nadziru poštovanje načela supsidijarnosti na način na koji je to određeno u Ugovoru o EU. (Eur-Lex, Treaty on European Union)

,*U skladu s ex ante mehanizmom „ranog upozoravanja”, svaki nacionalni parlament ili dom nacionalnog parlamenta u roku od osam sedmica od datuma proglašivanja nacrta zakonodavnog akta može uputiti predsjednicima Europskog parlamenta, Vijeća i Komisije obrazloženo mišljenje u kojem navodi razloge zbog kojih smatra da se dotičnim nacrtom ne poštuje načelo supsidijarnosti.*“ (Pavy, 2021)

Tako je uveden postupak žutih i narandžastih kartona. Ovaj postupak se sprovodi u slučaju da obrazložena mišljenja predstavljaju barem trećinu glasova dodijeljenih nacionalnim parlamentima tada se nacrt zakonodavnog akta mora preispitati. Svaki nacionalni parlament ima dva glasa, jednodomi parlamenti imaju dva glasa u cjelini, a dvodomski dijele dva glasa na po jedan za svaki dom nacionalnog parlamenta. Prag je niži ako je u pitanju nact zakonodavnog akta koji se tiče policijske ili pravosudne saradnje, tada on iznosi četvrtinu glasova potrebnih da se odluka preispita.

Ako Komisija odluči zadržati prijedlog zakonodavnog akta bez obzira na glasove u nacionalnim parlamentima, pitanje se upućuje zakonodavcu, u ovom slučaju Parlament i Vijeće EU koji mora donijeti odluku u prvom čitanju. „*Ako zakonodavac smatra da zakonodavni prijedlog nije u skladu s načelom supsidijarnosti, može ga odbaciti većinom koju čini 55 % članova Vijeća ili većinom danih glasova u Europskom parlamentu („narandžasti karton“). Dosad je postupak „žutog kartona“ pokrenut tri puta, dok postupak „narandžastog kartona“ još nije upotrijebljen.*“ (Pavy, 2021)

4. MAKRO I MIKRO POLITIKE EU

U četvrtom poglavlju ovog rada bavimo se konkretnije ekonomskim i finansijskim politikama Unije kao i instrumentima za vođenje te politke. Nakon što smo se detaljnije upoznali sa institucijama Unije, sada ćemo obrazložiti kako one funkcionišu u svakodnevnom radu, te kakav trag ostavljaju na ekonomski razvoj same Unije. Također detaljnije ćemo elaborirati sve specifičnosti ekonomskih politika koje se sprovode u Uniji, kao i samu uspješnost njihovog sprovođenja, te koje su pozitivne i negativne posljedice na EU te politike ostavile.

4.1. Trgovinska politika

Trgovinska politika podrazumijeva vanjskotrgovinsku komponentu EU prema trećim zemljama, i svjetskoj ekonomiji generalno. Ova distinkcija je jasno napravljena kako bi se dovoljno jasno naglasilo da je unutrašnja trgovina jedan od temelja nastanka samih europskih integracija i regulisana je u svim osnivačkim ugovorima EEZ/EU.

Ono što moramo istaći jeste da je sam osnivački ugovor EEZ-a predvidio četiri velike slobode koje će postati najvažnija odrednica unutrašnje trgovinske politike u Uniji, to su ranije pomenute slobode kretanja roba, ljudi, usluga i kapitala. „Svaka od njih podrazumijevala je eliminisanje bilo kakvih barijera slobodnom protoku unutar integracije i kreiranje zajedničkog tržišta. Princip slobode kretanja roba odnosio se na: (Hadžiahmetović, 2011:198)

- a) Eliminisanje carina i drugih barijera istog ili sličnog efekta između zemalja članica i
- b) Eliminisanje kvantitativnih i drugih ograničenja trgovini robama unutar integracije.“

Kako bi se ostvarili svi aspekti proistakli iz ovih ciljeva, uvedena je carinska unija sa prelaznim periodom u kojem su se tarife postepeno snižavale unutar same integracije, te se pristupilo uspostavljanju zajedničke carinske tarife prema trećim zemljama.

„Dvije su ključne prednosti uklanjanja barijera unutrašnjoj trgovini: (Hadžiahmetović, 2011:199)

- Na širem tržištu je lakše postići ekonomiju obima
- Veća mobilnost roba, usluga, kapitala i radne snage doprinose snižavanju i stabiliziranju cijena.“

Drugim riječima, uklanjanjem barijera vi dobijate veće tržište što gotovo uvijek znači i jači podsticaj za domaću prozvodnju, što dovodi do rasta zaposlenosti i stabilnosti cijena, koja je praćena i diverzifikacijom prozvodnje i lakšim uvozom radne snage. Proces integracije je uporedo kreirao pravne, političke i ekonomske uslove za potpunu transformaciju zajedničkog tržišta u unutrašnje tržište, na taj način se stvorio prostor u kojem u potpunosti funkcioniše slobodna trgovina te slobodan protok ljudi, roba, usluga i kapitala.

„Harmonizacija legislative, standarda, „pravila igre“, bili su sastavni dio Bijele knjige i Jedinstvenog europskog akta (1987), dokumenata sa redoslijedom poteza i listom od 279 pojedinačnih regulativa sa ciljem uklanjanja svih barijera protoku roba, usluga, ljudi i kapitala na prostoru Zajednice. Posebna pažnja bila je posvećena necarinskim barijerama, razlikama u standardima i tehničkim zahtjevima, administrativnim barijerama (različiti porezi, takse, dozvole, dokumenti i tako dalje). Program „Europa 1992“ definisao je tri grupe prepreka slobodnom protoku koje je trebalo ukloniti sa ciljem povećanja konkurentnosti europski proizvoda na tržištu zajednice:

- a) Fizičke barijere (carine, granične kontrole i sl.)
- b) Tehničke barijere (sigurnosni standardi, javne nabavke i sloboda kretanja ljudi i kapitala)
- c) Fiskalne barijere (različiti porezi i zakonodavstvo).“(Hadžiahmetović, 2011: 200)

Uklanjanje fizičkih barijera dovelo je do maksimalne mobilnosti ljudi, a upravo je ta mobilnost i glavni preduvjet za slobodan promet i ostalih ekonomskih faktora. Kao rezultat uklanjanja fizičkih barijera uveden je koncept europskog državljanstva koji je podrazumijevao da državljeni zemalja članica Zajednice imaju slobodu kretanja i boravka unutar čitave Zajednice. Pored ljudi i ekonomski subjekti su dobili punu slobodu kretanja, to je podrazumijevalo da se ekonomski subjekti mogu registrovati i baviti ekonomskom aktivnošću u bilo kojoj državi članici, bez diskriminacija i restrikcija. I tržišta finansijskih usluga su harmonizirana u cilju stvaranja minimuma regulative priznavanja zakonodavstva drugih zemalja članica, kao i regulative koje je zasnovana na zakonu zemlje odakle kapital počinje.

Uklanjanje tehničkih barijera u cilju stvaranja unutrašnjeg tržišta utjecala je na harmonizaciju sigurnosnih, zdravstvenih i ostalih standarda, kao i na procedure javnih nabavki. Vjeruje se da je u Zajednici sve do uvođenja Jedinstvenog europskog akta postojalo oko 100 000 različitih standarda i regulativa, što je otežavalo plasman proizvoda u na tržišta drugih zemalja Zajednice. Upravo je zahvaljujući Jedinstvenom europskom aktu došlo do ukidanja tehničkih barijera, dok je prilikom procesa obavljanja javnih nabavki nametnuto rješenje da se proces mora provoditi po principu najefikasnijeg ponuđača unutar čitave Zajednice.

Fiskalne barijere u trgovini uklonjene su nakon što se sprovedla harmonizacija propisa po pitanju visine poreza i metoda njihove primjene na određene robe i usluge. Usklađene su stope PDV-a do određene mјere, a uvedene su i minimalne stope PDV-a za one robe koje podliježu ovakvom načinu oporezivanja. Ukinute su takse na luksuzna dobra, određene su i zajedničke takse za visokotarifne robe, došlo je i do ujednačenja poreza za obavljanje poslovnih aktivnosti, itd.

Nisu samo uklanjane barijere za unutrašnju trgovinu nego se pristupilo zajedničkoj regulaciji i oblasti trgovine sa ostatkom svijeta tako što je uvedena Zajednička carinska tarifa.

„Revidirana carinska tarifa EU, u skladu sa promjenama integracije i pravilima multilateralne trgovine (GATT – WTO), koristi i jedinstvenu carinsku nomenklaturu (kombinovana nomenklatura – CN) koja obezbjeđuje kako naplatu carina za proizvode iz trećih zemalja, tako i statistiku vanjske trgovine Zajednice koja služi kao podloga za vođenje ekonomskih politika unutar EU i u odnosima sa trećim zemljama. Tako npr. EU koristi Opštu šemu preferencijala – GSP za uvoz proizvoda iz manje razvijenih zemalja, mrežu preferencijalnih režima u vanjskoj trgovini sa određenim grupacijama zemalja, realizira slobodan vanjskotrgovinski režim u okviru Europskog ekonomskog prostora sa preostalim članicama EFTA-e ili postepeno oslobađa vanjsko-trgovinske odnose kroz sporazume sa pojedinim grupacijama zemalja“ (Hadžiahmetović, 2011:201)

Nakon potpisivanja Ugovora iz Lisabona i sama trgovinska politika prošla je kroz određene reforme a naglasak je stavljen i mnogo više i na same institucije Unije. Također od tog perioda i sama Unija je prošla kroz mnogo unutrašnjih i vanjskih izazova što se odrazilo i na trgovinsku politiku u cjelini. (Van Der Loo & Hahn, 2020)

Trgovinska politika vođena pod Barrosovom Komisijom je i sama formirana kao ključni instrument kako bi se Unija što prije izbavila iz globalne finansijske krize. To je i razumljivo s obzirom da je ova Komisija bila prva koja je vodila Uniju nakon Lisabonskog ugovora, te je nastojala da iskoristi sve raspoložive mehanizme nastale nakon Ugovora kako bi izvukla maksimum iz date situacije.

Van Der Loo i Hahn (2020) ističu da je s druge strane Junkerova Komisija bila suočena sa brojnim unutrašnjim problemima i blokadama tako da je trgovinsku politiku razvijala na transparentniji način, naročito u procesu pregovora. A svaki pokušaj reforme multilateralnog sistema trgovine i investicija je uglavnom završavao neuspješno. I konačno Komisija koju vodi Ursula von Der Leyen se više ističe po geopolitičkoj dimenziji gdje se trgovinska politika koristi kao jedan od instrumenata Unije za ostvarivanje svojih globalnih ciljeva te bolje vidljivosti.

Vanjskotrgovinska politika EU se sastoji od dvije vrste mjera koje se koriste za tu svrhu, a to su autonomne mjere i mjere koje su rezultat ugovora EU sa određenim grupama zemalja. Autonomne mjere rezultat su primjene Zajedničke carinske tarife i obračunavaju se u različitom iznosu koji je niži za zemlje s najvećim povlaštenjem. Dodajmo i to da Europska unija koristi Opštu šemu preferencijala – GSP radi uvoza robe i usluga iz manje razvijenih zemalja. Upravo Opšta šema preferencijala zajedno sa preferencijalnim trgovinskim sporazumima sa trećim zemljama predstavljaju osnov za autonomno regulisanje vanjskotrgovinskih odnosa EU sa trećim zemljama.

Mjere koje proizilaze iz ugovora EU sa pojedinim grupama zemalja mogu se sažeti na različite sporazume koje je EZ/EU potpisivala sa trećim zemljama. „Širi je repertoar preferencijalnih i posebnih vanjskotrgovinskih odnosa koje je EU imala ili ima po osnovu: (Hadžiahmetović, 2011: 203)

- Sporazuma o pridruživanju i sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju
- Sporazuma sa Zajednicom nezavisnih zemalja
- Sporazuma sa EFTA-om
- Sporazuma sa zemljama Mediterana
- Sporazuma sa zemljama centralne i istočne Europe
- Sporazuma sa zemljama Afrike, Kariba i Pacifika
- Sporazuma sa zemljama u razvoju
- Drugih sporazuma sa grupacijama i zemljama pojedinačno“

Prvu grupu sporazuma čine tzv. europski sporazumi koji su imali za cilj stvaranje zone slobodne trgovine a oni su ujedno regulisali i posebne vanjskotrgovinske režime sa ovim zemljama. Sporazume sa Zajednicom nezavisnih država Unija je regulisala prvo kroz sporazum sa bivšim SSSR-om u okviru GATT-a a od 1993-e godine Zajednica nezavisnih država je uključena u Opštu šemu preferencijala. U sklopu svoje mediteranske politike, EU je zaključila sporazume sa zemljama poput Grčke, Turske, Malte i Kipra, dok je Unija također imala i potpisane sporazume o Saradnji sa Egiptom, Alžirom, Marokom, Sirijom, Libijom, Jordanom, Tunisom i Izraelom. EU je zaključila i sporazume sa zemljama Afrike, Kariba i Pacifika, u pitanju se države koje su većim dijelom bile bivše kolonije europskih zemalja. Tako je potpisana sporazum o pomoći i preferencijalima u trgovini koji će biti zamijenjen „Lome konvencijom“ nakon nekog vremena. EU je član i važan faktor u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO) u okviru koje se određuju međunarodna trgovinska pravila. Zemlje Europske unije također su članice pojedinačno, ali ali važno je naglasiti da Europska komisija pregovara u ime svih njih i na taj način čini jednog bitnog igrača u ovoj važnoj organizaciji.

Naravno trgovinski odnosi sa SAD-om su od velikog značaja za Uniju i oni su regulisani kroz nekoliko protokola i sporazuma kao što su Nova transatlantska agenda, Novo transatlantsko tržište, Transatlantsko vijeće. Iako su jedni drugima važni trgovinski partneri, odnosi SAD-a i EU znali su biti i narušeni raznim sporovima iz oblasti trgovine i regulacija. Hadžihametović (2011:206) ističe da su „sa zemljama latinske amerike trgovinski odnosi su regulisani kroz:

- Sporazum o saradnji sa Andskom grupom (Bolivija, Kolumbija, Ekvador, Peru i Venecuela)
- Sporazum o trgovini, saradnji i razvoju sa zemljama Zajedničkog centralnoameričkog tržišta (Kostarika, Salvador, Gvatemala, Honduras i Nikaragua)
- Okviri sporazum o međuregionalnoj saradnji sa MERCOSUR (Brazil, Argentina, Paragvaj i Urugvaj)
- Bilateralne sporazume o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji (Čile, Meksiko, Brazil, Urugvaj i Paragvaj).“

Vanjskotrgovinski odnosi sa SAD-om su bili poprilično narušeni za vrijeme mandata Donalda Trumpa. S toga ostaje mnogo izazova pri ponovnoj izgradnji tih odnosa. U augustu 2020 EU i SAD su dogovorili smanjenje carine na određen broj proizvoda i ovaj čin se posmatra i kao volja Unije da smanji trgovinske tenzije sa svojim najvažnijim partnerom. (Van Der Loo & Hahn, 2020) No i pored toga još je mnogo posla za aktuelne administracije Unije i SAD-a kako bi se svi izazovi i nepovjerenja uspješno prebrodila.

Azijski kontinent EU je regulisala sa Sporazumom o regionalnoj saradnji sa ASEAN grupom, te također sa bilateralnim sporazumima o trgovini i razmjeni (Koreja, Vijetnam, Kambodža, Laos) a trgovinske veze sa Kinom su također pojačane kroz Sporazum o trgovini i ekonomskoj saradnji između EU i Kine i nešto noviji Strateški sporazum za saradnju EU i Kine koji služi kao temelj za saradnju u više oblasti uključujući ekonomiju i trgovinu. Pored toga uporedo se radilo i na jačanju partnerstva sa Indijom i Japanom. Strategija Unije iz 2019 istakla je Kinu kao ključnog partnera ali u isto vrijeme i kao strateškog konkurenta. (Van Der Loo & Hahn, 2020)

Zajednička trgovinska politika izuzetno je važna komponenta čitavog procesa integracija i usko je vezana i za druge politike i programe Unije. Tako je Lisabonskim ugovorom formiran Komitet 207 koji čine predstavnici svih zemalja EU i članovi Europske komisije. Komitet ima zadatku da priprema zajedničku platformu za pregovore o trgovini, što u suštini predstavlja jednu vrstu institucionalnog rješenja na nivou Unije, imajući u vidu da ona nastupa kao jedan subjekt kada su u pitanju trgovinski pregovori.

4.2. Kohezija i redistribucija

Kohezija i redistribucija su dvije važne politike Unije, ove politike su dobijale sve više na značaju tokom razvoja europskih integracija. Cilj politika kohezije i redistribucije je da osigura i ostvari sve pogodnosti za sve regije i gradove u Uniji jačajući ekonomski rast, otvaranje radnih mesta, jačanje konkurenčije te osiguranje održivog razvoja i zaštite okoliša.

Kohezija je naznačena kao izričit cilj Europske unije i prvi put se spominje u Jedinstvenom europskom aktu iz 1986-e godine. (Gros, Musmeci & Pilati, 2017) Cilj je bio ojačati socijalnu i ekonomsku koheziju unutar Unije a kao osnov za to poslužili su Europski strukturni fondovi.

„Regionalna politika jedna je od najznačajnijih zajedničkih politika EU i predstavlja sintezu dvije grupe vrijednosti na kojima počiva EU: solidarnost – pružajući koristi građanima i područjima koji su manje razvijeni u odnosu na prosjek EU i kohezije – smanjujući razlike u dohocima i bogatstvima zemalja i regija unutar EU. Uobičajeno se pod regionalnom politikom smatra skup mjera i aktivnosti sa ciljem smanjivanja ekonomskih i socijalnih razlika između regiona i to: (Hadžiahmetović, 2011:208)

- a) Planiranjem razvoja i investiranja da bi se zadovoljile mogućnosti i potrebe različitih regiona
- b) Ublažavanjem nesklada u raspodjeli između regiona (privredne aktivnosti, dohotka, napretka i blagostanja)
- c) Očuvanjem kulturnog i društvenog naslijeđa u regionima i
- d) Planiranjem razvoja infrastrukture i okoline u skladu sa opštim i regionalnim ciljevima“

Upravo su teritorijalne i demografske razlike između zemalja članica Unije jedna od velikih prepreka sa kojima se Unija i čitav integracijski proces suočavao još od samog početka. Nastojanja da se jaz između država članica smanji traje do danas i mnogo izazova je prevaziđeno u tom periodu.

„Ugovorom iz Rima (1957.) uspostavljeni su mehanizmi solidarnosti u obliku dvaju fondova: Europskog socijalnog fonda (ESF) i Europskog fonda za smjernice i garancije u poljoprivredi (EFSJP, komponenta za smjernice). Regionalni aspekti uvedeni su 1975. stvaranjem Europskog fonda za regionalni razvoj (EFRR). Godine 1994. osnovan je i Kohezijski fond. Jedinstvenim europskim aktom iz 1986. ekonomска i socijalna kohezija prešle su u nadležnost Europske zajednice. Ugovorom iz Lisabona 2008. uvedena je treća dimenzija kohezije EU-a: teritorijalna kohezija. Ta tri kohezijska aspekta primaju podršku u okviru kohezijske politike i strukturnih fondova.“ (Kolodziejski, 2021)

Regioni sa velikim udjelom poljoprivrede u ukupnoj proizvodnji, regioni sa velikim udjelom niskoproduktivnih grana industrije poput tekstilne kao i onih grana čiji značaj u velikoj mjeri opada (teška industrija), te prenaseljeni i pogranični regioni koji ili imaju veliku koncentraciju industrije i usluga, ili su predaleko od ekonomskih centara, su pod posebnom pristupom u okviru regionalnih politika EU. Sredstva koja se koriste za rješavanje ovih problema najčešće se usmjeravaju u administrativne poticaje i kontrolu razvoja. Dok jedan udio sredstava odlazi i na

direktne investicije u proizvodnju i izgradnju adekvatne infrastrukture. Početkom 70 ih godina prošlog vijeka razmišljanja o regionalnoj politici postala su sve češća, tome su najviše doprinjeli budžetski problemi i ekomska kriza.

„Koristeći kriterije razvojne problematike (razvojni i kriterij društvenih troškova) u to vrijeme su se posebno diferencirale tri vrste regionalnih problema:

- Regije sa zaostalim razvojem – kriterij nivo razvijenosti mјeren BDP po glavi stanovnika (južna Italija, Korzika, jugozapad Francuske, Sjeverna Irska i zapad Irske)
- Regije sa industrijama koje imaju tendenciju smanjivanja aktivnosti – industrijske zone u opadanju – (čelik, brodogradnja, tekstil – regije centralnog dijela Engleske, Škotska, južni Vels, sjever Francuske, jug Holandije, istok Belgije i Saar)
- Regije sa modernim i visokorazvijenim industrijama, ali sa problemima prenaseljenosti i narušene životne okoline (Pariz, London, Amsterdam, Rotterdam, Rur)“
(Hadžiahmetović, 2011:210)

Sve ovo dovest će do formiranja gore pomenutog Europskog fonda za regionalni razvoj kao i komiteta regija. Nadalje nakon Jedinstvenog europskog akta, provedena je i reforma Strukturnog fonda nakon čega se profiliralo pet glavnih ciljeva regionalne razvojne politike, te su se definisali i kriteriji na osnovu kojih su se dodjeljivala sredstva i poticaji.

„Berlinski samit i Agenda 2000 donijeli su nove promjene strukture politike i Kohezionog fonda koje su na snazi od 2000-e godine. Od tada, ključne instrumente u provođenju regionalne politike EU predstavljaju:

- Strukturni fondovi (ERDF, ESF, EAGGF, FIFG)
- Kohezioni fondovi (CF)

Za provođenje ove politike zaduženi su:

- Odbor regija
- Odbor uprava (DG) – Regionalna politika, u okviru Europske komisije“
(Hadžiahmetović, 2011: 212)

Osim ovih politika, EU je kreirala i predpristupne fondove za pomoć zemljama koje su ušle ili će ući u punopravno članstvo u bližoj budužnosti. Na taj način se nastoji postići ekonomski i socijalna kohezija sa ostatkom država članica. Kohezije politike u EU dolaze sve više do izražaja u zadnjih 15 godina zahvaljujući i Europskoj komisiji koja nastoji da ojača što više regionalizam kroz promociju euroregija i nastojanju da uključi i lokalne i regionalne vlasti u čitav proces zajedno sa državama članicama. Lisabonska strategija i proširenje Unije stoje kao glavni razlozi iza ove intenzivnije uključenosti Komisije. S obzirom da je 2004-e godine došlo do proširenja Unije na čak 10 država koje su većinom imale slabiju ekonomsku moć i manji BDP od Europskog prosjeka, Komisija je morala intenzivnije raditi na regionalnim politikama i regionalnom razvoju kako bi se razlike što prije smanjile.

U maju 2018. Europska komisija predložila je propise za uređenje kohezivne politike nakon 2020. Jedan od glavnih ciljeva te reforme jest pojednostavnići procedure i povećati učinkovitost ulaganja EU-a. Jedanaest tematskih ciljeva upotrijebljenih u kohezivnoj politici tokom razdoblja 2014. – 2020. zamijenjeno je s pet političkih ciljeva za EFRR, ESF+, Kohezijski fond i EFPR: (Kolodzieski, 2021)

1. pametnija Europa – inovativna i pametna ekonomski transformacija
2. zelenija niskougljična Europa
3. povezanija Europa – mobilnost i regionalna IKT povezanost
4. Europa s istaknutijom socijalnom komponentom – provedba europskog stuba socijalnih prava
5. Europa bliža građanima – održiv i integriran razvoj urbanih, ruralnih i obalnih područja putem lokalnih inicijativa.

Upravo je glavna odlika ovog prijedloga Europska komisije da podrži implementaciju Europa 2020, važne strategije koja ima za cilj da osigura pametan, održiv i inkluzivan rast. U okviru ove politike dobar dio sredstava bi se preusmjerio istraživanju i inovacije te razvoju obrazovnih politika. (Mrak, Richter & Szemler, 2015)

Kolodzieski (2021) ističe da će u periodu 2021. – 2027. Unija će se financirati u okviru „klasičnog” višegodišnjeg finansijskog okvira (VFO) i izvanrednog instrumenta za oporavak Next Generation EU (NGEU). Kohezivna politika također će se dijelom financirati iz VFO-a, a u slučaju nekih programa iz NGEU-a. Sredstva za cilj „Ulaganje za radna mjesta i rast” iznosit će ukupno 322,3 milijarde EUR (u cijenama iz 2018.) i rasporedit će se kako slijedi:

- 202,3 milijarde EUR za slabije razvijene regije;
- 47,8 milijardi EUR za tranzicijske regije;
- 27,2 milijarde EUR za razvijenije regije;
- 42,6 milijardi EUR za države članice koje primaju potporu iz Kohezijskog fonda (od čega će se 10 milijardi EUR potrošiti na Instrument za povezivanje Europe);
- 1 928 miliona EUR kao dodatna finansijska sredstva za najudaljenije regije;
- 500 miliona EUR za ulaganja u međuregionalne inovacije.

Sredstva iz EFRR-a za cilj „Europska teritorijalna suradnja“ (Interreg) iznosit će ukupno 8 050 milijuna EUR i bit će raspoređena kako slijedi:

- 5 812 miliona EUR za prekograničnu suradnju na pomorskim i kopnenim granicama;
- 1 466 miliona EUR za transnacionalnu suradnju;
- 490 miliona EUR za međuregionalnu suradnju;
- 281 milion EUR za suradnju najudaljenijih regija. (Kolodziejski, 2021)

Kao zaključak na ovu temu možemo dodati da autori Gros, Musmeci i Pilati (2017) ističu da je sama politika kohezije uvijek bila predmet tenzije između nacionalnog i regionalnog nivoa vlasti. To se često ogledalo i u samoj strukturi država članica. Naprimjer kada su Španija i Portugal postali dijelom Zajednice, naglasak je više stavljen na regionalni nivo kada je u pitanju kohezija zbog činjenice na velike ekonomske, socijalne i infrastrukturne razlike koje regioni u ovim državama imaju. S druge strane širenjem Unije na istok naglasak se vratio ponovo da nacionalni nivo s obzirom da su čitave države a ne regije imale problem sa ekonomijom i infrastrukturom.

4.3. Zajednička agrarna politika (CAP)

Zajednička agrarna politika (eng. Common Agricultural Policy – CAP) jedna je od najznačajnijih politika Europske Unije. Ujedno je i jedna od najstarijih politika u čitavom integracionom procesu nakon drugog svjetskog rata. Ova politika je također i predmet mnogih kontroverzi, mada se uvijek dosljedno izvršavala i bez nekih velikih rezerv ili nepovjerenja. „Zajednička agrarna politika EU-a uspostavljena je 1962. kao partnerstvo između poljoprivrede i društva te između Europe i njezinih poljoprivrednika. Njezini su ciljevi sljedeći: (Europska komisija, n.d.-f)

- podrška poljoprivrednicima i poboljšanje poljoprivredne produktivnosti, čime se osigurava stabilna opskrba povoljnom hranom
- zaštita prava poljoprivrednika iz Europske unije na odgovarajuću zaradu
- doprinos borbi protiv klimatskih promjena i održivom upravljanju prirodnim resursima
- očuvanje ruralnih područja i krajolika diljem EU-a
- održavanje dinamičnosti ruralnoga gospodarstva promoviranjem zapošljavanja u poljoprivredi, poljoprivredno-prehrabbenim industrijama i povezanim sektorima“

S pravom se ova politika može nazvati jednom od okosnica kompletног razvoja Zajednice/Unije i jačanja procesa integracije. Zajednička agrarna politika je kombinacija svih zajedničkih principa, stavova, koordinacije i pristupa kako bi se sektor poljoprivrede i ruralnog razvoja podigao na jedan viši nivo. Zapravo rezultati su toliko impresivni da se s pravom može reći kako je poljoprivredni razvoj u EU tokom posljednjih 60 godina, najveći u historiji europskog kontinenta. „Dvije su ključne faze obilježile ovaj razvoj – prva, do sredine 80-tih godina: poljoprivredni produkcionizam, sa visokim izdvajanjima u cilju modernizacije i industrijalizacije poljoprivrede; i druga, od sredine 80-tih do danas: postproduktivistička faza, sa integracijom poljoprivrede u šire ekonomске, ruralne, okolišne i druge okvire. Impresivni rezultati koje je postigla u ovom 50-godišnjem periodu dovele su EU na drugo mjesto najvećih izvoznika hrane i poljoprivrednih proizvoda u svijetu, ali, istovremeno, sa 20% ukupnoga svjetskog uvoza ovih proizvoda, EU je na prvom mjestu u svjetskoj ekonomiji.“ (Hadžiahmetović, 2011: 221)

Spomenuli smo već da je CAP formalno uspostavljen 1962-e godine, ali razlozi njegovog uspostavljanja leže u periodu koji je nastupio nakon drugog svjetskog rata. Još za vrijeme trajanja rata bilo je jasno da je sektor poljoprivrede jedan od strateških, to je vodilo pojačane proizvodnje i velikog protekcionizma, isti pristup je nastavljen i nakon drugog svjetskog rata koji je još više naglašen zbog potreba stanovništva u Europi čiji je broj konstantno rastao. Faktori kao što su izglađnjela populacija, jaki poljoprivredni lobiji, povlašten status zemljoposjednika generalno u europskim zemljama jačali su položaj ovog sektora u cjelini. Kada se na sve to doda i velika zavisnost od SAD-a i pojačan uvoz poljoprivrednih dobara dolazilo je do opterećivanja ionako velikog trgovinskog deficit-a i pojačane pozicije posrednika u uvozu. Još u vrijeme potpisivanja Rimskih ugovora bilo je jasno da se oblast agrarnih politika mora urednije riješiti, ali bilo je nedoumica i različitih mišljenja između nekih država članica po tom pitanju. Zato će ova politika zaživjeti tek 5 godina nakon potpisivanja Sporazuma. Iako je bilo različitih pozicija po ovom delikatnom pitanju, sve zemlje članice su bile svjesne da je potrebno definirati zajedničku politiku u poljoprivredi. Iz tih interesa izrodili su se i ciljevi zajedničke agrarne politike koje smo već pomenuli.

Jedna od tema koja je dugo bila predmet diskusije među ekonomistima i političarima u tom vremenu jeste i konsenzus koji je postignut, a odnosio se na zaštitu CAP-a od mehanizama liberalizacije tržišta industrijskim proizvodima. To se postiglo tako što je Rimski ugovor isključio poljoprivrednu iz opštih odredbi o konkurenциji, što je značilo da je Zajednica mogla slobodno intervenisati u ovom sektoru i da se mogla protekcionistički ponašati prema domaćim poljoprivrednim proizvodima. Konferencija u gradu Stresa u Italiji 1958-e godine ustanovila je princip zajedničke agrarne politike, a dvije godine nakon toga Europska komisija je te principe i usvojila i pretvorila u službenu politiku Zajednice. Ti principi su sljedeći: (Hadžiahmetović, 2011: 223)

- zajedničko tržište sa slobodnim protokom roba i harmonizacija cijena i deviznih kurseva
- preferiranje proizvoda iz Zajednice što znači i zaštitu od konkurentnog uvoza, i fluktacija cijena, kao i promoviranje izvoza u treće zemlje
- finansijska solidarnost – podjela troškova zajedničke agrarne politike između zemalja članica i centralizacija upravljanja ovim sredstvima

Pored ovih principa Rimski ugovor je osigurao i određene mjere po pitanju tržišne intervencije i kontrole koje su se odnosile na zagarantovane minimalne cijene na osnovu kojih se i vršio otkup svih viškova, ograničeno formiranje cijena potpuno nezavisno od cijena na svjetskom tržištu, te bonusi za proizvodnju onih proizvoda u određenim količinama koji nisu bili zaštićeni dadžbinama. Pored ovoga, dogovoren je i zajednički sistem subvencioniranja cijena, zatim okvir za praćenje prelevmana, te je uspostavljen i Europski fond za agrarno usmjeravanje i garancije (EAGGF). Ovaj fond je pokriva troškove tržišne intervencije i sva potrebna struktorna prilagođavanja.

Osnovne elemente Zajedničke agrarne politike čine: (Hadžiahmetović, 2011: 224)

- ciljana cijena – garantovana minimalna cijena
- intervencionistička cijena – cijena po kojoj agencije za intervenciju vrše otkup viška poljoprivrednih proizvoda
- ulazna cijena – minimalna cijena po kojoj neki proizvod može biti uvezen u EU
- prelevman – taksa koja se naplaćuje na cijene uvoznih proizvoda kako bi dostigli nivo ulazne cijene
- refundiranje – kompenzacija koja se plaća izvoznicima iz EU u cilju premoštavanja razlika između viših EU cijena i nižih svjetskih cijena.

Četiri metode nastale na osnovu Rimskih ugovora su se koristile za ostvarivanje ovih ciljeva, to su sistem promjenjivih taksi, sistem kvota, sistem direktnih podsticaja i deficitna plaćanja. Iz svega ovoga jasno je da poljoprivreda zauzima najveće mjesto u budžetu Unije te je u određenim periodima nosila i preko 70% ukupnog budžeta. Naravno CAP je nekoliko puta reformisan kako bi se prilagodio novim politika i kako bi se izbjegle određene krize. Početna period realizacije CAP-a može se ocijeniti vrlo uspješnim jer je došlo do stabilizacije tržišta i do osiguranja dovoljne količine hrane i poljoprivrednih proizvoda. Ali, veliku nuspojavu su predstavljale visoke cijene prehrabnenih proizvoda uslijed značajne protekcionističke politike, te cijene su uglavnom plaćali potrošači i to je predstavljao veliki problem za Zajednicu.

Nisu samo visoke cijene proizvoda bile problem, ostali problemi su uključivali su stimuliranje prekomjerne proizvodnje, intervencionizam i otkup viškova doveo je do gomilanja zaliha što su opet potrošači većinom plaćali, a zbog raznih poticaja u sklopu CAP-a motivacije za proizvodnju nije nenedostajalo što je često vodilo i do korištenja nedozvoljenih supstanci u proizvodnji zbog kojih je dolazilo i do ekoloških problema. Vanjskotrgovinski odnosi su također bili narušeni pogotovo oni odnosi sa najvažnijim trgovinskim partnerima poput SAD-a. Na sve ovo uslijedila su i prva proširenja Zajednice što je dovelo do i prvih većih nesuglasica po pitanju CAP-a, tako da se u 80-im godinama prošlog vijeka pristupilo nekim ozbiljnijim reformama.

Na prijedlog tadašnjeg komesara za poljoprivredu Fransa Andriessena 1988-e godine usvojena je reforma strukturnih fondova i donesenih su tzv. poljoprivredni stabilizatori. Pored toga konkretno se dogovarala i postepena liberalizacija poljoprivrednog tržišta u okviru GATT-a. Upravo će ovi izazovi i pregovori voditi do najšire reforme CAP-a 1992-e godine, nakon čega će doći do značajnog smanjenja cijena, redukcije poljoprivrednih kvota, kompenzaciju za male i velike proizvođače koji su preuzeli obavezu da će prestati obrađivati jedan dio poljoprivrednog zemljišta.

Novi paket reformi uslijedit će vrlo brzo, EU se suočavala sa najvećim proširenjem u svojoj historiji na 10 novih zemalja što je značilo i nove probleme u CAP-u. Cijene poljoprivrednih proizvoda bile su niže u zemljama kandidatima za članstvo, a broj radne snage zaposlene u poljoprivredi je također bio značajno veći. Tako je paket reformi „Agenda 2000“ predviđao najopširniju reformu CAP-a koja je imala nekoliko ciljeva: (Hadžiahmetović, 2011: 227,228)

- poboljšati globalnu konkurentnost EU posredstvom nižih cijena
- garantovati sigurnost i kvalitet hrane
- osigurati stabilne prihode i dovoljan životni standard poljoprivredne zajednice
- prilagoditi metode poljoprivredne proizvodnje zahtjevima zaštite okoliša i životinja
- integrisati ekološke ciljeve u instrumente CAP-a
- omogućiti alternativno zapošljavanje poljoprivrednicima i njihovim porodicama

Također, jedna od novina je bila stavka „ruralni razvoj“ kojom se željela stvoriti osnova za razvoj ruralnih područja i otvaranje novih radnih mjesta, pored toga i države članice su dobile veću odgovornost. Ove reforme pratile su i neke dopune u 2003-e godine koje su trebale povećati multifunkcionalnost, sigurnost opskrbe i konkurentnost. Što se tiče novijeg perioda, 2018. godine Komisija je predložila novu reformu CAP-a kako bi se mogli ispuniti ciljevi iz Europskog

zelenog plana. Glavni naglasak je stavljen na pomoć poljoprivrednicima pri transformaciji industrije u ekološki prihvatljiviju, pri tom osiguravajući ekološki održljiviji sistem proizvodnje. U tu svrhu novi VFO je predvidio oko 387 milijardi za reformu CAP-a i sve neophodne promjene. Poseban naglasak u tom novom „zelenom CAP-u“ stavljen je na biodiverzitet, tretiranje tla, zaštitu rijeka i zdravlja životinja i ispravnost prehrambenih proizvoda.

4.4. Poreska harmonizacija

Poreska harmonizacija je bila značajna mikroekonomска politika koja je dovela do slobodnije tržišta i jačeg ekonomskog rasta u Uniji. Brzo je postalo je jasno da samo ukidanje barijera i carinskih taksi neće u potpunosti oslobođiti trgovinski potencijal u Uniji dokle god postoje različite vrste poreza, stopa i taksi u zemljama članicama. To je u velikoj mjeri ograničavalo slobodu i otežavalo funkcionisanje slobodne konkurenčije u Uniji. Zbog toga je trebalo uskladiti poresku politiku do određenog nivoa kako bi se većina anomalija u unutrašnjoj trgovini otklonila uspješno. „Usklađivanje poreza ima dvostruko značenje. Prvo može se uporediti sa saradnjom – zemlje se konsultuju o načinima i vrsti oporezivanja, i drugo – standardizacija poreskih sistema u pogledu načina, vrste, stope oporezivanja i oslobođanja od plaćanja poreza. (Hadžiahmetović, 2011: 231)

Prvi oblici poreza kakve znamo danas mogu se pronaći u 18.-om vijeku kada je Engleska uvela porez na dohodak kako bi finansirala rat protiv Napoleona. Taj porez je ukinut 1816-e godine, ali je ponovo vraćen 1842-e godine i od tada je stalno prisutan kao važan dio cjelokunog poreskog sistema Ujedinjenog Kraljevstva.

Drugi značajan tip poreza je pored na dobit, kog su uvele sve zemlje Europe u 20.-om vijeku, i treći oblik poreza jeste porez na promet također uveden u 20.-om vijeku u svom modernom obliku. Prvi europski porez nastao je stvaranjem Europske zajednice za ugljen i čelik kada je oporezovan promet uglja i čelika. Važno je naglasiti da Rimski ugovor nije predvidio vlastite izvore prihoda Zajednice a većina rashoda do 1970-ih su finansirani doprinosima zemalja članica. Prvi izvori prihoda za Zajednicu su utvrđeni 1970-e godine uvođenjem prelevmana, carina i poreza na dodatnu vrijednost, da bi 1988-e godine uveden i jedan novi prihod Zajednice – postotak od BDP-a – koji je zavisio od visine BDP-a zemlje članice i BDP-a na nivou cjelokupne Zajednice.

Potpisivanjem Rimskih ugovora dogovorena je harmonizacija indirektnih poreza a donesen je i proces donošenja odluka po ovom pitanju kao i područje usklađivanja. Indirektni i direktni porezi su podjela koja se odnosi na period plaćanja poreza, odnosno ako se to obavlja pri trošenju dohotka to je indirektni porez, a ako se to obavlja prije trošenja dohotka u pitanju je direktni porez. Porez na promet je najprije usklađen na nivou Zajednice, prvo uvođenjem PDV-a na poreske sisteme zemalja Članica.

„Programom uspostavljanja unutrašnjeg tržišta iz 1985-e godine postavljen je cilj putem detaljnog pregleda ukidanja fizičkih, tehničkih i poreskih barijera. Usvajanje 270 mjera predviđenih Bijelom knjigom predstavljalo je korak ka stvaranju današnje ekonomske i monetarne unije. Međutim, kako su poreski sistemi još uvijek regulisani na nacionalnom nivou, oni utiču na samo funkcionisanje unutrašnjeg tržišta. EU nema svoj poreski sistem, već je to sistem od poreskih sistema zemalja članica, a njih definišu različiti faktori: (Hadžiahmetović, 2011: 233):

- Ustavno uređenje, veličina teritorije ili broj stanovnika
- Veličina javnog sektora
- Centralizacija – decentralizacija
- Pripadnost integracijama i geopolitički položaj
- Veličina javnog duga
- Nezaposlenost
- Historijske okolnosti
- Drugo“

Zbog svih različitih tipova poreskih sistema u Uniji, institucije su se vodile ka tome da spriječe štetnu poresku konkureniju. Tako je 1998-e godine usvojen Kodeks ponašanja pri oporezivanju preduzeća u kom su se zemlje članice obavezale da će eliminisati neke mjere te da neće uvoditi nove mjere koje Kodeks označava kao štetne. Pored toga EU je definisala i tri područja prioritelnog djelovanja kada je u pitanju poreska harmonizacija, ti područja uključuju probleme dvostrukog oporezivanja, prihode od kamata na štednju i prekogranične transakcije. Pored toga, kao jedan od problema definisana je razlika po pitanju prihoda od poreza te njihovog učešća u BDP-u zemalja članica. Problem su i različite definicije određenih poreza poput poreza na dohodat, sistem odbitaka, broj i visina tarifa koje se razlikuju u skoro svim država članicama.

Tako recimo postoje tri načina za vršenje oporezivanja poreza na dohodak: (Hadžiahmetović, 2011: 235):

- Engleski – dohodak se oporezuje primjenom proporcionalnog poreza na dohodak (income tax), a preko određenog nivoa dohotka – progresivnim porezom (surtax)
- Romanski – odnosi se na dohotke koji su podijeljeni u cedule. Cederalni porezi su dijelom proporcionalni a dijelom progresivni.
- Germanski – primjena jedinstvenog poreza sa progresivnom skalom.

S druge strane postoji i nekoliko sistema(klasični, sistem djelimične integracije, sistem pune integracije) oporezivanja dobiti nastalih na klasičnom i transmisijskom pristupu. Klasični podrazumijeva da se društvo smatra pravnom osobom različitom od dioničara, dok je u transmisijskom društvo neka vrsta nadgradnje dioničara. Kod poreza na promet posebno se ističe uvođenje PDV-a 1978-e godine kao zajedničkog sistema oporezivanja prometa u svim zemljama članicama Unije. Iako je u svojoj suštini zajednički, postoje razlike u sistemima oporezivanja PDV-om u država članicama. „Direktivom EU (br.6) se navodi da:

- Standardnu stopu PDV-a utvrdit će svaka zemlja članica, kao procenat oporezivog iznosa i ona će biti ista za isporučene robe i usluge
- U određenim slučajevima, ponuda roba ili usluga može podlijegati povišenim ili sniženim stopama.“ (Hadžiahmetović, 2011: 235)

Pored toga, Vijeće ministara 1991-e godine donijelo je odluku o harmonizaciji poreskih stopa i uvođenju dvostopnog sistema oporezivanja koja je počela sa primjenom 1993-e godine. Naredni korak uslijedio je 1998-e godine kada je Europski parlament usvojio program za poboljšanje poreskog sistema s posebnim naglaskom na indirektne poreze u Uniji. Pokrenut je program Fiskalis sa jasnim planom aktivnosti na tom polju. Ovaj program je u međuvremenu dobio na velikom značaju tako da je konstantno produžavan čitavo vrijeme. On potpomaže podizanju efikasnosti poreskih sistema država članica. Trenutni program za period od 2021 – 2027 raspolaze sa budžetom od 269 miliona eura. Glavne značajke ovog programa su razmjena iskustava, podataka, sprječavanje poreskih prevara, bolja kontrola, sl. (Europska komisija, n.d.-e)

4.5. Industrijska i politika konkurenčije

Industrijska politika uglavnom podrazumijeva alokaciju resursa s namjerom ostvarivanja ekonomskog rasta. Taj proces alokacije obavlja u većoj mjeri vlada sa zadatkom da utječe na promjenu strukture privrede, mada i nevladini akteri često igraju određenu ulogu. Način na koji to vlada radi često uključuje promjenu dohotka, tehnologija, potražnje, okruženja, ljudi, i sl. „U ekonomskoj teoriji postoje tri vrste industrijskih politika:

- Tržišno orijentisana – organizovana tako da podstiče konkurenčiju. Ograničenja ovakve industrijske politike su uobičajeno regionalni, socijalni, energetski i okolinski problemi, istraživanje, razvoj, investiranje...
- Upravljanja industrijska politika – organizovana na način da realizira intervencionističke mjere kontrole cijena, kvote, racionalizacije, podsticanje promjena kroz poresku politiku i druge stimulacije.
- Mješovita industrijska politika – kombinovani metod prethodne dvije vrste industrijske politike. Suštinska razlika svodi se na razumijevanje dvije stvarne i slobodne konkurenčije. Stvarna razlika svodi se na razumijevanje stvarne i slobodne konkurenčije. Stvarnu konkurenčiju karakteriše intervencija u sprečavanju monopolja, očuvanja životnog standarda, raspoređivanja resursa, podsticanja ulaganja i otvorenosti ekonomije jedne zemlje. (Hadžiahmetović, 2011: 240)

Postoje i dva pristupa pri koncipiranju industrijske politike: *tradicionalni* koji polazi od pretpostavke da je tržišni mehanizam dovoljan za alokaciju resursa, dok se intervencija izvodi samo kada taj mehanizam ne funkcioniše na željeni način, s druge strane imamo *strukturalistički* pristup gdje uloga industrijske politike je takva da ona treba mijenjati strukturu i način poslovanja cjelokupnog industrijskog sektora kroz državni intervencionizam, država ne kontroliše sredstva za proizvodnju ali na razne načine utiče na nju. Industrijska politika nije bila dio službenih politika Zajednice sve do 80-ih godina prošlog vijeka, kada se prvo usvaja Europski strateški program za istraživanje i razvoj u informacionoj tehnologiji (ESPRIT). Poslije ESPRIT-a dolaze i drugi programi kao što su RACE i BRITE a 1987-e godine Jedinstveni europski akt predvidio je uspostavljanje programa pod nazivom „Istraživanje i tehnološki razvoj“, učinivši ga sastavnim dijelom Ugovora o EZ. Ugovorom iz Maastrichta EU je konačno

dobila i pravni osnov za razvoj zajedničke industrijske politike. Njime Komisija ima pravo da predlaže mjere za industrijsku politiku uz jednoglasnu podršku Vijeća za njihovo sprovođenje.

Sastavni dio industrijske politike EU čine: (Hadžiahmetović, 2011: 242):

- Mjere za dalji razvoj unutrašnjeg tržišta i uspostavljanje ekonomske i monetarne unije
- Vanjskotrgovinska politika EU
- Socijalna i regionalna politika
- Politika konkurenčije
- Politika istraživanja i razvoja
- Saradnja među europskim preduzećima
- Posebne mjere za određene industrijske sektore.

Svi ovi dijelovi industrijske politike Unije imaju za cilj da povećaju konkurentnost ekonomije, te da podstaknu dalji industrijski razvoj. Iskušenja pred kojima se našla Unija, kao što su ubrzan proces globalizacije, ekonomska kriza i nova konkurentska tržišta doveli su do toga da je Unija morala postaviti nove prioritete u industrijskoj politici. Ti prioriteti kao što su podsticanje nevidljivih investicija, jačanja konkurenčije na tržištu, razvoj saradnje i modernizacija javne uprave imaju za cilj stvaranje jake, raznolike i globalno konkurentne industrije. Posebno su u fokus stavljeni mala i srednja preduzeća s obzirom da najviše radnih mesta oni osiguravaju.

„Konkurenčijska politika danas je sastavni dio EU strategije za set ekonomskeih reformi i paket instrumenata za jačanje koordinacije ekonomskeih politika zemalja članica. Provođenje smjernica Lisabonske strategije unaprijedilo je sistem konkurenčije u EU, a prioriteti su bili i osnov za komplementarnu strategiju – Europa 2020. kao ključna pravila koja narušavaju konkurenčiju ponovo su navedeni:

- Zloupotreba dominantnog položaja na tržištu
- Fuzije i stvaranje kartela
- Neadekvatan sistem državne pomoći (Hadžiahmetović, 2011: 245)

Upravo je Unija posvetila ovim problemima posebnu pažnju u posljednjih 10 godina, u kojima je preuzeila obavezu da stvori uvjete za kreiranje kulture poduzetništva i „knowledge driven“ ekonomije. Sa svojim programima EU nastoji da potakne konkurentnost, inovacije koje će voditi do održivog, inovativnog i naprednog društva.

4.6. Transportna politika

Kako bi se ostvario uspješan ekonomski rast potrebno je više faktora, jedan od najvažnijih svakako jeste razvijena putna komunikacija i efikasan transport. „Kao uslužna djelatnost transport ima slijedeća obilježja:

- Intervencija u pogledu tarifa za prevoz, investicija u infrastrukturu, oporezivanja sredstava i energetika u prevozu, određivanja uslova za rad, kompenzacije za vršenje javnih usluga, standardizacije, konkurenčije;
  - Zapošljava veliki broj radnika i značajan je potrošač kapitalnih investicija i energije;
  - Neelastičnost ponude – kako tražnja zavisi od nivoa ekonomskih aktivnosti, svaka promjena tražnje ne rezultira promjenom ponude transportnih usluga u kratkom roku;
  - Ova uslužna djelatnost je od posebne važnosti za funkcionisanje ekonomije i tržišta.
- (Hadžiahmetović, 2011: 248)

Kako je ekonomija rasla zahvaljujući zajedničkom tržištu postalo je jasno da se puni potencijal neće nikad moći postići bez dobro organizovanog, slobodnog i najvažnije od svega, zajedničkog transportnog sistema. Rimski ugovor je naglasio važnost transporta tako što ga je izdvojio kao posebnu oblast u kompletnom dokumentu, te je stvaranje zajedničke transportne politike postao jedan od najvažnijih ciljeva EEZ. Međutim ova oblast dugo je bila na marginama u EEZ, i tek će 1980-ih dobiti na zamahu sa konkretnijim koracima ka uspostavljanju boljeg i efikasnijeg sistema transporta. Prvo su 1985-e godine utvrđeni osnovni principi za djelovanje u oblasti transportne politike. Nakon što su detektovani svi problemi kod transportne politike, definisani su i ciljevi kako je poboljšati.

Utvrđeni su slijedeći ciljevi zajedničke transportne politike: (Hadžiahmetović, 2011: 251):

- Uspostavljanje Transevropske mreže koja treba da omogući slobodu kretanja ljudi i roba bez ikakvih barijera i rizika;
- Integracija transportnog sistema kojom je promovisan povezani transport (kombinovani transport, za koji je neophodno postići tehničku i fiskalnu harmonizaciju, istraživačko finansiranje, realne ekonomske cijene i sl.)
- Zaštita čovjekove okoline koja zahtijeva stroge standarde kontrole zagađenosti, eko-poreze, istraživački rad i bolje korištenje javnog gradskog saobraćaja;
- Sigurnost koja podrazumijeva unaprijeđenje sistema obučavanja, harmonizaciju standarda u građevinarstvu, poboljšanje infrastrukture u EU...;
- Društvena zaštita u svim sektorima transporta, koja se tiče izdavanja dozvola za rad transportnih operatera i obuke. Posebno problematično područje je špedicija u kome ove mjere treba da zaustave rast tzv. „cowboy“ operatora, koji su bez adekvatne obuke i financijskih garancija;
- Jačanje unutrašnjeg tržišta, što upućuje da se odredbe Ugovora u smislu liberalizacije i harmonizacije primjenjuju i u transportnom sektoru i obezbjeđuju fer konkureniju među operaterima;
- Jačanje vanjske dimenzije jedinstvenog tržišta, kao logičan slijed jačanja integracije iznutra – međunarodni aranžmani zemalja članica EU sa trećim zemljama regulisani bilateralnim ugovorima bit će zamijenjeni zajedničkim, europskih sporazumima i procedurama.

Od tada do danas konstantno se radilo na unapijeđenju transportnih politika, sa posebnim naglaskom na razvoj infrastrukture i otklanjanju barijera. Europska komisija je tako i 2001-e godine usvojila strateški dokument za dugoročni razvoj ove oblasti, kako bi se kvalitet transporta podigao na veći nivo. U novijem periodu pored infrastrukturnih radova naglasak je stavljen i na ekološki prihvatljiva rješenja za transportnu politiku kao što su sistem trgovanja emisijama (ETS). Energetski učinkovita i pametna mobilnost nalazi se u centru pažnje Europske komisije te je u planu izgradnja infrastrukture za alternativna goriva, razvoj i unaprijeđenje željezničkih mreža, i slično.

4.7. Energetska i okolinska politika

Energetska politika najčešće podrazumijeva osiguranje stalnog, adekvatnog, pouzdanog i po moućnosti što jeftinijog izvora energije. Rimski ugovor nije se bavio tematikom zajedničke energetske i okolinske politike i njen razvoj je trajao jako dugo. Iako je Europska zajednica za ugljen i čelik podrazumijevala bavljenje energetskom politikom, zajednica nije imala koordinisanu politiku za druge energente prije svega naftu koja je postajala sve traženiji emergent, da bi na kraju i u potpunosti učinila industrije u oblasti oko nalazišta uglja neekonomičnim. Naftni šokovi u 70-im godinama prošlog vijeka natjerali su Zajednicu da se ozbiljnije pozabavi energetskim politikama iniciranjem koordinacije i harmonizacije politika na nivou država članica. Tako je 1980-e godine Vijeće usvojilo smjernice za energetsku politiku na period od 10 godina koji je obuhvatao smanjenje potrošnje i uvoza nafte, a inicirao povećavanje korištenja uglja i nuklearne energije za proizvodnju struje. Također, posebna pažnja posvećena je i razvoju novih izvora energije.

Već 1991-e godine potpisana je Povelja europske energije koja je inicirana od strane Zajednice a koju će 1994-e godine potpisati 50 zemalja. Poveljom se želilo osigurati dovoljno zaliha energije za industriju koja je doživljavala ekspanziju i veliki rast. Tokom 1992-e godine prvi put dolazi do konkretne veze energetskih politika i Zajednice objavljanjem prijedloga zajedničkih pravila unutrašnjeg tržišta električnom energijom i plinom. Dodajmo i to da Maastrichtski sporazum se nije direktno bavio pitanjima energetskih politika, ali u svom 129-om članu on jasno poziva na formiranje Transeuropske mreže (TENS) u oblastima transporta, telekomunikacija i energije, tako da se ovaj član uzima kao pretpostavka za stvaranje unutrašnjeg energetskog tržišta.

Naravno energetske politike je nemoguće odvojiti od konteksta odnosa sa Ruskom Federacijom kao glavnim snadbjevačem prirodnog gasa EU. Česti nesporazumi, prekidi isporuke gasa, te pogoršanje odnosa izazvanih Ukrajinskom krizom a zatim i ratom obilježili su jednu epohu odnosa Unije i Rusije. Kada su u pitanju energetski odnosi Rusije i EU dva glavna energetska projekta koja su u fazi realizacije jesu Sjeverni i Južni tok što je izazvalo dosta kontroverzi i pogoršanih odnosa unutar Unije i naspram država članica i SAD-a.

Aktuelne inicijative EU usmjerenе su na obezbjeđenje sigurnosti nabavke energetika i to promoviranjem međunarodne energetske trgovine i investiranja u cilju jačanja međunarodnih energetskih veza, omogućavanjem dotoka unutrašnjeg investiranja energetskim proizvođačima i omogućavanjem sigurnog snabdijevanja robama i investicijama, od kojeg bi koristi imali i proizvođači i potrošači energije. Istraživački program, koji je u toku, predviđa slijedeće aktivnosti EU:

- Razvoj programa za zaštitu okoliša
- Ulaganja u proizvodnju električne energije
- Investicije u sektore za preradu nafte
- Bolje rukovođenje transportom
- Efikasnije infrastrukture
- Razvoj programa solarne i drugih oblika energije. (Hadžiahmetović, 2011: 258)

Problemi sa isporukom električne energije početkom 21-og vijeka i problemi u redovnom snabdijevanju energentima naveli su EU da se ozbiljnije pozabavi pitanjima projekata jedinstvenog tržišta energetika. Također klimatske promjene su sve više dolazile do izražaja i dodatno su naglašavale važnost boljeg razvoja energetskih politika. Od tada krenulo se sa nekoliko ozbiljnijih inicijativa kako bi se ova problematika efikasno riješila. Zato je važno spomenuti tzv. „Zelenu knjigu“ odnosno „Europsku strategiju za održivu, konkurentniju i sigurnu energiju“, koja je uspostavila slijedeće prioritete: (Hadžiahmetović, 2011: 259):

- Unutrašnje tržište energetika
- Sigurnost snabdijevanja
- Održiv, efikasan i raznovrstan energetski mix
- Zajednička vanjska energetska politika
- Integriran klimatski paket
- Strateški plan za energetske tehnologije

Nakon toga krenulo se sa realizacijom ciljeva iz ove agende koji su još pojačani i sa dodatnim planovima i inicijativama. Važno je još spomenuti i Energetski paket 2007 koji se bazirao na smanjenje potrošnje i povećanje efikasnosti, te promoviranje obnovljivih izvora energije. Naravno sve ovo pratila je i okolinska politika koja je naročito došla do izražaja 90-ih godina prošlog vijeka tako su nastajali akcioni planovi za okoliš koji su imali za cilj da poboljšaju kvalitet života, ekološki prihvatlji pristup prirodnim resursima, smanjenje emisije stakleničkih plinova i slično. Poseban podstrek politike okoliša doble su usvajanjem Europskog zelenog plana koji ima za cilj da sprječi uništavanje okoliša.

Kako bi se riješili ti problemi, europski zeleni plan će EU pretvoriti u moderno, resursno učinkovito i konkurentno gospodarstvo i zajamčiti da: (Europska komisija, n.d.-d)

- do 2050. nema neto emisija stakleničkih plinova
- ekonomski rast nije ovisan o upotrebi resursa
- nijedna osoba ni regija nisu zanemarene.

4.8. Socijalna politika i tržište rada

Socijalne politike su dio europskih integracija od njegovih samih početaka u periodu nakon drugog svjetskog rata. Cilj ovih politika je sveobuhvatno unaprijeđenje i razvoj društva, te suočavanje sa svim promjenama u ekonomiji i u društvu na pravi način. Ugovor o EU jasno ističe važnost socijalnih politika, tačnije preambula ugovora ističe da potpisnice Ugovora su dužne i odlučne da osiguraju ekonomski i socijalni napredak zemalja članica kroz zajedničku akciju s ciljem uklanjanja granica koje dijele Europu.

„Socijalna politika EU počela se tretirati sa nastankom prvih integracija u poslijeratnoj Europi. Ugovori o Europskoj zajednici za ugalj i čelik, EEZ i Euroatomu sadrže odredbe koje se odnose na socijalnu problematiku i to u funkciji slobode kretanja, zapošljavanja, podizanja životnog standarda i slično. Kasnije izmjene Ugovora o EU dale su podstrek razvoju ove politike, definisanju prioriteta, utvrđivanju zasebnih strategija i njihove koordinacije u funkciji ekonomске i socijalne kohezije. Osnovni ciljevi ove politike temelje se na Europskoj socijalnoj povelji iz 1961-e godine i Povelji o osnovnim socijalnim pravima radnika i odnose se na povećanje zaposlenosti, adekvatnu socijalnu zaštitu, poboljšanje životnih i radnih uslova, nepostojanje diskriminacije i slično.“ (Hadžiahmetović, 2011: 264)

Ove stavke će biti dodatno poboljšane Rimskim ugovorom gdje se također ističe važnost poboljšanja života i uslova rada. Pored toga Rimski ugovor je predvidio i princip ujednačavanja plata za muškarce i žene, zaštite na radu, pravo na udruživanje. Tako je i Europski socijalni fond je stvoren sa zadatkom da osigura mobilnost radne snage, zatim da osigura i finansijsku pomoć za usavršavanja i prekvalifikacije. Zatim Ugovor je predvidio i uzajamno priznavanje radnog iskustva i profesionalnih kvalifikacija kao jednim od osnovnih uslova kako bi se stvorila sloboda kretanja ljudi i usluga unutar Zajednice.

Idući važan korak pri provođenju europske socijalne politike predstavljalo je i uvođenje Programa socijalne akcije 1974-e godine. Ovaj program je predvidio ispunjenje nekoliko ciljeva poput osiguranja uslova za postizanje pune i bolje zaposlenosti, zatim generalno poboljšavanje uslova rada i života i uključivanje poslodavaca i radnika pri donošenju odluka koje su od ekonomskog i socijalnog značaja. Pored toga u ovom periodu dolazi i do pojačanih npora na provedbi reforme obrazovanja i uspostavljanju zajedničkih standarda na tom polju. Tako je usvojen i Program za akciju u oblasti obrazovanja kojom se prvi put ozbiljnije na nivou Zajednice pristupilo pitanjima vezanim za obrazovanje.

Od značajnijih događaja na polju socijalne politike i tržišta rada u periodu 80-ih godina prošlog vijeka, vrije spomenuti i Povelju o osnovnim socijalnim pravima radnika. Osnovni principi ove povelje predstavljaju temelj regulisanja tržišta rada u EU. To su: (Hadžiahmetović, 2011: 267)

- Sloboda kretanja radnika u cilju zapošljavanja
- Socijalna zaštita
- Poboljšanje uslova rada
- Stručno usavršavanje
- Ravnopravan tretman bez obzira na spol
- Zdravstvena zaštita i sigurnost na radnom mjestu
- Zaštita djece, starih i nepokretnih.

Već 1993-e godine Europska komisija je usvojila i Zelenu knjigu socijalne politike EU koja je potvrdila principe iz Povelje o osnovnim socijalnim pravima radnika ali i definisala šire područje angažmana Unije na pitanjima iz socijalne politike. Mahom se to odnosilo na povećanje zaposlenosti, politike mladih i starih, jednakost, slobodno kretanje, zatim usvaja se i strategija za borbu protiv siromaštva, i slično. Također moramo spomenuti i Program socijalne akcije koji je uveden 1998-e godine i koji poseban naglasak stavlja na politiku zapošljavanja. Tim činom politika zaposlenosti je i službeno postala jedan važan dio kompletne socijalne politike EU.

Što se tiče politika na polju tržišta rada, najveći angažman Zajednice bio je na promoviranju i realizaciji četiri slobode kao i na principima koordinacije i harmonizacije nacionalnih radnih zakonodavstava. S tim u vezi 1992-e godine Komisija je radila na realizaciji tzv. TESS programa koji je imao za cilj da osigura jednak tretman socijalnog i zdravstvenog osiguranja radnika. Pored toga 1994-e godine osniva se i Mreža europskih servisa za zapošljavanje (EURES) koja se bavi statistikom i prikupljanjem relevantnih podataka o mogućnosti zapošljavanja u Uniji. Implementacija svih politika zapošljavanja u Uniji koordinira se u okviru Europske strategije zapošljavanja, te pomoću redovnih godišnjih izvještaja Vijeća ministara EU.

Politike EU u 21-om vijeku prije svega nastojale su poboljšati fleksibilnost radne snage, uslove rada, niže poreze i doprinose, te je poseban naglasak stavljen na obrazovanje i profesionalno usavršavanje. Zajednička politika u obrazovanju naglasak stavlja na koordinaciju politika kroz uvođenje europske dimenzije u obrazovni sistem, zatim priznavanje diploma svih zemalja članica. Podstiče se i saradnje između visokoobrazovnih ustanova, te se podstiče rad i na unaprijeđenju kvaliteta izvođenja nastave i uvođenja novih metoda. Zbog toga postoji i nekoliko programa koje finansira EU a tiču se sprovodenja upravo ovih elemenata iz obrazovne politike koje smo naveli (ERASMUS, TEMPUS, COMMET, LINGUA, i mnogi drugi). Kako bi obrazovne politike do bile i na većem značaju, pokrenute su i razne reforme kao i integrativni procesi, te su uvedeni i programi obrazovanja i nauke kao što su Sokrat i Leonardo da Vinci. Saradnja je dalje ojačanja uvođenjem Programa europskih kredita i obuke (ECTS). Važno je spomenuti i Bolonjski proces koji je predstavljao ključni momenat za uvođenje bolje i efikasnije koordinacije sve u cilju kreiranja jedinstvenog obrazovnog prostora u Uniji.

Lisabonska strategija je donijela i jednu svježinu na polju socijalnih politika, najviše zbog reformi koje su se morale sprovesti u okviru strategije. Te reforme su bile svojevrsna kombinacija socijalne kohezije i politika konkurentnosti, te je europski socijalni model dobio na zamahu. Pored toga i strategija Europa 2020 je pokazivala veliku dozu socijalne osvjetljivosti kroz naglašavanje važnosti inkluzivnog rasta.

Na sastanku u Goteborgu 2017-e godine Vijeće i Komisija proglašavaju Europski stub socijalnih prava kao putokaz prema jakoj socijalnoj Europi. (Europska komisija, n.d.-a) Europski stub socijalnih prava predviđa 20 načela koje Zajednica zajedno sa nacionalnim vladama planira da sprovede u djelo. (Europska komisija, n.d.-b) U tu svrhu donesen je i Akcioni plan za sprovedbu europskog stuba socijalnih prava koji jasno navodi smjernice i načine na koje se ove politike nastoje sprovesti. Ciljevi koji proizilaze iz akcionog plana predviđaju najmanje 78% zaposlenosti stanovništva u dobi od 20 do 64 godine do 2030-e godine. Zatim najmanje 60% svih odraslih svake godine do 2030-e bi trebalo sudjelovati u projektima osposobljavanja, a očekuje se da 15 miliona manje osoba bude izloženo riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. (Europska komisija, n.d.-c) Nema sumnje da je u pitanju najveća reforma na polju socijalnih politika i politika tržišta u Uniji do sada, za čiju realizaciju je osigurana dovoljna podrška, sa jasnim socijalnim i ekonomskim ciljevima.

5. STUDIJA SLUČAJA BUDŽET EU

U ovom dijelu rada detaljnije ćemo elaborirati o samom budžetu Unije kao njenom najvažnijem instrumentu za provođenje politika i jačanje integracije. Ovaj segmet rada obradit će historijat budžeta Unije, glavne reforme i glavne budžetske politike Unije.

5.1. Historijat budžetske politike EU

Historijat budžetske politike EU izuzetno je kompleksan i generalno se nalazio pod raznim interesima država članica. Budžet je prolazio kroz razne faze razvoja i reforme te je često bio predmet sporova između država članica što je ponekad dovodilo i do ozbilnjih političkih kriza u Zajednici/Uniji. Tako Nello (2009) ističe da se kroz historiju budžetske politike EU vode kroz nekoliko osnovnih principa:

- Jedinstvo i univerzalnost
- Ekvilibrijum
- Period od jedne godine
- Specifikacije
- Zajednička obračunska jedinica

Sama procedura donošenja budžeta na godišnjem nivou definisana je kasnih sedamdesetih godina prošlog vijeka i od tada nije doživljavala veće promjene tj. bazirana je na nekoliko principa koji su i danas aktuelni: (Nello, 2009)

- nacrt budžeta usvaja Komisija do 15 juna i šalje ga Vijeću
- prvo čitanje preliminarnog nacrtta pred Vijećem prije 31-og jula, nakon čega nacrt se šalje u Parliament na očitovanje do prve polovine septembra
- prvo čitanje u Parlamentu u oktobru
- drugo čitanje u Vijeću u trećoj sedmici novembra
- drugo čitanje u Parlamentu i usvajanje budžeta

Naravno ova procedura je s vremenom dopunjavana drugim načelima i ulogama institucija Unije ali baza je ostala ista i budžet je i dalje rezultat mukotrpnih pregovora između više institucija Unije te država članica.

Budžet Unije počeo se razvijati nakon Rimskih ugovora koji su predviđeli period tranzicije ka zajedničkom obliku finansiranja. U tom periodu finansiranje Zajednice se sastojalo uglavnom od doprinosa koje su uplaćivale države članice, prije svega one najveće Francuska, Njemačka, Italija. One su skupa pokrivali 28% svih doprinosa u zajednički budžet. (Nello, 2009)

To je period i u kojem je usvojena Zajednička poljoprivredna politika i počelo se ujedno ozbiljnije govoriti o vlastitim prihodima Zajednice te načinu prikupljanja istih. Sam Rimski ugovor je predviđao sistem samofinansiranja Zajednice koji je trebao biti donesen na samo kraju perioda tranzicije. (Nello, 2009)

Ovo period je obilježio i sukob suverenista i federalista, odnosno sukob dva različita pogleda na integracijske procese koji su se direktno prelamali na budžetu Zajednice i njenih politika. Ovi i slični sukobi između institucija Zajednice te država članica obilježiti će period 70-ih i 80-ih godina 20 vijeka. Zajedno sa mnogim posljedicama koje su i danas vidljive djelimično.

U procesu europskih integracija sukob oko budžeta Zajednice u 70-im i 80-im godinama proizveo neke od najnapetijih okršaja između zemalja članica i između Europskih parlamentaraca i birokrata te ministara zemalja članica. Ovaj sukob je ozbiljno ugrožavao i funkcionisanje same Zajednice te njenih institucija. (Lindner, 2006)

U ovom burnom periodu isticali su se i novi članovi Zajednice, naročito Velika Britanija koja je nastojala da obori trenutni poredak, tj. da ga prilagodi sebi. To je period u kojem su konstantno nastajali problemi sa usvajanjem budžeta i između institucija Zajednice. Vijeće i parlament nisu uspijevali pronaći dogovor te je sama Zajednica bila u dubokoj krizi koja je ozbiljno prijetila njenom opstanku.

Lindner (2006) ističe nekoliko razloga zašto je budžet Unije toliko važan:

- Iako je ograničen veličinom, budžet je i dalje od velike političke važnosti. Prije svega to se ogleda kroz način na koji se budžet troši. Većinu novca iz budžeta zauzima Zajednička agrarna politika i strukturni fondovi što znači da novac uglavnom ide na poljoprivrednike i nerazvijene regije država članica što znači da budžet igra ključnu ulogu za njih.
- Razlika između pojedinačnih doprinosa država članica Unije i onoga što dobiju kroz budžet igra veliku ulogu u nacionalnom – supranacionalnom diskursu u svakoj državi članici. To je period kada se vagaju sve prednosti i mane članstva u Uniji, nešto što gledamo vrlo često.

- Budžet Unije je taj koji ubrzava i utječe i na proces integracija u drugim područjima politika. Države članice pristaju na nove integracijske procese tako što osiguravaju finansijsku kompenzaciju za sve potencijalne gubitke koji nastaju u procesu integracija. Konsenzus po pitanju integracija u Uniji teško bi se postigao bez prihoda koje države Unije crpe iz budžeta.

Prvi institucionalni sukobi po pitanju budžetske politike u Zajednici počinju sa prvim direktnim izborima za Europski parlament 1979 iako su tenzije postojale i ranije.

Postojalo je više razloga za to a jedan od glavnih jeste i sve veća heterogenost među državama članicama. (Lindner, 2006) Naime 1973-e godine Zajednici se priključuju Velika Britanija, Irska i Danska, ovo je donekle oslabilo ujedinjenost Vijeća i učinilo je sastanke napetijim nego ranije. Lindner (2006) ističe da je tih godina Velika Britanija postala svojevrsni saveznik Italije u njenim namjerama da jača finansiranje regionalne politike, te protivljenje jakoj Zajedničkoj poljoprivrednoj politici. Ta pitanja omjera ZPP-a i regionalne politike obilježiti će ovaj period.

Očekivanja i preference između Parlamenta i Vijeća po pitanju budžetskih politika počeli su dastično da se razlikuju. To je utjecalo na donošenja godišnjih budžeta i bilo je izuzetno teško naći balans između izdvajanja za ZPP i ostalih izdataka iz budžeta. Razlike su postojale i po pitanju proširenja budžeta gdje je Parlament zagovarao njegovo proširenje dok je Vijeće iskazivalo primjetan skepticizam. (Lindner, 2006)

Parlament je također nastojao da ojača svoju ulogu u donošenju budžeta dok Vijeće na to nije gledalo blagonaklono. Kao što smo spomenuli ove tenzije će eskalirati 1979-e godine te će Zajednica dobiti svoji puni institucionalni konflikt.

Direktni izbori za Parlament ojačali su samopouzdanje njegovih članova da sve više traže promjene u budžetu te njegovo proširenje. Sukob u periodu između 1979-e i 1988-e godine ogledao se kroz sve godišnje budžete gdje se dolazilo u situaciju da su se čak kršili i određeni članovi Rimskog sporazuma. (Lindner, 2006)

Tenzije i konflikti između Parlamenta i Vijeća smiriti će se tek 1988-e godine novim institucionalnim promjenama kada se uspostavlja period sradnje i harmonije u budžetskim politikama. Jedan od razloga jeste i što se novim institucionalnim promjenama važnost godišnjih budžeta smanjila. Dok je jačanje integracijskih procesa dovelo i do harmonizacije odnosa unutar Zajednice pogotovo njenih ključnih institucija. (Lindner, 2006)

Period devedesetih godina pojačao je saradnju između Parlamenta i Vijeća, iako je određenih manjih konflikata ostalo i dalje.

Parlament je prihvatio tezu Vijeća o budžetskoj štednji u tom periodu. Jednostavno ni sam Parlament nije mogao težiti povećanju budžeta u trenutku kada su i nacionalni budžeti država članica počeli da stagniraju. Pored toga Parlament je bio odlučan da skine sa sebe imidž trošadžije u Uniji te se godina 1996-a smatra presudnom u promjeni kursa EP-a po pitanju budžetske politike. (Lindner, 2006)

Nakon perioda devedesetih godina dvadesetog vijeka, Višegodišnji finansijski okviri počinju da igraju veću ulogu u procesu budžetskog planiranja i razvoja budžetskih politika u Uniji. Tako se pažnja sve više skreće sa godišnjih budžeta a prednost se daje višegodišnjem planiranju. ZPP i strukturni fondovi i dalje igraju najvažniju ulogu u budžetu Unije, ali zelene politike, digitalna transformacija polako postaju sve bitniji faktor u planiranju budžeta i odnosu Parlament – Vijeće.

Izlazak Velike Britanije iz Europske unije donekle je utjecao i na budžetske politike ne samo zbog smanjenih izvora prihoda nego je i pažnju usredotočio i na potrebe država članica Unije a sve u želji da se izbjegnu novi slučajevi poput Brexit-a i narušavanja jedinstva Unije.

5.2. Reforme budžetske politike EU

Pitanje reforme budžetske politike EU traje već par decenija a posebno se intenziviralo nakon izlaska Velike Britanije iz Unije. Kao što smo naveli u prethodnom segmentu, najveći dio budžeta Unije ide na ZPP i strukturne fondove, dok se većina prihoda bazira na doprinosima zemalja članica a ne na nekom stabilnijem sistemu prikupljanja prihoda.

Zajedničke poljoprivredne politike i politike kohezije i redistribucije odavno su predmet kritika sa mnogih strana zbog zauzimanja ogromnog dijela budžeta Unije. (Benedetto, 2017) Budžet nije dovoljno fleksibilan te se ne može jednostavno adaptirati na razne okolnosti poput finansijskih i političkih kriza, sigurnosnih pitanja i sl.

Vlasititi prihodi Unije doneseni su 1970-e godine kako bi se na taj način donekle riješilo pitanje vlastitog finansiranja EEZ. To se posebno radilo kako bi se na taj način riješilo pitanje efikasnijeg i trajnog finansiranja poljoprivredne politike, što je bilo naročito važno za Francusku.

(Benedetto, 2017) Zauzvrat Francuska je pristala na poširenje Zajednice na Veliku Britaniju i prihvatile je dodjeljivanje veće uloge Europskom parlamentu po pitanju budžetskih politika.

Benedetto (2017) još ističe da je 1970-e godine dogovorenog da ograničenje resursa dozvoljenih za budžet bude 1% bruto nacionalnog dohotka u Zajednici. Ovo je urađeno iz opreza po pitanju proširenja budžeta prije nego Velika Britanija postane punopravni član Zajednice. Ono čega članice nisu bile svjesne jeste da je ova odluka dozvolila Velikoj Britaniji da u velikoj mjeri blokira budžetski rast zahtjevajući usvajanje svojih zahtjeva.

Velika Britanija nije bila zadovoljna budžetskim politikama Zajednice u tom trenutku, naročito nije bila zadovoljna izdvajanjem ogromne svote za kohezijske politike i poljoprivredu. To negodovanje pretvorilo se u konkretnu blokadu proširenja sredstava u budžetu Zajednice na osnovu BNP-a. Upravo su odluke iz 1970-e godine dozvolile Britaniji ovu mogućnost s obzirom da je šestorka tada odbila prijedlog Parlamenta da se za svaku odluku po pitanju budžetskih politika glasa dvotrećinskom većinom umjesto jednoglasno kako je bilo na snazi. (Benedetto, 2017)

Ove blokade riješene su tzv. "Popustom za Veliku Britaniju" (eng. British rebate) odnosno finansijskim mehanizmom kojim je dozvoljeno da Velika Britanija smanji svoje doprinose u budžet Zajednice.

Iduća promjena po pitanju budžeta došla je 1988-e godine u periodu nakon pristupanja Portugala i Španije Zajednici te usvajanjem Jedinstvenog europskog akta. Zajednici je u tom trenutku bila potrebna veća sigurnost po pitanju budžeta, sigurnije trajno finansiranje, stari izvori prihoda su uveliko slabili, a samodostatnost u poljoprivredi je porasla. Jednostavno stare metode i tarife prikupljanja prihoda su zastarjele i nisu davale realnu sliku po pitanju ekonomskog prosperiteta država članica. (Benedetto, 2017)

Nakon promjena u budžetskim politikama 1988-e godine sistem vlastitih prihoda se stabilizira, pravi se odličan uvod u daljnju integraciju gdje se promjene (iako male) uglavnom dešavaju u Višegodišnjim finansijskim okvirima.

Benedetto (2017) ističe i prijedloge iz 2017-e godine po pitanju novih izvora vlastitih prihoda u budžetu Unije. Tako su davani prijedlozi podizanja nivoa budžeta Unije na federalni ili barem polu-federalni nivo čime bi se vlastiti prihodi Unije dodatno prošili i omogućili bi institucijama Unije, u prvom redu Vijeću i Parlamentu, veću moć odlučivanja i fleksibilnost.

Jedan od primjera povećavanja vlastitih izvora prihoda Unije i veće nadležnosti jeste i tzv. Porez na CO₂ kojim se nastoji ubrzati energetska tranzicija u Uniji dajući puno povjerenje institucijama Unije da taj period iznesu sami u najvećoj mjeri.

Iako nije bilo većih reformi tokom zadnje tri decenije, to ne znači da nije bilo prijedloga za unaprijeđenje budžetskih politika i procedura od kojih su neke barem djelomično ili prihvачene te uzete u razmatranje.

Enderlein, Lindner, Calvo-Gonzalez i Ritter (2005) ističu da većih promjena po pitanju legitimite i efikasnosti budžetskih politika neće biti bez većeg napretka u političkoj integraciji. Pozivi na reformu budžetske politike u novijoj historiji Unije bili su najizraženiji za vrijeme rasprave i prijedloga u Europskom ustavu. U to vrijeme budžet Unije se često poredio sa onim koji ima SAD nastojeći se istaknuti sve pogodnosti pravog federalnog budžetskog sistema te koje pouke Unija može izvući iz toga kada je u pitanju alokacija sredstava i način njihovog prikupljanja.

Također i sam sistem višegodišnjeg budžetskog planiranja je predmet kritika i poziva na reformu. Iako je uzrok njegovog postojanja razumljiv, cilj je smanjiti jaz između glavnih aktera budžetske politike Unije kroz i osiguravanja dugotrajne planske stabilnosti. (Enderlein, Calvo-Gonzalez & Ritter, 2005) To je ipak došlo uz određenu cijenu prije svega po pitanju fleksibilnosti i pravog odgovora na potencijalne krize i probleme.

Svakako jedan od problema po budžet Unije jeste i izlazak Velike Britanije. Procjene kažu da Velika Britanija doprinosi sa oko 12% ukupnih izvora prihoda budžeta. To znači da nakon što Velika Britanija prestane doprinostiti budžetu ostale države članice se moraju reorganizovati na način ili da doprinose više budžetu ili da izvlače manje sredstava iz njega. (House of Lords, 2017)

Također izlazak Velike Britanije ostavlja Francusku i Njemačku kao najutjecajnije zemlje članice pogotovo po pitanju budžeta oko čega i nisu imali previše dodirnih tačaka u posljednjih nekoliko decenija, te će svaka značnija reforma budžetskih politika u budućnosti zavisiti od njihovog dogovora i volje za saradnju.

5.3. Budžetska politika EU

Budžet je najvažniji instrument provedbe ekonomskih politika Unije, s velikim implikacijama na sva politička zbivanja unutar Unije. Način njegovog donošenja, kao i izrada glavnih tačaka budžeta umnogome određuje i samu budućnost Unije kao i politike njenog djelovanja. A naročito se to odnosi na političke odnose između država članica Unije, kao i odnosi između država članica u institucija u Briselu, s obzirom da mnoge različitosti kako kulturološke tako i ekonomске i političke u raznim krajevima Unije. Unija je ogromna i sastavljena je od 27 zemalja članica, to ujedno znači i 27 različitih interesa a često i stvaranje svojevrsnih političkih blokova unutar same Unije. Kada je novac u pitanju svako zajedništvo dolazi u pitanje, pa tako i ono Europsko, jer svaka država članica ili svaki blok nastoji progurati svoju političku agendu kroz budžet i na taj način direktno utjecati na šire političke procese unutar Unije.

Smatra se ključnim instrument za provođenje njenih politika, te izvor finansija za njene institucije. To je također i glavna poluga za provođenje svih potrebnih reformi, kreiranja novih politika i izvršavanje obaveza koje EU ima. Kako je i Europska unija posebna tvorevina u svakom smislu, tako se i njen budžet razlikuje od državnih budžeta, naročito po obimu i strukturi a također i po alokativnim, distributivnim, i stabilizacionim funkcijama. Može se reći da se sva specifičnost Europske unije ogleda kroz njen budžet, te je on često i mjerilo odnosa unutar same Unije, te odnosa koji zemlje članice Unije imaju prema samim institucijama.

Budžet Europske unije korijen vuče od Rimskih ugovora kojim je bio regulisan način finansiranja Europske ekonomске zajednice i Euroatoma. Ove organizacije su imale svoje posebne budžete sve do 1965-e godine, kada je usvajanjem akta o „jedinstvenom generalnom budžetu“, objedinjen način finansiranja Europskih zajednica. Jedinstvenim generalnim budžetom bile su obuhvaćene sve europske zajednice osim Europske zajednice za ugalj i čelik koja je imala poseban budžet sve do gašenja tog ugovora 2002-e godine. Svojim godišnjim budžetom, Europska unija dobija financijski okvir unutar kojeg ostvaruje svoje ciljeve u određenom periodu. Važno je podsjetiti da su osnivačkim ugovorima zajedno sa svim dopunama, izmjenama, kao i novim aktima jasno definisane sve obaveze, ciljevi i zadaci koje Unija mora ispuniti, a najveći dio toga se ispunjama upravo pomoću budžeta. U Osnivačkom ugovoru označeni su glavni ciljevi Unije kao što su ekonomска integracija, mir, socijalna jednakost i političko jedinstvo. Kako bi se ostvarili ekonomski ciljevi Unija je istakla i dodatne obaveze koje

mora ispuniti kao što su ekonomski razvoj, visok stepen zaposlenosti, održivi razvoj, zaštita prava i interesa građana. Kako bi se svi ovi ciljevi ostvarili morao se razviti dobar model finansiranja Unije i njenih aktivnosti. „Model *fiskalne decentralizacije* i principi *fiskalnog federalizma* ključna su obilježja budžetske politike EU.“ (Hadžiahmetović, 2011: 167)

Fiskalni federalizam „označava fiskalne odnose središnje/centralne vlasti i nižih nivoa vlasti, odnosno finansijske aspekte prijenosa vlasti s državnog nivoa na regionalni i lokalni nivo. Fiskalni federalizam obuhvata dva povezna područja. Prvo je raspodjela nadležnosti u odlučivanju o javnim rashodima i javnim prihodima među različitim nivoima vlasti (državnim, regionalnim i lokalnim). Drugo je područje stepen slobode odlučivanja regionalnih i lokalnih vlasti u razrezivanju lokalnih poreza te u određivanju pojedinih rashoda (u agregatnom i detaljnem smislu). Nivo tih nadležnosti zavisi o stvarnom stepenu decentralizacije neke države kako u političkom, tako i u administrativnom smislu. Koliko ovlaštenja imaju lokalne vlasti zavisi od: raspona javnih usluga koje finansiraju, dostatnost prihoda za finansiranje javnih usluga, razmjer ovlaštenja koje lokalne vlasti imaju u alokaciji proračunskih/budžetskih sredstava razmjera ovlaštenja u određivanju poreskih stopa lokalnih poreza i korisničkih naknada.“ (Centar za zastupanje građanskih interesa, n.d)

Iz ove definicije fiskalnog federalizma najbolje možemo vidjeti da je glavni kriterij koji se koristi pri raspodjeli odgovornosti u fiskalnom sistemu jeste kriterij efikasnosti, to znači da će svaki nivo vlasti unutar Unije preuzeti i izvršavati one poslove koje može najbolje da obavi. Fiskalni kapacitet je podijeljen i uz to je povezan sa autonomijom koju svaka država članica ima unutar Unije u samom sistemu oporezivanja i javne potrošnje, što je opet povezano sa načelom supsidijarnosti o kojem smo govorili i prethodnom dijelu ovog rada. Upravo samo načelo supsidijarnosti ograničava djelovanje Unije i njene kompetencije, dajući Uniji za pravo da djeluje samo u onim segmentima za koje se smatra da se mogu najefikasnije odraditi na tom nivou. I to je jedna od najvećih razlika budžeta Unije u odnosu na budžete država, Unija uglavnom ima regulatorne a ne implementacione aktivnosti kada su u pitanju politike koje treba sprovoditi.

„Na strani potrošnje, „Federalni pristup“ dodjeljuje dvije fiskalne funkcije zajedničkim organima i institucijama – stabilizacijsku politiku i politiku redistribucije. Razlozi ovoj centralizaciji leže u sljedećem: (Hadžiahmetović, 2011: 168):

1. Centralizacija eliminira spillover efekte (eksternalije) koje nekoordinirane nacionalne makroekonomiske politike mogu imati na zemlje članice i
2. Mobilnosti stanovništva unutar EU može smanjiti sposobnost vlada zemalja članica da vrše nezavisan izbor oko prioriteta redistribucije.“

Države članice dodjeljuju dio suvereniteta nad makroekonomskom politikom institucijama EU kroz prenos ovih funkcija.

„Fiskalni federalizam utječe i na vertikalnu strukturu sistema budžetskih prihoda. Princip raspodjele poreza između različitih nivoa vlasti uključuje sljedeća opšta pravila: (Hadžiahmetović, 2011: 168)

1. Ukoliko su visoko progresivni porezi (porezi na lični dohodat i porez na dobit) različito regulisani u zemljama – članicama, njihova centralizacija je način da se izbjegnu značajne mobilnosti faktora proizvodnje i firmi
2. Decentralizirane vlade bi trebale nametnuti poreze na relativno nepokretnu imovinu i izbjegavati poreze na visoko-mobilne pokretne poreske osnove.
3. Svi porezi i naknade koje ne stvaraju štetne efekte na mobilnost između država, trebali biti decentralizirani.“

Ono što se mora napomenuti jeste da ovi principi nerijetko mogu dovesti i do fiskalnog debalansa između zemalja članica EU, ali tu dolazi do izražaja velika prednost fiskalnog federalizma a ogleda se u tome da postoji mogućnost nadoknada finansijskim transferima sa drugih nivoa vlasti. Postoji nekoliko ciljeva na osnovu kojih se uspostavljaju grantovi između vlada zemalja članica, a to su: (Hadžiahmetović, 2011: 169):

- Ispravljanje spillover efekata
- Interregionalna distribucija u cilju ravnomjernog ekonomskog razvoja
- Kompenziranje gubitaka nastalih politikama zajedničkih institucija
- Ispravljanje vertikalnih fiskalnih debalansa
- Promocija jednakosti

Iz svega ovoga da se isčitati da je budžet EU obilježen i centralizaciji i decentralizaciji, a sve to ima za cilj da se ostvari optimalna alokacija prihoda i javne potrošnje na odgovarajuće nivoe vlasti. Što se tiče *procedure usvajanja budžeta* ona je definisana Ugovorom o EU i često je sama regulativa bila podložna promjenama koje su išle u skladu sa datim okolnostima. Ali prije samih procedura usvajanja budžeta, važno je istaknuti značaj **Višegodišnjeg finansijskog okvira** (eng. Multiannual Financial Framework) koji u velikoj mjeri određuje donošenje godišnjih budžeta u EU. Europska unija planira svoje rashode kroz sedmogodišnji plan znan kao Višegodišnji finansijski okvir. VFO postavlja prag maksimalne potrošnje Unije kroz različite kategorije. Pored toga postavlja i ukupni maksimum za iznos stvarnih plaćanja koje EU može izvršiti u jednoj godini. Važno je naglasiti da VFO nije budžet koji obuhvata period od sedam godina, nego predstavlja okvir pomoću kojeg se donose godišnji budžeti za koje se pregovara svake godine. VFO ima za cilj osigurati da se potrošnja EU razvija u skladu sa njenom politikom. (Keep, 2018)

„Dosad je uspostavljeno šest višegodišnjih finansijskih okvira (VFO), uključujući onaj za razdoblje 2021. – 2027. VFO, koji je prije imao oblik međuinstitucijskog sporazuma, Ugovorom iz Lisabona postao je uredba. Taj se okvir utvrđuje za razdoblje od najmanje pet godina, a svrha mu je osigurati uredno kretanje rashoda Unije u granicama njezinih vlastitih sredstava. Sadrži odredbe koje se moraju poštovati prilikom donošenja godišnjeg budžeta Unije, čime se osigurava finansijska disciplina. Konkretno, Uredbom o VFO-u određuju se gornje granice rashoda za opće kategorije potrošnje, tzv. naslove. Zakonodavne prijedloge za novi VFO za razdoblje 2021. – 2027. Komisija je podnijela 2. maja 2018. Nakon izbijanja pandemije bolesti COVID-19 Komisija je 27. svibnja 2020. predstavila plan oporavka (instrument Next Generation EU) koji obuhvaća revidirane prijedloge za VFO i vlastita sredstva te uspostavu instrumenta oporavka u vrijednosti od 750 milijardi EUR. Paket je donesen 16. decembra 2020.“ (Delasnerie, 2021)

U postupku donošenja budžeta važnu ulogu igra Europska komisija s obzirom da ona predlaže i realizira budžet. Pored Komisije, ključnu ulogu imaju i Europski parlament i Vijeće, te dvije institucije zajedno čine budžetsko tijelo. I tu je dolazilo postepeno do promjena uloga u budžetskoj proceduri, tako je recimo do 1970-e godine kompletan budžetski ovlast bila u rukama Vijeća, dok je uloga Parlamenta bila samo savjetodavna.

„Ugovorom iz 1970-e s jedne je strane zadržano pravo Vijeća da donese konačnu odluku oko „obveznih rashoda” koji proizlaze iz obveza iz Ugovora ili akata usvojenih u skladu s Ugovorom, dok je s druge strane Parlamentu dana ovlast donošenja konačne odluke o „neobveznim rashodima”, koji su isprva iznosili 8 % budžeta. Ugovorom iz 1975. Parlamentu su dane ovlasti da odbije budžet u cjelini. Sve do stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona i Vijeće i Parlament u budžetskom su postupku sudjelovali s dva čitanja, nakon kojih je Parlament mogao usvojiti ili odbiti budžet u cjelini. Kasnijim Ugovorima nisu uvedene znatnije izmjene, sve do Ugovora iz Lisabona kada nastupaju veće promjene. Ugovorom iz Lisabona budžetsko postupak (budžetsko suodlučivanje) postaje jednostavniji i transparentniji. Najveća je promjena bila ukidanje razlike između obveznih i neobveznih rashoda, čime se omogućilo jednakost postupanja prema svim rashodima u okviru istog budžetskog postupka. Postupak je dodatno pojednostavljen time što u svakoj instituciji sada dolazi samo do jednog čitanja, na temelju nacrtu budžeta koji predstavlja Komisija (Europski parlament, 2021).“(Calatozzolo, 2021)

Također članom 314. Ugovora o EU utvrđene su faze i vremenski rokovi koji se moraju ispoštovati tokom čitavog budžetskog postupka. Postupak usvajanja godišnjeg budžeta ide tako što prvo Komisija vrši prikupljanje i objedinjavanje svih prijedloga od relevantnih institucija Unije (Vijeće, Parlament, Europski sud pravde...) nakon čega se pravi preliminarni nacrt budžeta i takav se podnosi Vijeću na razmatranje. Postupci kod usvajanja godišnjeg budžeta su prikazani na ispod.

Komisija izrađuje nacrt budžeta - Parlament i Vijeće donose smjernice o budžetskim prioritetima. Komisija sastavlja nacrt budžeta te ga šalje Vijeću i Parlamentu. Komisija može zbog novog razvoja situacije naknadno izmijeniti nacrt budžeta, ali ne nakon sazivanja Odbora za mirenje.

Utvrdjivanje stajališta Vijeća o nacrtu budžeta - Vijeće usvaja stajalište o nacrtu budžeta te ga proslijedi Parlamentu, također Vijeće mora iscrpno izvjestiti Parlament o razlozima usvajanja svog stajališta.

Čitanje Parlamenta - Parlament ima 42 dana za odgovor. U tom razdoblju može ili odobriti stajalište Vijeća ili odbiti donošenje odluke, što znači da se smatra kako je budžet konačno donesen, ili pak usvojiti amandmane, što mora učiniti većinom glasova svojih zastupnika. U tom se slučaju nacrt s izmjenama vraca Vijeću i Komisiji. Predsjednik Parlamenta, u dogovoru s predsjednikom Vijeća, tada mora odmah sazvati Odbor za mirenje.

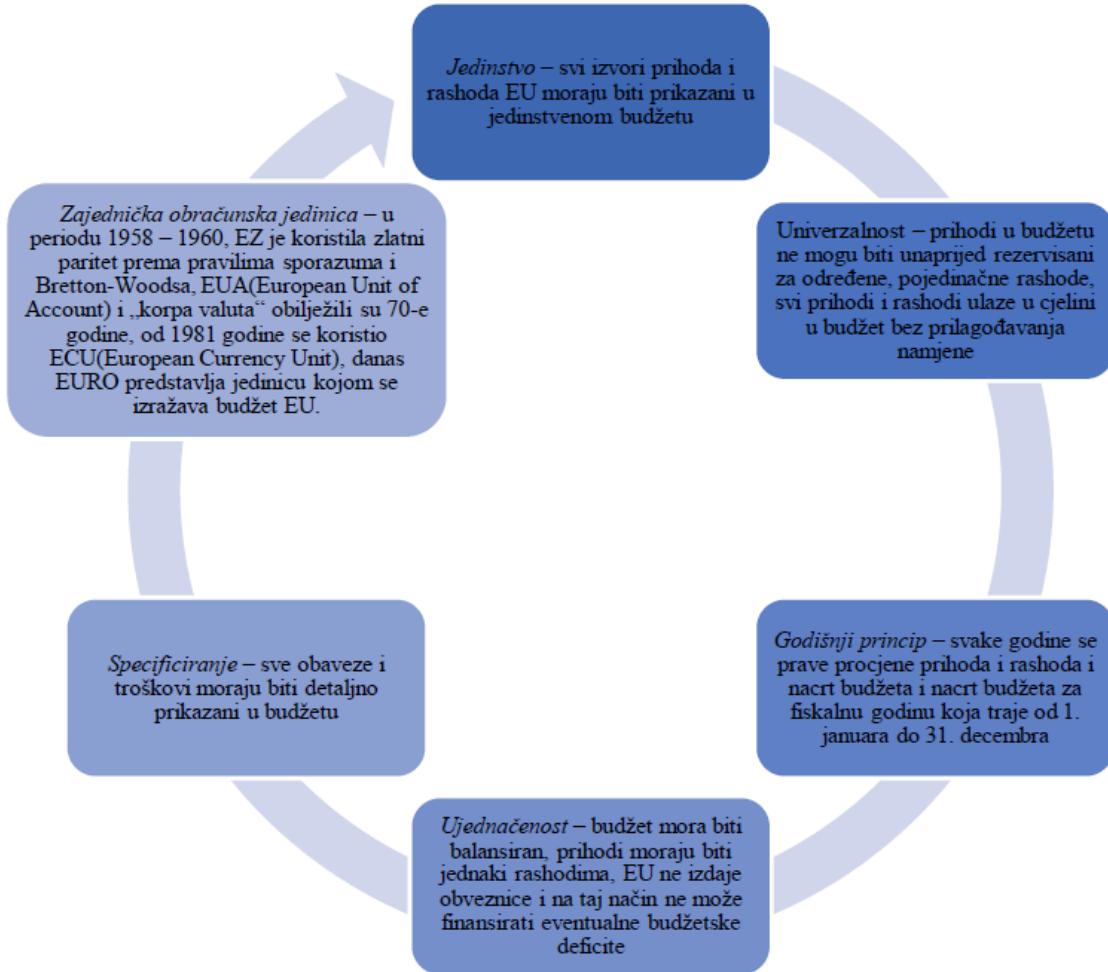
Odbor za mirenje i donošenje budžeta - Odbor za mirenje (koji čine predstavnici članova Vijeća i jednak broj predstavnika Parlamenta) mora se u roku od 21 dana nakon sazivanja složiti oko zajedničkog teksta. Odluku mora donijeti kvalificiranom većinom članova Vijeća ili njihovih predstavnika te većinom predstavnika Parlamenta. Komisija sudjeluje u sastancima Odbora za mirenje i poduzima sve potrebne inicijative radi usuglašavanja stajališta Parlamenta i Vijeća. Ako Odbor za mirenje nakon spomenutog 21 dana ne uspije postići dogovor oko zajedničkog teksta, Komisija mora dostaviti novi nacrt budžeta. Ako se Odbor za mirenje uspije složiti oko zajedničkog teksta unutar roka, tada Parlament i Vijeće imaju 14 dana od tog dатума za odobrenje zajedničkog teksta.

Rebalans i izmjene budžeta - U slučaju neizbjegnih, izvanrednih ili nepredviđenih okolnosti (u skladu s člankom 41. Finansijske uredbe) Komisija može predložiti nacrt izmjena budžeta kojim se mijenja usvojeni budžet za tekuću godinu. Te izmjene budžeta podliježu istim pravilima kao i generalni budžet.

Slika 11. Postupci kod usvajanja godišnjeg budžeta (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).

Izvor: Europski parlament (2021a). Proračunski postupak. Link: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/10/proracunski-postupak> (pristupljeno 19.10.2021)

Sama procedura usvajanja budžeta je bila nekad mnogo komplikovanija a upravo je Lisabonskim ugovorom pojednostavljena na dijelove koje smo naveli iznad. Budžetske reforme u Uniji bazirale su se na nekoliko principa.

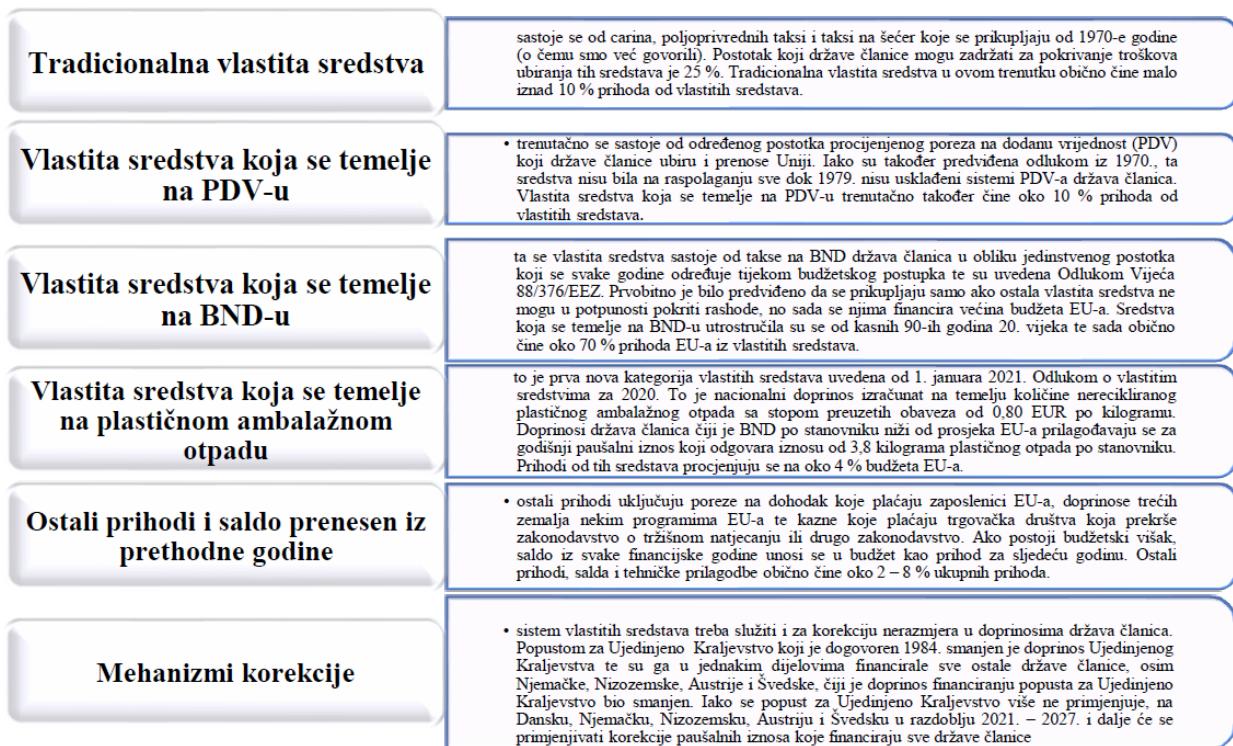

Slika 12. Principi budžetske reforme u EU (grafičku prilagodbu teksta priredio autor).

Izvor: (Hadžiahmetović, 2011: 174).

Sam **sistem prihoda** se razvijao postepeno, uglavnom se nivo učešća zemalja – članica utvrđivao proporcionalno njihovom nivou razvijenosti. Pored toga samu visinu uplata određivala je u određenoj mjeri i zainteresovanost pojedinih zemalja – članica za jačanje procesa integracije i zajedničkih institucija. Postojale su četiri vrste rashoda gdje su se usmjeravala sredstva iz budžeta a to su bili Europski fond za agrar i garancije, Europski socijalni fond, razvojni fond i operativni dio. Važno je napomenuti i da su od 1970-e godine uvedeni i vlastiti izvori prihoda i to iz tri kategorije: carine na uvoz i izvoz robe iz trećih zemalja, prelevmani na uvoz poljoprivrednih proizvoda iz trećih zemalja i porez na dodanu vrijednost. Ovakav sistem prihoda je bio aktivan duži period ali on nije u potpunosti rješavao probleme finansiranja u Uniji.

Sistem prihoda se često dorađivao tokom godina, a u ovom trenutku sastav prihoda Unije ogleda se u više kategorija (vidi sliku ispod).

Slika 13. Sistem prihoda Unije (grafičku prilagodbu teksta pripremio autor).

Izvor: Evropski parlament (2021b). Prihodi Unije. Link: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/27/prihodi-unije> (pristupljeno 20.10.2021)

Što se tiče rashoda Unije već smo spominjali da glavne budžetske rashode moraju odobriti institucije EU kao što su Vijeće i Parlament uz poštovanje gornjih granica i smjernica koje se postavljaju Višegodišnjim finansijskim okvirom. Važno je istaći da EU može reagovati u slučaju nepredviđenih potreba zahvaljujući instrumentima fleksibilnosti koje ima na raspolaganju.

„Generalni budžet podijeljen je u deset dijelova, po jedan za svaku instituciju. Dok se dijelovi budžeta drugih institucija uglavnom sastoje od administrativnih rashoda, budžet Komisije sastoji se od operativnih rashoda kojima se financiraju mјere i programi te administrativnih troškova njihove provedbe (tehnička podrška, agencije i ljudski resursi). Ukupni administrativni rashodi za 2021. iznose 6,44 % ukupnog budžeta od 164,25 milijardi EUR.“ (Schwarcz, 2022a)

Budžetska nomenklatura je postupak koji koristi Komisija kako bi sredstva razvrstala prema područjima javnih politika i programima. To se radi na način da se programska područja povezuju sa tzv. programskim klasterima, na ovaj način se olakšava procjena troškova i uspješnosti svake javne politike Unije.

„Od 1988. rashodi Zajednice/EU-a dio su višegodišnjeg okvira u kojemu se budžet raščlanjuje na naslove koji odgovaraju širokim područjima javnih politika s gornjim granicama rashoda koji odražavaju glavne budžetske prioritete za obuhvaćeno razdoblje.“ (Schwarcz, 2022a) Sva programska razdoblja traju sedam godina, uključujući i aktuelno, izuzev prvog programskog razdoblja koje je trajalo pet godina. Svi godišnji budžeti po pravilu moraju se pridržavati onih ograničenja koja su utvrđena u višegodišnjem okviru.

„Rashodi EU-a za razdoblje 2021. – 2027. ukupno iznose 1824,3 milijarde EUR, a sastoje se od 1074,3 milijarde EUR za VFO i 750 milijardi EUR za Next Generation EU. Budžet VFO-a povećat će se za dodatnih 11 milijardi EUR zahvaljujući prilagodbi za pojedine programe iz člana 5.“ Uredbe o VFO-u. (Schwarcz, 2022b)

Novi budžet EU naglasak stavlja na modernizaciju Unije razvijajući programe kao što su Obzor Europa, InvestEU i Fond za upravljanje granicama. Naravno posebnu stavku predstavljaju i zelena te digitalna tranzicija koja se realizira u okviru Fonda za pravednu tranziciju i posebnog programa pod nazivom Digitalna Europa. „Zajednička poljoprivredna politika i dalje je najveća politika u smislu dodjele budžetskih sredstava, blisko je slijedi kohezijska politika(strukturni fondovi), a objema je cilj podupiranje digitalne i zelene tranzicije.“(Schwarcz, 2022b)

Zajednička poljoprivredna politika i strukturne politike tradicionalno su uzimale najveći dio budžetskih rashoda. S tim da zelene tehnologije i očuvanje okoliša dobijaju sve veći dio budžetskih rashoda.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Magistarski rad osim uvoda, teorijsko-metodološko dijela i zaključnih razmatranja ima četiri uzajamno povezana poglavlja. Temeljem provedenog istraživanja zaključci se mogu sistematizirati u četiri cjeline (opći i zaključci na razini poglavlja). Opći zaključci se odnose na provjeru generalne hipoteze koja glasi: *Integracija europskih država nakon Drugog svjetskog rata doprinijela je većoj političkoj i ekonomskoj povezanosti, što je rezultiralo razvojem i napretkom država članica.*

Temeljem sprovedenog istraživanja došli smo do sljedećih zaključaka:

- Integracija europskih država na svom samom početku neposredno nakon Drugog svjetskog rata imala je prije svega sigurnosni i ekonomski karakter što se najbolje vidi formiranjem Europske zajednice za ugljen i čelik. Tim činom nastojao se prije svega spriječiti novi sukob u Europi u njenoj budućnosti te započeti novu eru međudržavnih odnosa u Europi.
- Maršalov plan je stvorio uslove za ekonomski i infrastrukturni oporavak Europe te je otvorio vrata ka početku ekonomске integracije država Zapadne Europe.
- Kroz Europsku zajednicu za ugljen i čelik te realizacijom projekata ekonomске obnove preko Maršalovog plana, europske zemlje i njihovi čelnici uviđaju prednost zajedničkog djelovanja te postaju svjesni da samo kao blok zemalja uz daljnju političku i ekonomsku integraciju mogu osigurati trajnu stabilnost i ekonomski prosperitet. Ovo će dovesti do potpisivanja Rimskih sporazuma čime se države članice EZUČ-a nastavljaju zbližavati a uskoro im se u ovom projektu pridružuju i druge europske zemlje.
- Rimskim ugovorima te realizacijom zajedničkih politika integracija u Europi nastavlja da napreduje, sve ovo će kulminirati tri decenije kasnije kada zemlje članica Europske Zajednice potpisuju sporazum iz Maastrichta 1992-e godine koji se s pravom može smatrati trijumfom europske političke i ekonomске integracije.
- Ovi ugovori dali su pravni osnov za stvaranje zajedničkog tržišta te slobodnog kretanja ljudi, dobara, kapitala i usluga zahvaljujući čemu se države članice nastavljaju razvijati i modernizirati.
- Razvoj intitucija Europske unije te njihovo jačanje predstavlja najvažniji segment političke integracije u Uniji.

- To nisu institucije posmatrači nego važni akteri po pitanju unutrašnjih i vanjskih poslova Unije i bez njih Unija ne bi mogla funkcionisati. S pravom se mogu smatrati najvažnijim plodom kompletne političke integracije.
- Makro i mikro politike osiguravaju ravnomjeran razvoj svih država članica Unije. Kroz zajedničku agrarnu politiku, te strukturne fondove osigurava se da aspekt ekonomske integracije bude vidljiv svim građanima Unije ma gdje živjeli.
- Kroz razvoj, donošenje i implementaciju budžeta Unije nastoji se ojačati svaka država članica kako bi se stvorila harmonija i sklad u odnosima te osigurao da svi imaju benefite članstva u Uniji.
- Kroz implementaciju budžetskih politika osigurao se razvoj svih zemalja članica, zbog brojnih fondova kojim institucije Unije razvijaju zemlje članice osiguravajući novac za razne projekte od javnog interesa u tim zemljama članicama.

Uzimajući u obzir sve navedeno možemo zaključiti da je generalna hipoteza potvrđena.

Drugi set zaključaka sadrži rezultata istraživanja na osnovu kojih se provjerava prva pomoćna hipoteza koja glasi: *Unapređenje saradnje između država članica i institucija EU zasniva se na uzajamnom uvažavanju različitih interesa u cilju ostvarivanja bolje kooperacije.*

Temeljem sprovedenog istraživanja došli smo do sljedećih zaključaka:

- Integracijski proces nije bio jednostavan pogotovo kako se dolazilo na nivo većih političkih integracija kroz Rimske ugovore i kasnije Sporazumom iz Maastrichta.
- Integracija je mogla biti uspješna jedino kada su se uvažavali različiti interesi.
- S obzirom da se po Ugovorima iz Rima i Maastrichta predviđalo da se većina odluka morala donositi jednoglasno ili dvotrećinskom većinom, jasno je da su se morali uvažavati različiti interesi i mišljenja.
- Institucije Unije često su bile poprište velikih rasprava i blokada između različitih država članica upravo kako bi se nastojao postići konsenzus po najvažnijim pitanjima. To je nešto što se u Uniji radilo uglavnom uspješno.
- Upravo kroz takav način saradnje kooperacija je uspjela da zaživi i to je između ostalog i glavni razlog zašto i danas pričamo o Uniji kao o jakom i bitnom bloku.

Uzimajući u obzir sve navedeno možemo zaključiti da je prva pomoćna hipoteza potvrđena.

Treća cjelina sadrži zaključke rezultata istraživanja na osnovu kojih se provjerava druga pomoćna hipoteza koja glasi: *Razvoj EU i njenih članica zasniva se na kreiranju i implementiranju adekvatnih makro i mikro politika.*

Temeljem sprovedenog istraživanja došli smo do sljedećih zaključaka:

- Najvažnije makro i mikro politike u Uniji su Zajednička agrarna politika te politike kohezije koja se realizuje uglavnom kroz strukturne fondove.
- Zajednička agrarna politika bila je najvažniji aspekt ekonomske integracije te razvoj zemalja članica Zajednice/Unije. S pravom možemo reći na osnovu izvedenih činjenica da je njena realizacija postavila temelj za daljnju ekonomsku integraciju.
- Kohezija i redistribucija su politike koje su imale za cilj osigurati ravnomjeran razvoj svih država članica. Implementacija ovih politika dala je dobre rezultate i učinile su da se države članice dalje vežu i jačaju svoju saradnju.
- Ostale makro i mikro politike poput poreske harmonizacije industrijske i trgovinske politike više su pomogle u standardizaciji prakse i poslova država članica Unije čime su se stvorili preduslovi za efikasniju implementaciju budžeta Unije te bolji i uspješniji razvoj.

Uzimajući u obzir sve navedeno možemo zaključiti da je druga pomoćna hipoteza potvrđena.

Zadnja, četvrta cjelina sadrži rezultate istraživanja na osnovu kojih se provjerava treća pomoćna hipoteza koja glasi: *Praktični aspekti političke ekonomije EU najevidentniji su u institucionalnoj suradnji i procedurama pripremanja, usvajanja i implementiranja EU budžeta.*

Temeljem sprovedenog istraživanja došli smo do sljedećih zaključaka:

- Budžet Unije je njen najvažniji instrument čime se realizuje svaka značajnija politika i jača saradnje između država članica.
- Način planiranja i pripremanja budžeta otkriva nam svu kompleksnost odnosa unutar Unije te njenih institucija.

- Planiranje godišnjih budžeta i Višegodišnjih finansijskih okvira je prilika da sve države članice lobiraju za politike od svog najvećeg interesa pri čemu se nerijetko stvaraju blokovi više država članica kako bi se politike što uspješnije izlobirale.
- Budžet Europske unije otkriva nam i da je integracije u Europi otišla daleko u poređenju sa svojim početkom, ali da još uvijek u mnogim poljima preovladava nepovjerenje i mnoštvo različitih interesa između država članica.
- Budžetske politike Unije ujedno su najvažniji instrument za efikasnije preovladavanje svih političkih i ekonomskih kriza i pokazuju da je Unija ipak jedan stabilan savez bez obzira na sve probleme s kojima se godinama suočava.

Uzimajući u obzir sve navedeno možemo zaključiti da je treća pomoćna hipoteza potvrđena.

LITERATURA

1. Borchardt, K.D, (2016). *Abeceda prava Evropske unije*. Bruxelles: Europska komisija – Glavna uprava za komunikacije.
2. Dedman, M, (2010). *The Origins and Development of the European Union* (2nd ed.). New York: Routledge.
3. Hadžiahmetović, A. (2011). *Ekonomija Evropske unije*. Sarajevo: University Press: Magistrat
4. Koprić, I, Musa, A i Lalić Novak, G, (2012). *Europski upravni prostor*. Zagreb: Institut za javnu upravu. Dostupno na: https://iju.hr/Dokumenti/pub_5.pdf (pristupljeno 14.5.2022)
5. Lindner, J, (2006). *Conflict and Change in EU Budgetary Politics*. London & New York: Routledge. Dostupno na: <https://library.oapen.org/bitstream/id/3fd3c966-879c-4c5d-ba83-c11a947eb19e/1005849.pdf> (pristupljeno 17.5.2022)
6. Miraščija, N, (2018). *Uvod u vanjsku politiku Evropske unije*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
7. Nello, S. (2009). *The European Union: Economics, Policies and History* (2nd ed.). New York: McGraw – Hill Education
8. Spahić, E, (2021). *Politička ekonomija*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

Studije, publikacije i drugi izvori

1. Benedetto, G. (2017). *Institutions and the route to reform of the European Union's budget revenue, 1970–2017*. Link: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10663-017-9383-5.pdf> (pristupljeno 17.5.2022)
2. Benz, A., & Zimmer, C. (2008). *The EU's competences: The vertical perspective on the multilevel system*. Dostupno na: http://www.astrid-online.it/static/upload/protected/BENZ/BENZ_ZIMMER_LivRev_30_06_08.pdf (pristupljeno 19.5.2022)
3. Bergman, J., & Niemann, A.(2015). *Theories od European Integration*. The SAGE Handbook of European Foreign Policy, Chapter 11. Dostupno na: https://internationale.politik.uni-mainz.de/files/2012/10/BergmannNiemann_Theories-of-European-Integration_final-version-00000003.pdf (pristupljeno 12.5.2022)
4. Bježančević, S. (2019). *Migrantska kriza u Evropskoj uniji – Izazovi, sigurnost i zaštita*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/233543> (pristupljeno 8.1.2022)
5. Bland, L. (n.d.). *Marshall and the Plan*. Dostupno na: <https://www.marshallfoundation.org/life-legacy/> (pristupljeno 13.5.2022)
6. Calatozzolo, R. (2021). *Proračunski postupak*. Europski parlament, Informativni članci o Evropskoj uniji. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/10/proracunski-postupak> (pristupljeno 16.5.2022)
7. Centar za zastupanje građanskih interesta. (n.d.). *Fiskalni federalizam*. Dostupno na: <https://www.cpi.ba/pojmovnik/fiskalni-federalizam/> (pristupljeno 13.2.2022)
8. Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe. (2021). *The European Payments Union*. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/ab473e40-d7d8-419b-b507-ac6d7a7ffe76> (pristupljeno 12.2.2022)
9. Clark, D. (2021, March 12). *The Brexit referendum - Statistics & Facts*. Statista.com <https://www.statista.com/topics/2971/eu-referendum/> (pristupljeno 13.1.2022)

10. Coudenhove-Kalergi, R. (1938) *Europe must unite*. Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe. Dostupno na: https://www.cvce.eu/en/obj/richard_coudenhove_kalergi_europe_must_unite_1938-en-87035567-586c-4a12-99e7-6857ee13f146.html (pristupljeno 8.1.2022)
11. Coudenhove-Kalergi, R. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
12. D'Arcy, M. (2019, November 29). *Nigel Farage: The Story of Mr. Brexit*. bbc.com <https://www.bbc.com/news/election-2019-50565543> (pristupljeno 13.1.2022)
13. Delasnerie, A. (2021). *Višegodišnji financijski okvir*. Europski parlament, Informativni članci o Europskoj uniji. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/29/visegodisnji-financijski-okvir> (pristupljeno 14.3.2022)
14. Delegacija Europske unije u Bosni i Hercegovini. (2019a). *Proces proširenja EU*. Dostupno na: https://europa.ba/?page_id=926 (pristupljeno 13.4.2022)
15. Delegacija Europske unije u Bosni i Hercegovini. (2019b). *Europska politika susjedstva*. Dostupno na: https://europa.ba/?page_id=932 (pristupljeno 12.4.2022)
16. ednHUB (2021). *The European Central Bank*. Link: <https://ednh.news/the-european-central-bank/> (pristupljeno 22.12.2021). (pristupljeno 13.4.2022)
17. Ellwood, D. (2006). *The Marshall Plan: A Strategy that Worked*. United States Information Agency.
18. Encyclopaedia Britannica, *Marshall Plan*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/event/Marshall-Plan> (pristupljeno 14.4.2022)
19. Enderlein, H., Lindner, J., Calvo-Gonzalez, O. & Ritter, R. (2005). *The EU budget – how much scope for institutional reform?*, ECB Occasional Paper, No. 27, European Central Bank (ECB), Frankfurt a. M. Link: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/154480/1/ecbop027.pdf> (pristupljeno 12.5.2022)
20. Engin, E. (2006). *European Integration and International Relations Theory*. Dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=2202768> ili <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2202768> (pristupljeno 12.5.2022)
21. EUR-Lex (2017b). *Ugovor iz Rima (EEZ)*. Link: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023> (pristupljeno 22.12.2021)
22. European Defence Agency. (n.d.). *Our history*. Dostupno na: <https://eda.europa.eu/our-history/our-history.html> (pristupljeno 12.1.2022)
23. European Union – Europa.eu. *Povijest Europske unije 1945 – 1959*. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_hr (pristupljeno 10.12.2021)
24. Europska centralna banka. (2020). *Pet činjenica koje trebate znati o Ugovoru iz Maastrichta*. Dostupno na: https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me-more/html/25_years_maastricht.hr.html (pristupljeno 9.1.2022)
25. Europska komisija – Generalni direktorat za komunikacije. (2013). *Objašnjena Europska unija – Osnivači EU*. Luksemburg: Kancelarija Europske unije za publikacije. Dostupno na: http://europa.rs/images/publikacije/osnivaci_EU.pdf (pristupljeno 22.2.2022)
26. Europska komisija – Glavna uprava za komunikacije. (2013). *Kako funkcioniра Europska unija*. Luksemburg: Kancelarija za publikacije Europske unije.
27. Europska komisija, (n.d.-a). *Akcijski plan za provedbu europskog stupa socijalnih prava*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-action-plan_hr (pristupljeno 22.2.2022)

28. Europska komisija, (n.d.-b). *Europski stup socijalnih prava u 20 načela*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hr (pristupljeno 12.3.2022)
29. Europska komisija, (n.d.-c). *Europski stup socijalnih prava*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights_hr (pristupljeno 13.4.2022)
30. Europska komisija, (n.d.-d). *Europski zeleni plan*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr (pristupljeno 13.4.2022)
31. Europska komisija. (n.d.-e). *Fiscalis programme*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/taxation_customs/eu-funding-customs-and-tax/fiscalis-programme_en (pristupljeno 13.4.2022)
32. Europska komisija. (n.d.-f). *Ukratko o Zajedničkoj poljoprivrednoj politici*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_hr (pristupljeno 17.4.2022)
33. Europska unija – Europa.eu. (n.d.-a). *Court of Justice of the European Union (CJEU)*. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/court-justice-european-union-cjeu_en (pristupljeno 17.4.2022)
34. Europska unija – Europa.eu. (n.d.-b). *European Committee of the Regions (CoR)*. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/cor_en (pristupljeno 19.4.2022)
35. Europska unija – Europa.eu. (n.d.-c). *European Court of Auditors (ECA)*. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/eca_en (pristupljeno 19.4.2022)
36. Europska unija – Europa.eu. (n.d.-d). *European Data Protection Supervisor (EDPS)*. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/edps_en (pristupljeno 19.4.2022)
37. Europska unija – Europa.eu. (n.d.-e). *European External Action Service (EEAS)*. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/eeas_en (pristupljeno 19.4.2022)
38. Europska unija – Europa.eu. (n.d.-f). *European Ombudsman*. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-ombudsman_en (pristupljeno 19.4.2022)
39. Europska unija – Europa.eu. (n.d.-g). *Europsko vijeće*. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-council_en (pristupljeno 20.4.2022)
40. Europska unija – Europa.eu. (n.d.-h). *Vijeće Europske unije*. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/council-european-union_en (pristupljeno 18.4.2022)
41. Europska zajednica za ugljen i čelik. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (Pristupljeno 20. 9. 2021.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18660>
42. Europski dom Zagreb. (2021). *Eurožargon*. Dostupno na: <https://www.europe.hr/eurozargon/> (pristupljeno 22.4.2022)

43. Europski parlament. (n.d.-a). *Ugovor iz Nice*. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice> (pristupljeno 22.9.2021)
44. Europski parlament. (n.d.-b). *Ugovor o Europskoj uniji (UEU) / Ugovor iz Maastrichta*. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty> (pristupljeno 17.9.2021)
45. Gros, D., Musmeci, R. & Pilati, M. (2018). *The European Dimension of Regional and Cohesion Policies*. CEPS. Link: https://www.ceps.eu/download/publication/?id=10531&pdf=DG_RegionalAndCohesionPolicies.pdf (pristupljeno 21.11.2021)
46. Hindley, M. (1998). *How the Marshall Plan Came About*. Humanities, Volume 19/Number 6. Dostupno na: <https://library.marshallfoundation.org/Portal/Default/en-US/Search/SimpleSearch> (pristupljeno 22.4.2022)
47. House of Lords. (2017). European Union Committee 15th Report of Session 2016–17 HL Paper 125. *Brexit and the EU budget*. Link: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201617/ldselect/ldeucom/125/125.pdf> (pristupljeno 21.9.2022)
48. Institut za Hrvatski jezi i jezikoslovje. (2011a). *Načelo uzajamnog priznanja*. Dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/naziv/nacelo-uzajamnoga-priznavanja/10963/> (pristupljeno 12.1.2022)
49. Institut za Hrvatski jezik i jezikoslovje. (2011b). *Ugovor iz Amsterdama*. Dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/naziv/ugovor-iz-amsterdam/20555/> (pristupljeno 12.1.2022)
50. Keep, M. (2018). *A Guide to the EU Budget*. The House of Commons Library.
51. Kolodziejksi, M. (2022). *Ekonomска, социјална и територијална кохезија*. Europski parlament, Informativni članci o Europskoj uniji. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/93/ekonomска-социјална-и-територијална-кохезија> (pristupljeno 14.2.2022)
52. Moravcsik, A. (1995). *Liberal Intergovernmentalism and Integration: Rejoinder*. Journal of Common Market Studies, 33(4), 611-628
53. Mrak, M., Richter, S. & Szemlér, T. (2015). *Cohesion Policy as a Function of the EU Budget A Perspective from CEE Member States*. Link: <https://wiiw.ac.at/cohesion-policy-as-a-function-of-the-eu-budget-a-perspective-from-the-ceemember-states-dlp-3625.pdf> (pristupljeno 13.2.2022)
54. North Atlantic Treaty Organisation. (2009). *The Brussels Treaty*. Dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17072.htm (pristupljeno 29.9.2021)
55. Organisation for European Economic Cooperation, Dostupno na: <https://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm> (1.10.2021)
56. Pavy, E. (2021). *Načelo supsidijarnosti*. Europski parlament, Informativni članci o Europskoj uniji. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/7/nacelo-supsidijarnosti>
57. Coudenhove-Kalergi Richard, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12608>. (pristupljeno 27. 10. 2021)
58. Richard Nicolas Count Calergi. (2020). My Europe 2100 E.V
59. Sanford, W. (1982). *The Marshall Plan: Origins and Implementation*. Washington D.C: Department of State Bureau of Public Affairs.

60. Scheinert, C. (2021). *Povijest ekonomske i monetarne unije*. Europski parlament, Informativni članci o Europskoj uniji. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/79/povijest-ekonomske-i-monetaryne-unije> (pristupljeno 14.3.2022)
61. Schwarcz, A. (2022a). *Prihodi Europske unije*. Europski parlament, Informativni članci o Europskoj uniji. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/27/prihodi-unije> (pristupljeno 14.3.2022)
62. Schwarcz, A. (2022b). *Rashodi Europske unije*. Europski parlament, Informativni članci o Europskoj uniji. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/28/rashodi-unije> (pristupljeno 13.4.2022)
63. Sokolska, I. (2021). *Ugovori iz Maastrichta i Amsterdama*. Informativni članci o EU. Europski parlament. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/3/ugovori-iz-maastrichta-i-amsterdam> (pristupljeno 13.4.2022)
64. Tarnoff, C. (2018). *The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance*. Dostupno na: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45079.pdf> (pristupljeno 12.5.2022)
65. Treaty establishing the European Coal and Steel Community, ECSC Treaty. Dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0022> (pristupljeno 12.10.2021)
66. Ugovor iz Rima. (1957). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023> (pristupljeno 15.10. 2021)
67. United Nations Economic Commission for Europe, Mission. Dostupno na: <https://unece.org/mission> (pristupljeno 25.9.2021)
68. United States of Europe. (1946). International Churchill Society. Dostupno na: <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/united-states-of-europe/> (pristupljeno 12.9.2022)
69. Van der Loo, G. & Hahn, M. (2020). *EU Trade and Investment Policy since the Treaty of Lisbon*. CEPS. Link: https://www.ceps.eu/download/publication/?id=30637&pdf=RR2020-04_EU-Trade-and-Investment-Policy.pdf (pristupljeno 14.5.2022)